

**TURUN
YLIOPISTO**

Numeroiden voima politiikan journalismissa

Hanna Ylöstalo, Henri Koskinen, Mikko Poutanen ja Taru Lepistö

ISBN 978-951-29-9352-9

Tiivistelmä

Raportti käsittelee kvantifiointia, eli numeroiden tuottamista ja käyttöä, politiikassa ja politiikan journalismissa. Lähtökohta on tiedonsosiologinen havainto, että kvantifioinnista on tullut keskeinen yhteiskunnallista elämää kuvaava ja tuottava käytäntö. Myös poliittisessa keskustelussa ja tietopohjaisessa päätöksenteossa numeroista on tullut ennennäkemättömän tärkeitä. Numeroista esimerkiksi haetaan oikeutusta ja tieteellistä auktoriteettia poliittisille päätöksille ja politiikkaa arvioidaan niiden avulla. Poliitiikan journalismi hyödyntää, kanavoi ja myös tuottaa kvantifioitua tietoa.

Raportissa tutkitaan, mitä numerot tekevät politiikan journalismissa. Vaikka numerot yhdistetään mielikuvissa objektiiviseen, neutraaliin ja matemaattisen tarkkaan tietoon, kvantifiointi kuvaa ja tulkitsee maailmaa aina jostakin näkökulmasta. Samalla se tuottaa tietynlaisen kuvan maailmasta rajaamalla mittaamisen tai laskemisen kohteen, kiinnittämällä huomion joihinkin asioihin ja jättämällä toiset asiat huomiotta.

Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat kvantifioinnin sosiologiassa ja episteemisen hallinnan analytiikassa. Näistä lähtökodista kvantifiointia tarkastellaan sosiaalisena käytäntönä, joka paitsi kuvaa myös tuottaa sosiaalista todellisuutta erilaisin laskemisen, mittaamisen ja kategorioinnin käytännöin. Kvantifioinnin kyky muokata maailmaa tekee siitä myös vallan käytännön, mihin tutkimuksessa viitataan numeroiden voimalla. Tutkimuksen pääkysymys on: Miten kvantifiointi toimii episteemisenä hallintana politiikan journalismissa?

Tutkimuksessa tarkastellaan numeroiden voimaa kahden politiikka-alueen, tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikan uutisoinnissa. Tutkimus perustuu *Helsingin Sanomista* 2015-2021 kerättyyn media-aineistoon (N=526) sekä tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikalle keskeisen kvantifioidun tiedon tuottajien ja käyttäjien, eli tutkijoiden, ministeriöiden viranomaisten sekä toimittajien haastatteluihin (N=9).

Sekä tasa-arvo- että työllisyyspolitiikan journalismissa kvantifioitu tieto mukailee ja vahvistaa politiikan taloudellistumista, jossa taloutta ja talouspolitiikkaa koskevat arvot, päämäärät, toimintatavat ja mittarit ovat alkaneet enenevästi määrittää kaikkea politiikkaa. Vaikka tasa-arvo ja työllisyyspolitiikan journalismissa käytetty tieto on luonteeltaan poliittista, ei tiedon poliittinen tausta ja tavoitteet näy uutisoinnissa. Kvantifioitua tietoa käsitellään maailmaa neutraalisti kuvailevana, vaikkakin suhteellisen usein myös tiedon epäjohtonmukaisuuksia tai sitä koskevia kiistoja näkyväksi tehden.

Politiikalle keskeisen kvantifioidun tiedon tuottajien sekä politiikan ja talouden toimittajien haastattelut osoittavat, että numeroiden tuottamiseen ja käyttöön liittyy monenlaisia epävarmuustekijöitä, joita kaikki toimijat pyrkivät parhaansa mukaan käsittelemään. Työn arki, kiire ja erilaisten resurssien puute kuitenkin edellyttävät monissa tilanteissa näiden epävarmuustekijöiden työntämistä sivuun.

Raportti tarjoaa lopuksi toimittajille vinkkejä numeroiden lukutaitoon, eli kvantifioidun tiedon refleksiiviseen, vastuulliseen ja eettiseen käyttöön.

Kiitokset

Tutkimus on toteutettu Helsingin Sanomain Säätiön rahoittamassa tutkimushankkeessa *Numeroiden voima: tiedon kvantifiointi hallinnan muotona politiikassa ja politiikan uutisoinnissa* (2022-2023). Kiitämme lämpimästi Säätiötä tutkimuksemme rahoittamisesta.

Kiitämme myös Turun yliopiston sosiologian yksikköä inspiroivan tutkimusympäristön tarjoamisesta tutkimuksellemme.

Erityiset kiitoksemme haluamme osoittaa haastateltavillemme, jotka tarjosivat aikaansa ja asiantuntemustaan tutkimuksemme hyväksi.

Turussa 1.6.2023

Hanna Ylöstalo, Henri Koskinen, Mikko Poutanen ja Taru Lepistö

Kirjoittajat

Hanna Ylöstalo johtaa *Numeroiden voima* -hanketta sekä toimii hankkeessa tutkijana. Ylöstalo on yhteiskuntatieteiden tohtori sekä sukupuolentutkimuksen ja poliittisen sosiologian dosentti ja työskentelee sosiologian yliopistonlehtorina Turun yliopistossa. Hänen tutkimusintressinsä liittyvät etenkin tiedon, talouden, tasa-arvon ja politiikan suhteisiin.

Henri Koskinen on erikoistutkija Turun yliopistossa ja tutkija *Numeroiden voima* -hankkeessa. Koskinen on valtiotieteiden tohtori, ja hänen tutkimusintressinsä liittyvät yrittäjyyden, työn ja kansalaisuuden muutoksiin tietotalouden ja digitaalisen kapitalismin aikakaudella sekä tiedontuotannon ja vallan yhteen kietoutumisen kysymyksiin.

Mikko Poutanen on erikoistutkija Turun yliopistossa ja tutkija *Numeroiden voima* -hankkeessa. Poutanen on yhteiskuntatieteiden tohtori Tampereen yliopistosta, jonka tutkimusintressit liittyvät tällä hetkellä korkeakoulupolitiikkaan, koulutuksen poliittiseen talouteen ja yliopistodemokratiaan.

Taru Lepistö on sosiologian maisteriopiskelija Turun yliopistossa ja tutkimusavustaja *Numeroiden voima* -hankkeessa. Hänen tutkimusintressinsä liittyvät tällä hetkellä erityisesti hoivan, tasa-arvon, politiikan ja talouden kytköksiin.

Sisälllys

Tiivistelmä	2
Kiitokset	3
Kirjoittajat	4
1. Johdanto	6
Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset	7
2. Miten tutkimus toteutettiin?	9
3. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat	11
Kvantifioinnin sosiologia	11
Episteeminen hallinta	13
Mediatutkimus ja kvantifioitu tieto journalismissa	14
4. Tasa-arvopolitiikan kvantifiointi media-aineistossa	19
Kvantifioitu tieto tasa-arvopolitiikkaa käsittelevässä journalismissa	19
Uutisointi vahvistaa tasa-arvopolitiikan taloudellistumista	23
Kvantifiointi vahvistaa kuvaa tasa-arvosta kehityskulkuna	28
Tasa-arvopolitiikka kvantifioidun tiedon valossa	31
5. Työllisyyspolitiikan kvantifiointi media-aineistossa	32
Keskustelu työllisyyspolitiikasta on hyvin valtiovetoista	33
Työllisyyspolitiikan tyypillisimmät tiedonmuodot	34
Työllisyysasteen kasvulle ei ole vaihtoehtoja	35
Numeroiden avaaminen monimutkaistaa indikaattoreita	39
Työllisyyspolitiikka kvantifioidun tiedon valossa	42
6. Kvantifioidun tiedon tuottaminen ja käyttö	44
Numeroiden tuottamisen ja käytön haasteet työn arjessa	45
Politiikassa käytetty tieto on usein epävarmaa	48
Numeroiden politiikka	51
Kvantifioidun tiedon tuottamisen ja käytön haasteet	53
7. Yhteenveto ja johtopäätökset	54
Numeroiden voima politiikan journalismissa	55
8. Numeroiden lukutaidon kehittäminen	58
10 askelta kohti parempaa numeroiden lukutaitoa	58
Liite 1. Haastateltavat	60
Lähteet	61

1. Johdanto

”THL arvioi, että 18.4. eli alkuperäisenä [kunta]vaalipäivänä [korona]tartuntamäärät voisivat olla 2600-11200. Tämä on pysäyttävä tieto.”¹

Yllä oleva lainaus YLE:n uutisesta 6.3.2021 on silloisen oikeusministeri Anna-Maja Henrikssonin (r.) selitys sille, miksi kuntavaaleja siirrettiin huhtikuulta kesäkuulle keväällä 2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) oli julkaissut kolme erilaista laskennallista skenaariota koronaepidemian kehittymisestä. Henrikssonin mukaan THL:n ”arvio” ratkaisi päätöksen vaalien siirtämisestä. THL:n pääjohtaja Markku Tervahauta tarkensi kuitenkin *Helsingin Sanomille*², että kyseessä ei ollut arvio vaan ”tiettyjä mallinnuslukuja, joiden perusteella voi käydä näin tai voi olla käymättä.” Alkuperäisenä vaalipäivänä 18.4. oli lopulta 250 koronatartuntaa.

Esimerkki kuvaa *kvantifiointia*, eli numeroiden tuottamista ja käyttöä politiikassa ja politiikan journalismissa. Poliittisessa keskustelussa ja päätöksenteossa numeroista on tullut ennennäkemättömän tärkeitä. Numeroista haetaan oikeutusta ja tieteellistä auktoriteettia poliittisille päätöksille. Ne antavat vaikutelman varmuudesta – silloinkin, kun ne ovat hyvin epävarmoja tai eivät edes kuvaa sitä asiaa, mitä niillä perustellaan. Numeroita voidaan myös tulkita väärin tai omien poliittisten tarkoituksien mukaisesti. Tästä huolimatta niillä voi olla konkreettisia seurauksia, kuten esimerkki vaalien siirtämisestä osoittaa. Muun muassa näistä asioista muodostuu se, mitä tässä raportissa nimitämme *numeroiden voimaksi*.

Tarkastelemme raportissa numeroiden voimaa politiikan journalismissa. Lähtökohtamme on tiedonsosiologinen havainto, että kvantifioinnista on tullut keskeinen yhteiskunnallista elämää kuvaava ja tuottava käytäntö³. Erilaiset mittaamisen, laskemisen ja luokittelun käytännöt ulottuvat kaikille elämänalueille harrastuksista koulutukseen, terveyteen, työelämään, yksityiselämään, politiikkaan ja journalismiin. Näistä kaksi viimeistä ovat oman tutkimuksemme kohteena.

Nykymuotoista poliittista päätöksentekoa luonnehditaan tiedolla ohjatuksi: poliittisen päätöksenteon tulisi perustua parhaaseen mahdolliseen saatavilla olevaan tietoon⁴. Siksi tiedolla on keskeinen rooli poliittisessa päätöksenteossa, ja myös politiikan journalismissa. Tässä raportissa olemme kiinnostuneita etenkin kvantifioidun tiedon roolista politiikassa ja politiikan journalismissa. Kvantifioidulla tiedolla on politiikassa erityinen asema, sillä numerot sisältävät mielikuvissa lupauksen täsmällisestä, helposti vertailtavasta ja ennen kaikkea arvovapaasta tiedosta⁵. Tämä tekee siitä oivallisen välineen paitsi tiedolla ohjatulle poliittiselle päätöksenteolle,

¹ Niemonen 2021

² Niemi & Pellinen 2021

³ Esim. Espeland & Stevens 2008; Mennicken & Espeland 2019

⁴ Esim. Triantafillou 2017; Ylöstalo 2020

⁵ Merry 2011

myös poliittisille kamppailuille, joissa poliittisten arvojen ja ideologioiden sijaan korostetaan yhä useammin pragmaattista ongelmanratkaisua ja tiedollisia perusteluja⁶.

Suomessa, muualla maailmassa sekä ylikansallisesti onkin tuotettu kiihtyvään tahtiin esimerkiksi erilaisia ennakoinnin ja arvioinnin menetelmiä ja käytäntöjä poliittisen päätöksenteon tueksi. Usein kyse on numeerisista indikaattoreista ja mittareista, joiden ajatellaan tarjoavan standardoitua ja helposti vertailtavissa olevaa tietoa sekä selkeitä mittareita helpottamaan monimutkaisia poliittisia tilanteita ja päätöksiä⁷.

Politiikan journalismi hyödyntää, kanavoi ja myös tuottaa kvantifioitua tietoa. Kyse ei ole vain politiikalle keskeisen tiedon raportoinnista, vaan siitä, että numerot ovat myös journalismille itselleen tärkeitä – kuten kaikille yhteiskunnallisen elämän alueille. Numeroiden avulla journalismissa esimerkiksi avataan lukijoille asioiden suhteita, kuvataan erilaisia kehityskulkuja, sekä tietysti seurataan aktiivisesti journalismin omia keskeisiä numeroita, kuten lukijamääriä. Numeroiden oletettu neutraalius sopii myös journalistisiin pyrkimyksiin esittää asiat puolueettomasti⁸. Siksi on tärkeää ymmärtää numeroiden voimaa politiikan journalismissa.

Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset

Meitä siis kiinnostaa, mitä numerot tekevät politiikan journalismissa. Vaikka numerot yhdistetään mielikuvissa objektiiviseen, neutraaliin ja matemaattisen tarkkaan tietoon, kvantifiointi kuvaa ja tulkitsee maailmaa aina jostakin näkökulmasta. Samalla se tuottaa tietynlaisen kuvan maailmasta rajaamalla mittaamisen tai laskemisen kohteen, kiinnittämällä huomion joihinkin asioihin ja jättämällä toiset asiat huomiotta. Kuva voi olla myös epätarkka johtuen esimerkiksi aineiston puutteellisuuksista tai vinoumista. Lisäksi muutettaessa asioita numeeriseen muotoon niiden luonne samalla muuttuu. Muun muassa näistä syistä kvantifiointiin liittyy monenlaisia tiedollisia epävarmuuksia ja tulkinnallisia vinoumia. Numeroiden arkisessa käytössä, kuten politiikassa ja politiikan journalismissa, numeroiden epävarmuus ja niiden tuottamisen konteksti näkyvät usein heikosti.

Teoreettis-metodologiset lähestymistapamme ovat *kvantifioinnin sosiologiassa* ja *episteemisen hallinnan* analytiikassa. Kvantifioinnin sosiologiaa seuraten tarkastelemme kvantifiointia sosiaalisena käytäntönä, joka paitsi kuvaa myös tuottaa sosiaalista todellisuutta erilaisin laskemisen, mittaamisen ja kategorioinnin käytännöin⁹. Kvantifioinnin kyky muokata maailmaa ja suhdettamme siihen tekee siitä myös vallan käytännön.

Tarkastellaksemme kvantifioinnin valtaa politiikan journalismissa tuomme mukaan episteemisen hallinnan käsitteen¹⁰. Se viittaa tapoihin, joilla vakiinnutetaan tietynlaiset käsitykset maailmasta tai käsillä olevasta tilanteesta. Episteeminen hallinta ei ole välttämättä tarkoituksellista eikä kyky vakiinnuttaa käsityksiä maailmasta ole jonkin yksittäisen toimijan hallussa, vaan rakentuu osana tiedon tuottamisen, käyttämisen ja levittämisen rutiininomaisia käytäntöjä. Sekä kvantifioinnin sosiologiassa että episteemisessä hallinnassa fokus ei ole tiedon oikeellisuudessa, vaan pyrkimys

⁶ Esmark 2020

⁷ Merry 2016

⁸ Raeijmaekers & Maesele 2017

⁹ Espeland & Stevens 2008; Mennicken & Espeland 2019

¹⁰ Alasuutari & Qadir 2014; 2019

on tehdä näkyväksi sitä, miten kvantifiointi toimii vallan ja hallinnan käytäntönä tuottaessaan tietynlaisia jäsennyksiä maailmasta.

Tutkimuksessa tarkastelemme numeroiden voimaa kahden politiikka-alueen, tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikan uutisoinnissa. Tutkimus perustuu laajaan *Helsingin Sanomien* vuosien 2015-2021 media-aineistoon (N=526) sekä tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikalle keskeisen kvantifioidun tiedon tuottajien ja käyttäjien, eli tutkijoiden, ministeriöiden viranomaisten sekä toimittajien haastatteluihin (N=9).

Kokoava tutkimuskysymyksemme on:

Miten kvantifiointi toimii episteemisenä hallintana politiikan journalismissa?

Kokoavaa tutkimuskysymystämme täydentävät ja tarkentavat seuraavat tutkimuskysymykset:

Millaista kvantifioitua tietoa tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikan journalismissa käytetään?

Millaista käsitystä todellisuudesta kvantifioidun tiedon avulla tuotetaan?

Millaisia kamppailuja kvantifioidusta tiedosta käydään?

Millaisia epävarmuuksia keskeisiin kvantifioidun tiedon muotoihin liittyy ja miten epävarmuudet näkyvät politiikan journalismissa?

Raportti perustuu Helsingin Sanomien Säätiön rahoittamassa tutkimushankkeessa *Numeroiden voima: tiedon kvantifiointi hallinnan muotona politiikassa ja politiikan uutisoinnissa* (2022-2023) tehtyyn tutkimukseen. Hankkeen keskeiset tulokset julkaistaan tutkimusartikkeleissa, jotka ovat parhaillaan vertaisarvioitavana. Tämä raportti kokoaa hankkeen tuloksia yleistajuisemmassa muodossa toimittajille, virkahenkilöille, poliitikoille ja kaikille numeroiden voimasta kiinnostuneille.

Raportti rakentuu seuraavasti: ensin avaamme tutkimuksemme aineistot ja menetelmälliset lähtökohdat. Sen jälkeen käsittelemme lyhyesti tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia. Sitä seuraa kaksi analyttistä lukua, joista ensimmäisessä tarkastelemme kvantifioidun tiedon käyttöä tasa-arvopolitiikan ja toisessa työllisyyspolitiikan journalismissa. Sen jälkeen tarkastelemme tutkijoiden, valtionhallinnon virkahenkilöiden ja toimittajien haastattelujen avulla politiikan journalismille keskeisen kvantifioidun tiedon tuottamista ja käyttöä. Johtopäätösluvussa vedämme tutkimuksemme tulokset yhteen. Loppuun olemme koonneet etenkin toimittajille vinkkejä numeroiden lukutaitoon, eli kvantifioidun tiedon refleksiiviseen, vastuulliseen ja eettiseen käyttöön.

2. Miten tutkimus toteutettiin?

Tutkimus perustuu laajaan media-aineistoon sekä haastatteluaineistoon. Media-aineisto pitää sisällään *Helsingin Sanomissa* vuosina 2015-2021 julkaistut artikkelit, jotka käsittelevät tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikkaa sekä sisältävät kvantifioitua tietoa. Tasa-arvopolitiikkaa koskeva aineisto pitää sisällään yhteensä 311 artikkelia ja työllisyyspolitiikkaa koskeva aineisto 215 artikkelia. Aineisto koostuu pääosin uutisista, mutta mukana on myös joitakin analyysejä, kolumneja ja pääkirjoituksia. Lehden julkaisemat mielipidekirjoitukset ja Vieraskynät rajasimme jo aineistonkeruuvaiheessa pois.

Koska tarkastelumme keskittyy Suomen politiikkaan, aineistossa korostuvat lehden kotimaa- ja politiikkaosiot. Ulkomaan uutisia aineistoon otettiin mukaan vain silloin, kun Suomi esiintyi niissä vertailukohtena. Rajasimme aineiston tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikkaan sekä henkilökohtaisen kiinnostuksemme vuoksi että tarkastellaksemme kvantifiointia kahdella keskenään erilaisella politiikan alueella. Niistä löytyi myös paljon yhteneväisyyksiä, kuten taloutta ja työtä koskevien tunnuslukujen keskeisyys.

Ajanjakso kattaa yhden hallituskauden kokonaan (Juha Sipilän hallitus 2015–2019) ja toisen osittain (Antti Rinteen/Sanna Marinin hallitus 2019–2023; aineisto kattaa näistä vuodet 2019-2021). Näin ollen media-aineisto sisältää paitsi monenlaisia tasa-arvo- ja työllisyyspoliittisia toimia ja niitä koskevaa uutisointia sekä julkista keskustelua, myös kaksi ideologisilta painotuksiltaan erilaista hallituskokoonpanoa.

Mukaan valikoitiin vain artikkelit, jotka käsittelevät politiikkaa ja sisälsivät kvantifioitua tietoa. Poliittika määriteltiin väljästi, esimerkiksi mukaan otettiin Suomen tasa-arvopolitiikalle keskeisiä teemoja, kuten työelämän tasa-arvoa ja sukupuolittunutta väkivaltaa käsittelevät artikkelit, vaikka ne ei eivät suoraan käsittelevä jotakin politiikkareformia. Tässä vaiheessa aineisto myös käytiin kokonaan läpi ja tehtiin joitakin rajauksia, kuten rajattiin tarkastelu Suomen tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikkaan. Nämä rajaukset on kuvattu tarkemmin tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikkaa käsittelevissä luvuissa.

Aineiston järjestelyyn käytettiin NVIVO-analyysiohjelmaa, jonka avulla aineistosta etsittiin kvantifioituun tietoon ja sen käyttöön liittyviä toistuvuuksia ja temaattisia kokonaisuuksia, kuten tiedon epävarmuuden esille tuominen tai numeroiden muodostamisen avaaminen. Aineistolle on myös tehty erilaisia luokitteluja niissä käytettyjen kvantifioitun tiedon muodon ja sisällön sekä niissä esiintyvien tiedon tuottajien ja tulkitsijoiden tai kommentoijien mukaan. Kuvaamme ne tarkemmin media-aineistoa käsittelevissä analyttisissä luvuissa.

Media-aineiston ohella tutkimuksessa kerättiin pienehkö haastatteluaineisto täydentämään ja kontekstualisoimaan media-aineistossa syntyneitä havaintoja. Haastatteluja tehtiin yhdeksän. Kaikki haastateltavat tuottavat tai käyttävät työssään politiikan journalismille keskeisiä numeroita, kuten työllisyysvaikutuksia. Haastateltavista kaksi on tutkijoita, neljä ministeriöiden

viranomaisia ja kolme toimittajia. Haastattelut olivat teemahaastatteluja ja ne käsittelivät politiikalle keskeistä tietoa, sen tuottamista ja käyttöä, erilaisiin tiedon muotoihin liittyviä reunaehtoja, tietoon sisältyviä epävarmuuksia ja niiden esille tuomista. Vaikutusarviointi, etenkin työllisyysvaikutusten arviointi, joka oli media-aineistossa keskeinen numerotiedon muoto, on haastatteluissa erityisesti esillä.

Olemme analysoineet sekä media- että haastatteluaineistoa yhdistäen sisällönanalyysiä ja diskursiivista analyysiä. Sisällönanalyysiä olemme käyttäneet aineiston systemaattiseen luokitteluun¹¹. Diskursiivisella lähestymistavalla puolestaan olemme lähestyneet numerotiedon tuottamista ja käyttöä sosiaalisena ja kielellisenä käytäntönä, joka paitsi kuvaa, myös tuottaa käsityksiä maailmasta jäsentämällä sitä mittaamisen ja laskemisen käsittein ja käytännöin¹². Diskursiivinen lähestymistapa sopii numeroiden voiman tutkimiseen, sillä se mahdollistaa sekä kvantifioinnin, että politiikan journalismin tarkastelun kielen ja vallan käytäntöinä.

Toteutimme tutkimuksen kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa keräsimme ja luokittelimme media-aineiston sekä teimme tarkemmat tutkimusta ja sen aineistoja koskevat rajaukset. Samalla muodostimme yleiskuvan kvantifioidun tiedon käytöstä tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikan journalismissa. Toisessa vaiheessa tarkastelimme analyttisesti kvantifioidun tiedon tuottamista ja käyttöä media-aineistossa tutkimuskysymystemme valossa. Nämä tulokset on raportoitu lukuihin 4 ja 5. Kolmannessa vaiheessa haastattelimme kvantifioidun tiedon tuottajia ja käyttäjiä syventääksemme ymmärrystämme kvantifioinnin käytännöistä politiikassa ja politiikan journalismissa. Haastatteluaineiston analyysi on raportoitu luvussa 6. Kootessamme tutkimuksemme keskeisiä löydöksiä raportin yhteenvetoon ja johtopäätöksiin (luku 7) olemme tarkastelleet media- ja haastatteluaineistoja ja niiden analyysiä vielä rinnakkain.

Analyysimme ja etenkin toimittajien haastattelujen pohjalta olemme kehittäneet politiikalle keskeisten numeroiden lukutaitoa erityisesti toimittajien tarpeisiin. Olemme koonneet tähän liittyviä vinkkejä ja periaatteita raportin loppuun (luku 8).

¹¹ Tuomi & Sarajärvi 2018

¹² Fairclough & Fairclough 2012

3. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Tässä luvussa kuvaamme tutkimuksemme teoreettiset lähtökohdat, kvantifioinnin sosiologian ja episteemisen hallinnan. Lisäksi tarkastelemme kvantifiointia journalismin kentällä, yhtäältä numerotiedon laajana käyttöä, toisaalta journalismia itseään kvantifioinnin kohteena. Käsittelemme myös aiemman mediatutkimuksen valossa asiantuntijuuden muotoutumista, journalististen lähteiden hierarkiaa ja politiikan uutisoinnin erityispiirteitä sekä kansainvälisessä että suomalaisessa kontekstissa.

Kvantifioinnin sosiologia

Tutkimuksemme teoreettinen lähestymistapa pohjaa niin kutsuttuun *kvantifioinnin sosiologiaan*¹³. Kvantifioinnin sosiologian lähtökohta on, että kvantifiointi on sosiaalinen käytäntö, joka paitsi kuvaa, myös tuottaa sosiaalista todellisuutta ja suhdettamme siihen¹⁴. Kvantifioinnin sosiologian kohteena ei siis ole numeroiden oikeellisuus tai tarkkuus, vaan niiden kyky ja tapa muokata todellisuutta mittaamisen ja laskemisen logiikan mukaisesti. Lähtökohtana on numeroiden keskeisyys nyky-yhteiskunnissa ja niiden hallinnassa. Esimerkiksi tieto väestön lukumäärästä, tuloista, koulutuksesta ja terveydestä on auttanut suuntaamaan väestön kohdistuvia toimia modernien valtioiden koko olemassaolon ajan¹⁵. Viime vuosikymmeninä kvantifioidun tiedon tuottaminen ja käyttö on lisääntynyt ja laajentunut yhä uusille elämänalueille. Julkisessa elämänpiirissä kvantifioinnin käytännöt suuntaavat esimerkiksi politiikkaa, julkishallintoa, talouselämää, koulutusta ja kansalaisjärjestöjen toimintaa¹⁶. Kvantifioinnista on tullut myös keskeinen arkielämää jäsentävä käytäntö erilaisten itsen mittaamisen tekniikoiden välityksellä¹⁷.

Kvantifioinnin sosiologiassa kvantifiointi ymmärretään vallan käytäntönä, koska sillä on kyky muokata sosiaalista todellisuutta. Kvantifiointi tuottaa väestöryhmiä ja identiteettejä luokittelemalla ja kategorisoimalla ihmisiä joidenkin ominaisuuksien mukaan¹⁸. Luokittelulla voi olla normatiivinen ja kontrolloiva tai hierarkkisoiva ulottuvuus¹⁹. Esimerkiksi ”työtön”, ”ylipainoinen” tai ”S2-oppilas” eivät ole neutraaleja kategorioita, vaan kantavat mukanaan stigmatisoivia kulttuurisia merkityksiä. Lisäksi niillä voi olla myös konkreettisia, julkiseen vallankäyttöön liittyviä seurauksia. Kvantifiointi muokkaa maailmaa myös muuttamalla toiminnan luonnetta mittaamisen logiikan mukaiseksi. Esimerkiksi yliopistovertailut ja -rankingit voivat ohjata yliopistojen toimintaa kohti sellaisia käytäntöjä, jotka johtavat parempiin sijoituksiin kansainvälisissä vertailuissa – riippumatta siitä, ovatko ne yliopistojen omien strategioiden

¹³ Espeland & Stevens 2008

¹⁴ Espeland & Stevens 2008; Beer 2015; Mau 2019; Mennicken & Espeland 2019

¹⁵ Davies 2018

¹⁶ Porter 1995; Power 1999; Merry 2016; Piattoeva & Boden 2020

¹⁷ Bergroth 2020

¹⁸ Hacking 1999

¹⁹ Rose 1991

mukaisia²⁰. Kvantifioinnin seurauksena on myös pidetty kilpailumentaliteetin lisääntymistä yhteiskunnassa, sillä kvantifiointi mahdollistaa asioiden vertailun ja järjestykseen asettamisen ja ruokkii näitä käytäntöjä²¹.

Kvantifioinnin valta rakentuu sen erityiselle asemalle tiedon muotona. Numeroihin on tarttunut mielikuva neutraalista ja objektiivisesta, matemaattisen tarkasta tiedosta²². Kvantifiointi näyttää kuvailevan ilmiöitä sellaisina kuin ne ovat, teoreettisia ja tulkinnallisia vinoumia vastustaen²³. Neutraalius on tietysti harhaa: kuten kaikki tieto, myös kvantifiointi pitää sisällään erilaisiin teoreettisiin ja empirisiin tutkimuserinteisiin liittyviä oletuksia siitä, miten todellisuus ymmärretään, mitä tulisi laskea ja miten. Kriittiset tutkijat ovat huomauttaneet ihmisiä koskevan aineistonkeruun käytäntöjen sisältävän usein vinoumia, jotka voivat syventää yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Väestöä kuvaavaa aineistoa voidaan esimerkiksi kerätä keskittyen valkoisiin ja taloudellisesti hyväosaisiin²⁴. Yhteiskunnallisten ongelmien kuvaamista mittaamisen ja laskemisen käytännöin on kritisoitu myös siitä, että kun monimutkaisia yhteiskunnallisia ongelmia muutetaan yksinkertaisiksi tunnusluvuiksi, ongelmien kompleksisuus on vaarassa kadota²⁵.

Kvantifiointiin liittyy myös kysymys asiantuntijavallasta. Poliitikassa tiedon avulla voidaan lisätä julkisen vallan läpinäkyvyyttä. Käytännössä kuitenkin politiikassa keskeisen kvantifioidun tiedon tuottaminen tai tulkitseminen on vain harvoille mahdollista. Tilastotiedon keruu esimerkiksi on suuritöisyydestään johtuen keskittynyt siihen erikoistuneille instituutioille. Myös aineiston muokkaaminen tiedoksi sekä sen tulkinta vaativat erikoistunutta asiantuntijuutta. Läpinäkyvyyden sijaan kvantifioituun tietoon nojautuminen politiikassa voikin lisätä asiantuntijavaltaa sekä heikentää kansalaisyhteiskunnan mahdollisuuksia osallistua poliittiseen keskusteluun²⁶. Media voi demokratisoida numeroihin nojaavaa poliittista keskustelua esimerkiksi avaamalla kvantifiointiin liittyviä tiedollisia valintoja ja epävarmuuksia lukijoille, mutta se voi myös vahvistaa asiantuntijavaltaa uutisoimalla asiantuntijoiden laskelmat kyseenalaistamattomina kuvauksina maailmasta²⁷.

Kvantifioinnin vallan on sanottu kytkeytyvän politiikassa niin kutsuttuun teknokraattiseen tai managerialistiseen hallintaan. Näitä talous- ja liike-elämästä juontuvia poliittisen hallinnan käytäntöjä luonnehtii politiikan ymmärtäminen tiedolla johdetuksi käytännölliseksi ongelmanratkaisuksi²⁸. Tällainen hallinnan tapa on vahvistanut kvantifioidun tiedon roolia poliittisessa päätöksenteossa. Poliittikkatoimien vaikutusarvioinnit, kestävyysvajelaskelmat, työllisyysaste sekä erilaiset ennusteet ovat vain muutamia esimerkkejä kvantifioidusta tiedosta, jonka perusteella politiikkaa suunnitellaan ja arvioidaan, ongelmia priorisoidaan ja resursseja jaetaan. Koska kvantifioitu tieto näyttäytyy arvovapaana, sen ajatellaan soveltuvan erityisen hyvin kiistanalaisten poliittisten kysymysten ratkaisemiseen puolueettomasti, käytännöllisesti ja rationaalisesti, teknokraattisen hallinnan ihanteen mukaisesti²⁹. Tämä tekee myös politiikkaan elimellisesti kuuluvasta erimielisyydestä ja kiistelystä vaikeaa.

²⁰ Espeland & Sauder 2016

²¹ Mau 2019

²² Rose 1991; Merry 2016

²³ Merry 2011

²⁴ D'Ignazio & Klein 2020

²⁵ Merry 2016

²⁶ Espeland & Stevens 2008; Ylöstalo 2020

²⁷ Ks. Albæk 2011

²⁸ Esmark 2020

²⁹ Rose 1991; Triantafillou 2017

Vaikka kvantifioinnin sosiologia tarkastelee kvantifiointia kriittisesti, sen pohjavireenä ei ole ajatus, että kvantifiointi olisi ”väärin” saati ”huono” tiedon tuottamisen käytäntö. Sen sijaan kvantifioinnin sosiologian pyrkimys on ymmärtää paremmin kvantifiointia sosiaalisena käytäntönä. Tämä ajatus ohjaa myös omaa tutkimustamme. Kvantifioinnin ymmärtäminen vallan käytännöksi ei myöskään tarkoita, että se olisi luonteeltaan automaattisesti olemassa olevia valtasuhteita ylläpitävää. Kvantifioinnilla on tärkeä rooli myös poliittisissa aktivismissa, yhteiskunnallisissa liikkeissä ja protesteissa, sillä se voi tehdä näkyväksi yhteiskunnallisessa keskustelussa ja politiikassa muutoin piiloon jääviä yhteiskunnallisia ongelmia³⁰. Tutkimuksemme tavoitteena onkin lisätä ymmärrystä kvantifioinnin roolista politiikan journalismissa ja tarjota sen avulla kvantifioitun tiedon tuottajille ja käyttäjille sekä etenkin toimittajille välineitä käyttää numeroita refleksiivisesti, vastuullisesti ja eettisesti, tietoisina niiden voimasta.

Episteeminen hallinta

Täydennämme kvantifioinnin sosiologian viitekehystä ammentamalla episteemisen hallinnan analytiikasta. Tiivistäen episteeminen hallinta on toimijoiden – ihmisten, instituutioiden, valtioiden, journalistien – vaikuttamista toistensa käsitykseen maailmasta ja sen tilasta, mitä nimitetään episteemiseksi työksi³¹. Kyse on siitä, millaiseksi todellisuus rakennetaan, millaiseksi toimijoiden asema tässä todellisuudessa hahmotetaan ja millainen toiminta nähdään eettisesti hyväksyttävänä ja tavoiteltavana. Episteeminen hallinta valottaa siis sitä, miten sosiaalista todellisuutta rakennetaan nojautumalla paitsi erilaisiin tieteellisen tiedon muotoihin, myös vakiintuneisiin ja kyseenalaistamattomiin käsityksiin todellisuuden luonteesta. Episteeminen hallinta onkin paitsi tiedostettua ja tarkoitushakuista politiikkaa, myös tiedostamatonta arkipuhetta, joka rajaa ulkopuolelleen vaihtoehtoisia tapoja jäsentää todellisuutta.³²

Episteemisen hallinnan näkökulmasta mediakeskustelu toimii areenana, jolla toimijat pyrkivät vaikuttamaan toistensa todellisuuskäsityksiin tiedon ja sen legitimoinnin kautta³³. Episteemisen hallinnan avulla tarkastelemme dynamiikkaa, jossa tiedon legitimiiteetti muodostuu. Näemme median paitsi poliittisen keskustelun alustana, myös aktiivisena toimijana, joka nostaa tiettyjä puheenaiheita esiin jättäen tietyt aiheet, käsittelytavat ja ymmärrykset vähemmälle huomiolle³⁴. Samalla media luo puheavaruuksia, joiden puitteissa muut toimijat (poliitikot, asiantuntijat, kansalaiset) operoivat noudattaen tai haastaen vallitsevia ymmärryksiä. Journalismi näyttäytyy näin kenttänä, jossa käydään kamppailua faktoista ja asiaintilojen legitimeistä ymmärryksistä³⁵. Omaan osaansa kamppailussa esittävät journalistisen työn rutiinit ja vakiintuneet käytännöt: kvantifioitua tietoa tuottavien tahojen – kuten ministeriöiden ja tutkimuslaitosten – hyödyntäminen mediassa asiantuntijoina on rutiininomaista ja jatkuvaa, ja tahoilla on journalistisessa työssä tietty hierarkia, joka vaikuttaa siihen, millä tavalla niiden asema mediassa rakentuu. Näin tietyille tiedontuottajatahoille kasaantuu auktoriteettia mediassa³⁶.

Ymmärrämme media-aineistomme siis journalistien tuottamina teksteinä, joissa tiedonlähteet, tekstien rakentaminen, jäsenitys ja kehystys valikoituvat journalistien käytäntöjen ja rutiinien

³⁰ Mennicken & Espeland 2019

³¹ Aasuutari 2018; Alasuutari & Qadir 2014

³² emt.

³³ Sivonen & Syväterä 2022: 4

³⁴ ks. Reunanen & Koljonen 2016

³⁵ vrt. Alasuutari 2018: 168; ks. Harjuniemi 2021

³⁶ Alasuutari 2018

mukaisesti. Myös muut toimijat (poliitikot, asiantuntijat ja niin edelleen) osallistuvat tekstien tuottamiseen, minkä lisäksi tekstit tuotetaan tiettyssä kulttuurisessa, sosiaalisessa ja poliittisessa kontekstissa, joka määrittää ja rajaa valikoituvien ideoiden mielekkyyttä³⁷. Todellisuutta rakentaessaan toimijat vetoavat erilaisiin auktoriteetin muotoihin, kuten asiantuntijoihin ja instituutioihin. Auktoriteetti eri muodoissaan on vallankäytön väline. Kvantifioitu tieto näyttäytyy yhtenä resurssina, jonka avulla auktoriteettia pönkitetään ja todellisuuskäsitystä rakennetaan.

Episteeminen hallinta toimii tutkimuksessamme näkökulmana kvantifioidun tiedon rooliin siinä, millaisena maailma meille näyttää: esimerkiksi millaisia ongelmia ja muutostarpeita maailmassa nähdään olevan ja millainen toiminta näyttää hyväksyttävänä ja tavoiteltavana. Samalla lisäämme episteemisen hallinnan analyttistä tehoa kartoittamalla, millaisia reunaehdoja sosiaalisen todellisuuden ymmärtämiselle kvantifioitu tieto itsessään asettaa. Episteemisessä hallinnassa katsotaan, että toimijat ikään kuin valikoivat tietoa hallinnan tueksi³⁸. Tästä näkökulmasta tieto erilaisissa muodoissaan – kuten esimerkiksi erilaiset kvantifioidut indikaattorit ja tilastot – asettuvat keskenään yhteismitalliseen asemaan; voidaan ajatella eräänlaista tiedon seisovaa pöytää, josta toimijat poimivat erilaisia aineksia.

Tässä raportissa lähdemme kuitenkin siitä, että kvantifioidulla tiedolla tiedon muotona on itsessään erilaisia ominaisuuksia, jotka rajaavat ja määrittelevät sitä, mitä niiden avulla voidaan kertoa. Tarkastelemme tiedon käytön ohella sitä, miten esimerkiksi tietyt indikaattorit (kuten työllisyysaste, työllisyysvaikutukset, hedelmällisyysluku) itsessään oman ontologiansa johdosta määrittävät keskustelua, jota niistä ja niiden luomasta todellisuudesta voidaan käydä. Lähestymme siksi kvantifioidun tiedon käyttöä myös käytäntönä, jossa maailmaa jäsenetään mittaamisen ja laskemisen avulla ja niistä juontuvin käsittein ja käytännöin. Tarkastelemme siis episteemisen hallinnan käsitteen avulla, millaisia todellisuuksia kvantifioidun tiedon käyttö mediauutisoinnissa rakentaa.

Mediatutkimus ja kvantifioitu tieto journalismissa

Tässä osiossa tarkastelemme mediatutkimuksen valossa kvantifioidun tiedon merkitystä journalistisen työn käytännöissä. Tutkimuksen valossa kvantifioidun tiedon hyödyntäminen vaikuttaa mediaan kahdelta suunnalta. Ensinnäkin media tuottaa uudelleen yhteiskunnallisesti merkittävien toimijoiden kvantifioitua tietoa lisäten oman institutionaalisen painoarvonsa kyseisen tiedon taakse. Toisekseen moderni journalismi on itsessään mitä suurimmissa määrin kvantifioinnin kohteena.

Kvantifioitu tieto uutisoinnissa

Kasvanut yhteiskunnallisen tiedontuotannon määrä tarkoittaa sitä, että journalistit joutuvat enenevässä määrin käsittelemään suurta määrää tietoa eri lähteistä. Mikäli tiedon laatua ei ole täysin mahdollista varmistaa oman ammattitaidon puitteissa, nojataan helposti tiedontuottajien institutionaaliseen statukseen; toisin sanoen tietyn tiedontuottajan institutionaalinen asema toimii uskottavuuden välittäjänä. Yhteiskunnallisesti uskottavat institutionaaliset tiedontuottajat ovat siten myös tyypillisesti journalistisesti uskottavia. Yhteiskunnallinen valta säteilee vahvimmista instituutioista alaspäin³⁹. Kun tämä asetetaan numeroiden vallan ja tiedon kvantifioinnin

³⁷ Alasuutari 2018; Sivonen & Syväteri 2022: 6

³⁸ Lonka & Jalonen 2023

³⁹ Entman 2004

kontekstiin, tietyt instituutiot toimivat uskottavuushierarkian huipulla, ja muut instituutiot, journalismi mukaan luettuna, lainaavat näiden instituutioiden uskottavuutta käyttämällä niiden tuottamaa tietoa. Laajempi tietomäärä on tyypillisesti nähty journalismin voimavarana: journalistin tehtävä on arvioida tuotetun tiedon uskottavuutta ja muotoilla uskottava tieto laajemmille yleisöille ymmärrettävään muotoon.

Kvantifioitua tietoa käytetään esimerkiksi pitkäjänteisiä seurauksia sisältävien politiikkatoimien perustelussa, mallinnuksessa ja seurannassa: poliittisen huomion kohteena olevat numerot herättävät myös journalistisen mielenkiinnon. Eryityisesti politiikan piirissä tärkeät numerot määritellään, niitä seurataan ja niihin tyypillisesti reagoidaan – niiden normatiivinen ulottuvuus saattaa vaatia niihin reagoimista. Samaan aikaan reagointi näihin numeroihin on väistämättä näiden numeroiden – sen mitä ne mittaavat – rajaamaa. Toistuvat numerot keskittävät huomion tiettyihin tekijöihin ja muuttujiin tehden niistä yhteiskunnallisesti keskeisiä. Numerot siten tarkentavat katseemme tärkeiksi käsitettyihin asioihin, mutta myös rajaavat muita asioita tämän katseen ulkopuolelle. Numeroiden voima näkyy myös siinä, miten niiden usein oletetaan heijastavan luotettavasti suuria yhteiskunnallisia muutoksia. Koska esimerkiksi työelämän muutosta on vaikeaa todentaa kattavasti laadullisesti, numerot keräävät jatkuvasti suurempaa kuormaa kannettavakseen. Se, mitä lasketaan ja miten lasketaan, muuttuu yhteiskunnalliseksi kysymykseksi, josta käydään poliittisia kamppailuja.

Journalistisesta näkökulmasta kvantifioitu tieto vaikuttaa usein houkuttelevan neutraalilta tavalta käsitellä yhteiskunnallisia tai poliittisia teemoja, koska journalismin piirissä pyritään tyypillisesti puolueettomaan ja neutraaliin tiedonvälitykseen. Ideaali on tärkeä, mutta kriittiset mediatutkijat ovat korostaneet, kuinka journalistinen kenttä ei voi käytännön tasolla välttyä yhteiskunnallisilta poliittisilta kamppailuilta⁴⁰. Vaikka numerot tuottavat tietoa, jotka vaikuttavat lähtökohtaisesti neutraaleilta, ne ovat sopimuksenvaraisia. Kvantifioinnin sopimuksenvaraisuuden ja numeroiden käytön itsestäänselvyys hahmottamista voidaan pitää enenevässä määrin tärkeänä journalistisena ammattitaitona etenkin huomioiden, missä määrin erilaisten viestintätoimijoiden – ammattimaisten viestintätoimistojen – määrä on kasvanut⁴¹. Taitavasti laadittu viestintä asettaa journalistin aikaresurssin suhteen vaikeaan välikäteen, kun laadukasta tietoa on jo saatavilla, eikä sitä olisi tarpeen lähtökohtaisesti epäillä⁴².

Teknisen, asiantuntijapainotteisen numeropohjaisen tiedonmuodostuksen episteeminen tausta väistämättä siirtyy journalistisen ammattitaidon ulkopuolelle. Vaikeasti rakentuvat luvut jäävät herkästi etäisiksi, jos niitä ei voi omakohtaisesti haastaa, jolloin journalistinen kysymys rakentuu sen ympärille, kenellä katsotaan olevan parasta asiantuntijatietoa käytettävissään. Tällöin merkityksellisten erojen hahmottaminen kvantifioitun tiedon tulkinnassa voi muuttua hankalaksi, ja numerotiedosta itsessään tulee sitä tuottavan instituution (tai henkilön) välityksellä epäsuorasti autoritaarinen asiantuntija journalistiseen tarpeeseen. Kriittisessä mediakirjallisuudessa on jo vuosituhannen vaihteesta kiinnitetty huomiota siihen, että yhteiskunnallisen eliitin ulkopuoliset äänet pääsevät suhteessa heikommin esiin⁴³. Median käyttämien lähteiden valinnan on katsottu vaikuttavan kuvauksiin olosuhteista, tavoitteista ja tarvittavista toimista⁴⁴. Juuri tästä syystä journalistien on hyvä olla tietoisia kvantifioinnin taustamuuttujista, etteivät tietyt äänet ja numerot ylikorostu moniäänisyyden kustannuksella.

⁴⁰ Schudson 2002; Deuze 2005

⁴¹ Kantola & Lounasmeri 2014; Ylönen ym. 2022

⁴² Juntunen 2011

⁴³ Davis 2000; ks. myös Schudson 2002: 258

⁴⁴ Kollmeyer 2004

Demokraattisessa kontekstissa median keskeinen rooli on moniäänisyyden tukeminen ja päätöksentekijöiden kriittinen arviointi⁴⁵. Suomalaiset journalistit pitävät tärkeänä, että vaikka he voivat osallistua yhteiskunnalliseen tiedontuotantoon, he eivät ota prosessissa (puolue-)poliittisesti puolia⁴⁶. Vaikka yleisesti ottaen journalistit pyrkivät tuomaan esiin monipuolisia näkökulmia⁴⁷, Suomessa etenkin talouden saralla asiantuntijoiden roolin voidaan katsoa vakiintuneen: talouden ja politiikan toimittajat lähtökohtaisesti arvottavat lähteitään ja asettavat näitä järjestykseen keskenään⁴⁸. Esimerkiksi näin Suomen Pankin tai valtiovarainministeriön (VM) tiedontuotannon katsotaan tutkimuksissa rakentuvan: uskottavuus tuottaa myös auktoriteettia⁴⁹. *Helsingin Sanomat* on myös omassa itsekriittisessä uutisoinnissaan todennut etenkin talousasiantuntijoiden yksipuolisuuden ongelman⁵⁰.

Vaikka numerot eivät näennäisesti otakaan kantaa siihen, millainen tulevaisuuden tulisi olla, niiden sisältämät normatiiviset oletukset rakentuvat tietynlaiselle maailmankatsomukselle, joka ei välttämättä ole poliittisesti neutraali. Esimerkiksi taloustieteen piirissä on Suomessa havaittu voimakasta tiedontuotannollisen episteemisen yhteisön muotoutumista, joka myös valvoo omaa asiantuntemusalueitaan⁵¹. Asiantuntijoiden ja numeroiden auktoriteettiin tukeutumalla journalismi päättyy kuin huomaamattaan osaksi poliittista diskurssia, vaikka se pyrkii asemoimaan itsensä juuri päinvastaisesti⁵². Tällöin myös uskottavien vaihtoehtoisten näkemysten löytäminen voi osoittautua vaikeaksi ja aikaa tai resursseja vieväksi kiireisessä journalistisen työn arjessa⁵³.

Näin numeroista ei synny suoranaista väittelyä tai kamppailua itsessään, vaan kamppailu keskittyy lähinnä numeroiden tulkintaan, jonka auktoriteetteina asiantuntijat toimivat. Yleisesti hyväksytyt käytännön tavat rakentaa uutisia numeroiden varaan ovat omiaan ylikorostamaan teknokraattista asiantuntijatietoa ja epäpoliittisoimaan etenkin talouden lukuja⁵⁴. Onkin syytä pohtia, onko journalistiselle ammattitaidolle suhteessa tärkeämpää asiantuntijatiedon välittäminen kuin sen arviointi itsessään⁵⁵. Journalistista työtä käsittelevän tutkimuksen mukaan suomalaisessa journalismissa on siirrytty muodollisemman, niin sanotun mekanistisen objektiivisuuden käsityksestä (eli että raportoidaan faktat ja lähteiden lausumat) tulkitsevampaan käsitykseen objektiivisuudesta⁵⁶. Objektiivisuus journalismissa ymmärretään myös journalistien osalta laajalti ideaalina, johon ei koskaan voida päästä, mutta josta ei haluta luopua.

On lisäksi huomattava, että kvantifioitu tieto sopii myös uutiskehysten rakentamiseen, joka ohjaa uutisen informaation välittymistä⁵⁷. Kun media esimerkiksi käyttää jotain keskeistä indikaattoria oman uutisointinsa ytimessä, se lisää oman arvovaltansa epäsuorasti mainitun indikaattorin

⁴⁵ Nieminen & Pantti 2009

⁴⁶ Reunanen & Koljonen 2016; Harjuniemi 2021: 40; Väliverronen ym. 2023

⁴⁷ Albæk 2011; Vos & Wolfgang 2016

⁴⁸ Parviainen 2014

⁴⁹ Harjuniemi 2021: 42

⁵⁰ Junkkari 2014. *Helsingin Sanomat* on pyrkinyt parantamaan haastateltujen asiantuntijoiden kirjoa, joskin monipuolisuus keskittyy sukupuolten tasa-arvoiseen edustukseen, ei niinkään asiantuntijaedustukseen.

⁵¹ Eskelinen & Jonker-Hoffrén 2017

⁵² Raeijmaekers & Maesele 2017

⁵³ Journalistiseen työhön vaikuttavista tekijöistä journalistit usein mainitsevat kärkijoukossa – journalistisen etiikan ohella – uutistytöhön käytössä olevat resurssit ja aikarajoitteet: taloudelliset tekijät ja resurssit ovat tutkimuksissa nousseet erityisesti esiin negatiivisina vaikutteina journalistiseen työhön (Väliverronen ym. 2023: 31).

⁵⁴ Swanson 2008

⁵⁵ Lewis & Weslund 2015

⁵⁶ Reunanen & Koljonen 2016: ks. myös Juntunen 2017: 44-46; Väliverronen ym. 2023

⁵⁷ Media rakentaa uutiskehymiä luonnollisesti osana journalistista tiedonvälitystä; ks. esim. Scheufele 1999.

arvovaltaan: tämä on se numero, johon lähtökohtaisesti politiikassa ja/tai journalismissa viitataan. Mitä useammin näihin indikaattoreihin viitataan, nojaamalla esimerkiksi niiden muodostamaan aikasarjaan, sitä itsestään selvempää on viitata niihin jatkossakin. Suomalaiset mediatutkijat ovat todenneet siiroksen *Helsingin Sanomien* poliittisessa journalismissa kohti tarinankerronnallisempaa uutiskehystä⁵⁸. Voidaan ajatella, että kvantifioidun tiedon seurantaan ja ennakointiin rakentuva journalistinen kehys antaa hyvät lähtökohdat kerronnallisemmalle journalismille. Koska numerot itsessään eivät kerro paljon, tarina rakentuu numeroiden ympärille. Erityisesti “peliasetelmallinen” uutiskehys rakentuu yhtäältä aikasarjatietoon, jota taustoittaa asiantuntija⁵⁹. Kilpailullinen kehys tuottaa helposti raportoitavaa tietoa, joka pohjaa toisaalta jo olemassa olevan tiedon seurantaan ja jatkuvaan päivittämiseen, sekä myös tulevan kehityksen ennakoimiseen.

Kvantifioitu tieto journalismia ympäröivänä tekijänä

Median toimintaympäristön muutos on tuonut muutoksia myös toimitusten arkeen. Tutkijat ovat esittäneet, että sisäistetty markkinaeetos on välittynyt talousjournalismiin myös Suomessa⁶⁰, samaan aikaan kun suomalainen mediavalta on yleisellä tasolla enenevässä määrin keskittynyt ja kaupallistunut⁶¹. Kaupallisen median toimintaympäristön muutos avaa erilaisia ovia kvantifioinnille, jotka eivät välttämättä liity journalistiseen ammattitaitoon, vaan journalismiin liiketoimintana. Toimittajat ovat tutkimusten mukaan tietoisia myös työnsä laajemmasta taloudellisesta kontekstista⁶². Mitä vahvemmin numeroiden “eletty todellisuus” välittyy mediatalojen sisälle, sitä vahvemmin se ympäröi journalistisia käytäntöjä. Journalistisesta työstä itsestään koostettava kvantifioitu tieto on toimitusten – myös journalistien – saatavilla ja mahdollistaa myös uutisten luettavuuden ja houkuttelevuuden seurannan. Suomalaisen media-alan keskittyminen kertonee sekin numeroiden taloudellisesta vallasta, joka ympäröi journalistista työtä toimituksissa.

Journalismi ei siis vain käytä kvantifioituja aineistoja, vaan sitä itseään myös kvantifioidaan, kun toimituksissa seurataan näkyvyyden, markkinoinnin ja kannattavuuden kannalta oleellista tietoa⁶³. Otsikointi ja muu julkaisuoptimointi on ainakin osin kvantifioivan seurannan ohjaamaa. Kvantifioivien työkalujen journalismista tulee aiempaa mitattavaa ja mitallista⁶⁴. Vaikka näiden teknologioiden käyttö ei ole hallitsevaa, tiedontuotannollisten ja tietoa käsittelevien teknologioiden määrän kasvaessa kehityksen voidaan olettaa kiihtyvän. Mitä enemmän journalismi toimii digitaalisilla alustoilla, sitä enemmän se on itsessään siirtynyt kvantifioinnin piiriin. Näin kvantifioinnin käytänteistä tulee myös aiempaa arkisempaa.

Toimittaja Oskari Onninen on pannut esimerkiksi merkille, että suomalaiset tiedotusvälineet – myös *Helsingin Sanomat* – listaavat näkyvästi luetuimmat artikkelinsa verkkosivuillaan. Onninen kritisoi luetuimpien artikkelien näkyvää esittämistä, koska näin esitettynä suosituimpia artikkeleita luetaan yleisesti ottaen myös jatkossa enemmän – uutisoinnin monipuolisuus kärsii, kun näkyville nostetaan vain tietyt artikkelit. Myös toimittajille tällainen järjestykseen laittaminen osoittaa implisiittisesti sen, kenen artikkeleita luetaan. Onninen uskoo tämän vaikuttavan myös

⁵⁸ Kunelius & Väliverronen 2012

⁵⁹ Puolueiden gallup-journalismi lienee tämän tyypillisin muoto (Suhonen 2016; ks. myös Aalberg ym. 2011).

⁶⁰ Wio 2006; ks. myös Poutanen 2019

⁶¹ Kunelius ym. 2009

⁶² Väliverronen ym. 2023: 33

⁶³ Juntunen 2017: 47-49; Väliverronen ym. 2023: 65-66, 67; ks. myös Heikkilä ym. 2023: 33

⁶⁴ Tandoc 2014; Carlson 2018; Belair-Gagnon ym. 2020

toimittajien mielenkiinnon ohjautumiseen.⁶⁵ Vaikka näitä numeroita ei jatkuvasti joudu ajattelemaan, on niiden olemassa olosta kuitenkin tietoinen.

Mediatutkimuksessa uudet teknologiset työkalut usein nähdään myös journalistista työtä muuttavina tekijöinä, jotka yhtäältä antavat mahdollisuuksia tuottaa uutisia nopeammin⁶⁶, mutta toisaalta uhkaavat muuttaa journalistien työnkuvaa aiempaa prekaarimmaksi⁶⁷.

⁶⁵ Onninen 2023

⁶⁶ Lewis & Westlund 2015: 457

⁶⁷ Deuze 2008

4. Tasa-arvopolitiikan kvantifiointi media-aineistossa

- Kvantifioitu tieto tasa-arvopolitiikan uutisoinnissa mukailee ja vahvistaa tasa-arvopolitiikan taloudellistumista, jossa tasa-arvopolitiikka valjastetaan talouskasvun välineeksi tai hallituksen työllisyystavoitteiden kirittäjäksi.
- Tasa-arvopoliittisten kysymysten taloudellistaminen ei ole automaattisesti myötäsukaista työllisyyttä ja talouskasvua ja niiden ensisijaisuutta korostaville poliittisille päämäärille vaan voi myös haastaa ne.
- Tasa-arvoa kuvataan kvantifioidun tiedon avulla myös kehityskertomuksena: taantumisenä ja edistyksenä. Molemmat sisältävät poliittisia, joskin vastakkaisia tavoitteita: vaatimuksen aktiivisesta politiikasta tai itsesääntelystä.
- Tasa-arvopolitiikalle keskeinen kvantifioitu tieto on luonteeltaan poliittista, mutta sen poliittinen tausta ja tavoitteet eivät näy uutisoinnissa. Uutisointi näyttää myös herkästi seurailevan tiedon tuottajien näkökulmaa.
- Tiedon poliittiseen kontekstiin asettaminen on tärkeä osa numeroiden lukutaitoa ja niiden eettistä käyttöä politiikan journalismissa.

Tässä luvussa tarkastelemme kvantifioitua tietoa hyödyntävää tasa-arvopolitiikan journalismia: millaista kvantifioitua tietoa tasa-arvopolitiikan journalismissa käytetään ja millaista käsitystä tasa-arvopolitiikasta sen välityksellä tuotetaan? Luvun alussa luomme yleiskuvan tasa-arvopolitiikkaa käsittelevässä journalismissa käytetystä kvantifioidusta tiedosta ja sen tuottajista. Sen jälkeen tuomme esiin kaksi tendenssiä tasa-arvopolitiikkaa kvantifioidun tiedon avulla käsittelevässä journalismissa: ensinnäkin tasa-arvopolitiikan taloudellistumisen ja toiseksi tasa-arvon esittämisen kehityskulkuna. Nämä kaksi tendenssiä eivät ole tyhjentävät, vaan kuvaavat joitakin keskeisiä ymmärryksiä, mitä kvantifioitua tietoa hyödyntävässä tasa-arvopolitiikan journalismissa syntyy tai vahvistuu. Analysoimme havaintojamme sekä kvantifioinnin sosiologian että tasa-arvopolitiikan tutkimuskirjallisuuden avulla.

Kvantifioitu tieto tasa-arvopolitiikkaa käsittelevässä journalismissa

Tasa-arvopolitiikkaa tarkastelevia, kvantifioitua tietoa sisältäviä artikkeleja oli vuosina 2015–2021 *Helsingin Sanomissa* yhteensä 402. Jaottelimme ne kuuteen teemaan sen perusteella, mitkä aiheet toistuivat aineistossa eniten: työelämä (N=85), perhevapaat (N=76), johtajuus (N=43), sukupuolistunut väkivalta (N=42), syntyvyys (N=32) ja sukupuolivaikutukset (N=33). Luokittelimme kategoriaan ”muu” näiden teemojen ulkopuolelle jäävät artikkelit (N=91); emme

ottaneet niitä mukaan analyysiin, joten lopullisen aineiston muodostaa 311 artikkelia. Vaikka muu-kategoria on suuri, sen sisällä ei muodostu selkeitä suurempia kokonaisuuksia vaan se pitää sisällään melko sekalaisen kokoelman tasa-arvoa ja tasa-arvopolitiikkaa tarkastelevia uutisia: muun muassa kansainvälisten tasa-arvovertailujen tuloksia, tasa-arvon toteutumista eri elämänaalueilla tarkastelevia analyysijä, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia tarkastelevia uutisia, tasa-arvopolitiikkaan liittyviä lakiuudistuksia (kuten tasa-arvoinen avioliittolaki ja translain uudistus), poikien ja miesten tasa-arvoa tarkastelevia uutisia, sekä uutisia *Helsingin Sanomien* laskurista, joka kuvaa naisten osuutta lehden artikkeleista. Näistä mikä tahansa olisi kiinnostava tarkastelun aihe itsessään ja mahdollisen jatkotutkimuksen aihe meille itsellemme, mutta tähän raporttiin otimme tarkastelun kohteeksi vain suuret ja selkeät kokonaisuudet – ironista kyllä, kvantifiointiin pohjautuva luokittelu ohjasi lukutapaamme ja sulki analyysimme ulkopuolelle kiinnostavia, mutta määrällisesti vähän käsiteltyjä aiheita. Alla on kuvattu taulukossa teemoihin sisältyvien artikkelien määrät vuosittain. Kukin artikkeli on luokiteltu vain yhteen teemaan.

Taulukko 1: *Kvantifioitua tietoa sisältävät tasa-arvopolitiikkaa käsittelevät artikkelit Helsingin Sanomissa vuosina 2015–2021.*

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Yhteensä
Työelämä	10	13	8	11	17	12	14	85
Perhevapaat	15	15	12	11	6	6	11	76
Johtajuus	17	7	5	1	10	3	0	43
Sukupuolistunut väkivalta	1	5	2	8	6	12	8	42
Sukupuolivaikutukset	16	7	0	2	1	2	5	33
Syntyvyys	1	0	2	10	9	8	2	32
Yhteensä	60	47	29	43	49	43	40	311

Olemme lisäksi eritelleet jokaisesta kuudesta tasa-arvopolitiikan teemasta keskeiset kvantifioidun tiedon sisällöt sekä kvantifioidun tiedon tuottajat ja kommentoijat. Samassa artikkelissa saatettiin käyttää useammanlaista kvantifioitua tietoa, joten niitä on lukumääräisesti enemmän kuin artikkeleja. Kuvaamme seuraavaksi kvantifioidun tiedon sisältöjä sekä tiedon tuottajia ja kommentoijia tasa-arvopolitiikan eri teemoissa. Koska luokittelua ei ole tätä raporttia varten systemaattisesti testattu, emme käy määriä läpi yksityiskohtaisesti vaan pyrimme luomaan yleiskuvan kvantifioidun tiedon sisällöistä ja tuottajista tasa-arvopolitiikkaa käsittelevässä journalismissa.

Työelämän tasa-arvosta oli tarkastelluista teemoista kaikkein eniten kvantifioitua tietoa sisältäviä artikkeleja, 85 kappaletta. Niitä oli melko tasaisesti koko tarkasteluajanjaksolla. Kvantifioitu tieto koski useimmin naisten ja miesten tuloeroja ja ”naisen euroa” yleisesti tai tietyllä alalla, sekä palkkaerojen kehitystä. Etenkin hoitajien palkoista kirjoitettiin, vaikka viimeisin hoitajien palkkataistelu ajoittuikin tarkasteluajanjakson ulkopuolelle, keväälle 2022. Poliittisista keinoista ja uudistuksista etenkin palkka-avoimuus oli esillä. Kvantifioinnin keinoin myös konkretisoitiin tuloeroja esimerkiksi kuvaamalla, montako euroa tuloero tarkoittaa keskimäärin tietyllä aikavälillä.

Sukupuolen mukainen segregatio eli ammattien ja alojen sukupuolen mukainen eriytyminen oli toinen keskeinen kvantifioidun tiedon sisältö (esimerkiksi eri koulutusalojen ja ammattien

sukupuolijakaumat). ”40–60-jako” eli pyrkimys siihen, että vähemmistösukupuolta olisi vähintään 40 prosenttia eri ammateissa tai työtehtävissä oli konkreettinen numeerinen tasa-arvotavoite, joka mainittiin artikkeleissa usein. Lisäksi artikkeleissa tarkasteltiin esimerkiksi kansainvälisiä työelämän tasa-arvovertailuja ja Suomen sijoittumista niissä, sekä työelämän tasa-arvoa kartoittavien kyselytutkimusten tuloksia.

Keskeisiä tiedon tuottajia olivat kotimaiset tutkimuslaitokset, etenkin Tilastokeskus, sekä työmarkkinajärjestöt ja niiden tutkimuslaitokset. Artikkeleissa yhdisteltiin kvantifioitua tietoa ja kokemustietoa esimerkiksi haastatteleamalla naisia ja miehiä työroolissa työelämän tasa-arvokysymyksistä.

Toiseksi eniten artikkeleita oli **perhevapaajärjestelmän uudistamisesta**, 76 kappaletta. Jätimme pois kaikki päivähoitoa ja kotihoidontuen kuntalisiä koskevat artikkelit, sillä ne olivat pikemmin perhe- kuin tasa-arvopoliittikkaa – vaikka rajanveto näiden kahden välillä onkin osin keinotekoinen⁶⁸. Perhevapaaudistuksesta uutisoitiin läpi tarkasteluajanjakson, vuosina 2015–2018 kaikkein vilkkaimmin. Noina aikoina työmarkkinajärjestöt ja puolueet esittelivät erilaisia malleja perhevapaaudistukselle, ja Juha Sipilän hallitus selvitti perhevapaaudistuksen mahdollisuutta. Marinin hallitus valmisteli ja toimeenpani perhevapaaudistuksen, joka astui voimaan elokuussa 2022.

Kvantifioitua tietoa hyödyntävää uutisointia hallitsee uudistuksen tarkastelu talous- ja työllisyyspoliittisena toimenä: kvantifioitu tieto liittyy uudistuksen kustannuksiin 54 artikkelissa, vaikutuksiin työllisyyteen yleensä tai naisten työllisyyteen 44 artikkelissa. Myös vaikutukset naisten, miesten tai perheiden etuuksiin mainittiin 41 artikkelissa. Näiden ohella artikkeleissa tarkasteltiin äitien ja isien osuuksia perhevapaiden käyttäjistä sekä esimerkiksi kansainvälistä vertailua perhevapaiden käytöstä sukupuolen mukaan. Isien pieni osuus perhevapaiden käyttäjistä kehystettiin tasa-arvo-ongelmaksi itsessään, kun taas naisten suuri osuus perhevapaiden käyttäjistä kehystyi tasa-arvo-ongelmaksi etenkin naisten heikomman työmarkkina-aseman ja tulokehityksen vuoksi⁶⁹.

Tiedon lähteitä ovat etenkin ministeriöt (erityisesti valtiovarainministeriö) ja tutkimuslaitokset, kuten Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Kansaneläkelaitos (Kela). Tietoa kommentoivat näiden instituutioiden edustajien ohella etenkin poliittiset toimijat, kuten ministerit ja kansanedustajat. Erilaisten perhevapaamallien ja erityisesti kotihoidontuen muutosten työllisyysvaikutuksista on aineistossa paljon kiistelyä. Kvantifioitun tiedon lisäksi artikkeleissa oli kokemustietoa esimerkiksi perhevapaiden käytöstä ja jakamisesta pienten lasten vanhemmilta.

Erotimme aineistosta työelämän tasa-arvokysymyksistä omaksi teemakseen **johtajuutta** sukupuoli- ja tasa-arvonäkökuilmasta kvantifioitun tiedon avulla tarkastelevat artikkelit, joita oli aineistossa 43 kappaletta. Aiheen käsittely vaihteli eri vuosina: huippuvuonna 2015 oli 17 artikkelia, kun taas vuonna 2020 niitä ei ollut yhtään. Kvantifioitu tieto koski pääasiassa naisten osuutta johtajista. Erityisen paljon käsiteltiin naisia pörssiyritysten johdossa, sillä Keskuskauppakamari tiedottaa aiheesta säännöllisesti osana naisjohtajuutta käsitteleviä selvityksiään. Lisäksi *Helsingin Sanomat* seurasi ja tuotti itse aktiivisesti kvantifioitua tietoa naisten määristä politiikassa, esimerkiksi kansanedustajina, hallitusneuvottelijoina ja ministereinä. Tiedon tuottajina korostuvatkin Keskuskauppakamari ja *Helsingin Sanomien* oma tiedontuotanto. Mukana on myös esimerkiksi ajatushautomoiden, ministeriöiden ja yliopistojen

⁶⁸ Ks. Ylöstalo 2022

⁶⁹ Ks. myös Siivonen & Ikonen 2022

tuottamaa tietoa. Tiedon kommentoijissa on lisäksi etenkin yritysten edustajia, jotka kommentoivat tietoa kokemuspohjalta.

Sukupuolistuneesta väkivallasta oli tarkasteluajanjaksolla 42 kvantifioitua tietoa hyödyntävää artikkelia. Ne lisääntyivät selvästi vuodesta 2018 eteenpäin, todennäköisesti #MeToo-liikkeen vaikutuksesta, sillä myös seksuaalista häirintää käsittelevät artikkelit lisääntyivät silloin. Kvantifioitu tieto koski etenkin uhrien määrää tai muutoksia uhrien määrässä, uhrien sukupuolta (naisten/miesten osuus uhreista), erilaisia sukupuolittuneen väkivallan muotoja (kuten seksuaalinen häirintä, vihapuhe, sukupuolielinten silpominen, pakkoavioliitot, lähisuhdeväkivalta) ja niiden yleisyyttä, viranomaistoimintaa (esimerkiksi viranomaisten tietoon tulleet väkivallanteot tai niiden päätyminen poliisitutkinnan kohteeksi), sekä sukupuolittuneen väkivallan ja seksuaalisen häirinnän kokemuksia ja niiden yleisyyttä kyselytutkimusten perusteella. Väkivallan muodoista artikkeleissa korostui seksuaalinen häirintä. Artikkeleissa toistuu usein huomio siitä, että numerot eivät kerro ”koko totuutta”: sukupuolittuneen väkivallan luonteeseen kuuluu, etteivät uhrin läheskään aina kerro kokemuksistaan, jolloin ne eivät taltioidu tilastoihin. Väkivalta kehystettiin artikkeleissa selkeästi sukupuolittuneeksi ongelmaksi, usein myös suomalaisen yhteiskunnan ongelmaksi tai säröksi mielikuvissa Suomesta tasa-arvon mallimaana.

Tiedon tuottajia olivat etenkin tutkimuslaitokset, kuten Tilastokeskus ja THL, ja lisäksi kotimaiset yliopistot, järjestöt, kuten väkivallan uhrien apujärjestöt ja ihmisoikeusjärjestöt sekä viranomaiset tai virastot, kuten Poliisi tai Poliisiammattikorkeakoulu. Nämä samat tahot tai niiden edustajat myös toimivat tiedon kommentoijina. Poliitikkoja on tiedon kommentoijissa hyvin vähän. Kvantifioidun tiedon lisäksi mukana oli kokemustietoa esimerkiksi sukupuolittuneen väkivallan uhrien kanssa toimivien järjestöjen työntekijöiltä ja viranomaisilta sekä seksuaalisen häirinnän ja muiden väkivallan muotojen uhreilta, mutta harvoin tekijöiltä.

Politiikan sukupuolivaikutuksia tarkasteltiin kvantifioidun tiedon avulla 33 artikkelissa tarkasteluajanjaksolla. Keskustelu kohdentui Sipilän hallituksen alkutaipaleeseen, sillä kaksi kolmasosaa (23) artikkeleista oli vuosilta 2015-2016. Vuonna 2021 oli muutama artikkeli koronakriisin sukupuolittuneista vaikutuksista työhön ja tuloihin, mutta muuten politiikan sukupuolivaikutuksista oli vain yksittäisiä mainintoja. Sipilän hallituksen talouspolitiikan ja etenkin niin kutsutun kilpailukykyopimuksen vaikutukset julkisen sektorin naisvaltaisten alojen palkkoihin olivat kritiikin kohteena pian hallituksen julkaistua hallitusohjelmansa ja sen sisältämät suunnitelmat julkisen talouden leikkauksista⁷⁰. Koska julkisen keskustelun aiheena olivat talouspolitiikan tasa-arvovaikutukset, artikkeleissa toistuvat kvantifioidun tiedon sisällöt koskivat hallituksen politiikan vaikutuksia etenkin naisten ja perheiden palkkoihin tai etuuksiin sekä etenkin sosiaali- ja terveysalan palkkoihin ja työhön. Tiedon lähteenä käytettiin etenkin ministeriöitä ja tutkimuslaitoksia, kuten valtiovarainministeriötä ja Tilastokeskusta. Tietoa kommentoivat tutkimuslaitosten ohella etenkin työmarkkinajärjestöt, kuten EK, SAK ja Akava, sekä yliopistotutkijat.

Syntyvyyttä kvantifioidun tiedon avulla käsiteltiin 33 artikkelissa, etenkin vuosina 2018-2020. Muina vuosina artikkeleita oli vähän. Vaikka syntyvyys ei ole suoraan tasa-arvopoliittinen kysymys, otimme sen mukaan, koska sitä käsiteltiin sukupuolittuneena ja poliittisena kysymyksenä, ja kvantifioitu tieto oli sen tarkastelussa keskeistä. Yleisimmin kvantifioitu tieto koski syntyvyyden kehitystä sekä kokonaishedelmällisyyslukua, joka tarkoittaa yhdelle naiselle hänen elinaikanaan keskimäärin syntyvien lasten laskennallista määrää, jos syntyvyys pysyy

⁷⁰ Ks. Elomäki ym. 2016

samalla tasolla. Keskeinen tunnusluku oli kokonaishedelmällisyysluku 2,1, joka on väestön teoreettinen uusiutumistaso. Artikkeleissa kirjoitettiin myös huoltosuhteesta, mikä tarkoittaa työvoiman ulkopuolisten suhdetta työllisten määrään, joskin siitä esitettiin harvemmin konkreettisia lukuja ja sen sijaan puhuttiin vain huoltosuhteen heikkenemisestä. Uutisointia väritti toimittajien ja poliitikkojen tulevaisuushuoli ja jopa dramatisoiva sävy, jonka vastapainona asiantuntijat puhuivat alenevasta syntyvyydestä tilanteena, joka ei automaattisesti ole ongelma ja jonka kanssa on opittava elämään. Keskeisiä tiedon lähteitä olivat Tilastokeskuksen väestöennuste sekä Väestöliiton perhebarometri, joka kartoittaa suomalaisten näkemyksiä perhepolitiikan eri vaihtoehdoista kyselytutkimuksen avulla. Etenkin Väestöliiton tutkijat toimivat tiedon kommentoijina, ja lisäksi tietoa kommentoivat yliopistotutkijat, poliitikot, ministeriöiden virkamiehet sekä Tilastokeskuksen ja Kelan tutkijat.

Uutisointi vahvistaa tasa-arvopolitiikan taloudellistumista

Tasa-arvopolitiikan tutkimuksessa on pidetty *taloudellistumista* yhtä keskeisenä tasa-arvopolitiikkaa ja laajemmin politiikkaa määrittävänä piirteenä⁷¹. Tällä viitataan siihen, että taloutta ja talouspolitiikkaa koskevat arvot, päämäärät, toimintatavat ja mittarit ovat alkaneet enenevästi määrittää kaikkea politiikkaa, tasa-arvopolitiikka mukaan lukien⁷². Talouspoliittiset tavoitteet heijastuvat kaikille politiikan aloille, joita myös arvioidaan usein talouspoliittisista lähtökohdista käsin. Esitämme, että kvantifioitua tietoa hyödyntävä tasa-arvopolitiikan journalismi heijastaa ja vahvistaa taloudellistumista.

Perhevapaaudistus työllisyystoimena

Tasa-arvopolitiikan journalismissa taloutta koskevalla tiedolla on tärkeä rooli: iso osa tasa-arvopolitiikkaan liittyvästä kvantifioidusta tiedosta koskee työtä tai työllisyyttä, tuloja, etuuksia ja julkisen talouden kustannuksia. Työelämän ja johtajuuden teemat tietysti liittyvät lähtökohtaisesti työhön ja tuloihin, mutta lisäksi perhevapaaudistusta tarkastellaan kvantifioitua tietoa käyttävässä uutisoinnissa voittopuolisesti sekä naisten (ja miesten) etuuksia ja tuloja koskevana asiana että kysymyksenä julkisen talouden kustannuksista ja ennen kaikkea naisten työllisyydestä. Erilaisia malleja perhevapaaudistukselle tarkasteltiin sekä niiden hintalapun eli julkisen talouden kustannusten, että työllisyysvaikutusten näkökulmasta, ja perhevapaaudistus kehystettiin työllisyystoimena. Etenkin kotihoidontukea tarkasteltiin talouspoliittisena kysymyksenä esimerkiksi työnantajajärjestöjen, erilaisten selvitysryhmien, tai valtiovarainministeriön taholta. Arvio kustannuksista ja työllisyysvaikutuksista vaihteli riippuen esillä olevan mallin sisällöstä ja laskentatavoista:

Hallituksen suunnitelma jakaa kotihoidon tuki puoliksi äidin ja isän osuuteen lisäisi työvoimaa jopa 5 000 hengellä. (30.1.2015)

Valtiovarainministeriön kannustinloukkutyöryhmä laskee, että [...] kotihoidon tuen lyhentäminen yhdellä vuodella, vain kaksivuotiaisiin asti toisi työmarkkinoille jopa 6 400 työntekijää lisää. (3.3.2017)

Työ- ja elinkeinoministeriön asettama riippumaton tutkijaryhmä esittää [...] kotihoidontuen poistamista keskeiseksi keinoksi kohentaa työllisyyttä. Tutkijat katsovat,

⁷¹ Esim. Elomäki & Ylöstalo 2020

⁷² Brown 2015

että kotihoidontuen poisto voi pitkällä aikavälillä lisätä ennen kaikkea naisten työllisyyttä noin 10 000 hengellä. (6.1.2021)

Tapa uutisoida perhevapaaudistuksesta työllisyysvaikutukset edellä heijastaa ja vahvistaa muutosta, joka perhevapaaajärjestelmää koskevassa poliittisessa keskustelussa on aiemman tutkimuksen mukaan tapahtunut vuoden 2015 paikkeilla. Keskustelu perhevapaaajärjestelmän uudistamisesta ei ole uusi, sillä Suomessa nais- ja tasa-arvojärjestöt ovat koko 2000-luvun ajan ajaneet perusteellista perhevapaaudistusta keinona edistää sukupuolten tasa-arvoa työelämässä, jakaa perhevapaita ja hoivavastuuta tasaisemmin vanhempien kesken sekä ottaa erilaiset perhemuodot paremmin huomioon perhepolitiikassa. Heidän aloitteensa ovat kuitenkin saaneet verrattain vähän vastakaikua politiikassa.⁷³

Sipilän hallituksen alkutaipaleella poliittinen keskustelu perhevapaaudistuksesta kuitenkin leimahti liekkeihin työmarkkinajärjestöjen aloitteesta, kun ne alkoivat esitellä perhevapaaudistusmallejaan keinona työllisyyden nostamiseen. Perhevapaaudistus ei sisällynyt Sipilän hallitusohjelmaan, ja silloisista hallituspuolueista keskusta ja perussuomalaiset ovat tavanneet vastustaa perhevapaaajärjestelmän uudistuspyrkimyksiä ja pitäneet tiukasti kiinni etenkin kotihoidontuesta. Nyt työmarkkinajärjestöt kuitenkin kehystivät nais- ja tasa-arvojärjestöistä poiketen perhevapaaudistuksen työllisyystoimena, jopa keinona saavuttaa hallituksen työllisyystavoite.⁷⁴ Uudistuksen sitominen hallituksen työllisyystavoitteeseen näkyy uutisoinnissa, jossa myös sen hetkinen perhevapaaajärjestelmä esitetään työllisyys- ja talouspolitiikan näkökulmasta ongelmana:

Elinkeinoelämän Keskusliiton EK:n toimitusjohtaja [...] on tyytyväinen perhevapaaudistukseen, koska hänen mielestään se parantaa tasa-arvoa ja työllisyyttä. ”Toteutuessaan perhevapaaudistus on merkittävä askel siinä, että naisten työllisyysaste nousee samalle tasolle kuin Ruotsissa. Käytännössä se merkitsee jopa 50 000:ta työllistä enemmän, eikä hallituksen tavoittelemaa 72 prosentin työllisyysastetta voida saavuttaa ilman tätä uudistusta”, painottaa [EK:n toimitusjohtaja]. (18.1.2017)

Hallitus yrittää eri keinoin saada Suomen työllisyysastetta nousuun kohti hallitusohjelman 72 prosentin tavoitetta. Valtiovarainministeriö on iskenyt silmänsä naisten työllisyysasteeseen, joka ikäryhmässä 25-34-vuotiaat on peräti 10 prosenttiyksikköä Ruotsia matalampi. Pääsyy on suomalainen kotihoidon tuki, joka kannustaa pitkiin poissaoloihin työelämästä ja jota käyttävät pääosin naiset. (25.2.2017)

Mediauutisointi seurasi työmarkkinajärjestöjen logiikkaa ja raportoi aktiivisesti uudistuksen arvioiduista kustannuksista ja työllisyysvaikutuksista. Kuten edellä toimme esiin, perhevapaaudistusta kvantifioidun tiedon avulla tarkastelevasta 75 artikkelista 54 sisältää lukuja uudistuksen kustannuksista, 44 työllisyysvaikutuksista ja 41 vaikutuksista etuuksiin.

Vaikka kvantifioitu tieto keskittyy valtiontalouden näkökulmaan, artikkeleissa tuodaan esiin myös uudistuksen vaikutuksia hoivavastuiden jakamiseen sekä lastenhoitoa koskevia näkökulmia. Taloutta, etenkin tulonjakoa tarkastellaan myös naisten, vanhempien tai perheiden näkökulmasta:

⁷³ Elomäki ym. 2019; Ylöstalo 2022

⁷⁴ emt.

Lasten hankkiminen vaikuttaa naisten työuraan ja toimeentuloon eläkeikään saakka. Lapsia kotona hoitaneen vanhemman vuosittaiset eläkemenetykset voivat olla satoja euroja riippuen siitä, milloin ja miten kauan lapsia on hoidettu kotona hoitovapaalla, selviää Kelan tutkimuksen laskelmista. Esimerkiksi 1990-luvun alussa kaksi lasta peräkkäin saanut, kunnan palveluksessa työskennellyt ja 4 500 euroa kuussa tienannut vanhempi menettää kuukausittain eläkkeessään noin 225 euroa, jos on hoitanut lapsia hoitovapaalla eli kotihoidon tuella yhteensä 30 kuukautta. (19.7.2016)

Perhevapaaudistusta valtiontalouden näkökulmasta tarkasteleva uutisointi heijastaa ja vahvistaa suomalaisen tasa-arvopolitiikan asemaa hallituksen työllisyyttä ja talouskasvua koskevien tavoitteiden kirittäjänä⁷⁵. Uutisointi, kuten myös työmarkkinajärjestöjen kiinnostus perhevapaaudistukseen, heijastaa laajempaa kehitystä, jossa erilaiset yhteiskunnalliset toimijat, kuten yritykset⁷⁶, kansainväliset organisaatiot⁷⁷ ja myös tasa-arvopolitiikan toimijat itse⁷⁸ ovat yhdistäneet taloutta koskevat tavoitteet tasa-arvopoliittisiin tai feministisiin tavoitteisiin. Tätä kehitystä on kritisoitu siitä, että se sivuuttaa talouspolitiikkaan ja -järjestelmään liittyvän sukupuolittuneen rakenteellisen epätasa-arvon ja valjastaa tasa-arvon talouskasvun välineeksi sen sijaan, että se nähtäisiin itseisarvona⁷⁹.

Tasa-arvopolitiikan taloudellistuminen näkyy kvantifioitua tietoa hyödyntävässä journalismissa myös siten, että tasa-arvopoliittisia toimia tarkastellaan työllisyystoimina myös silloin, kun niillä ei tavoitella työllisyyttä. Tämä näkyy etenkin Sanna Marinin hallituksen toimeenpanemaa perhevapaaudistusta koskevassa uutisoinnissa. Marinin hallitus esitteli perhevapaaudistuksensa tasa-arvo- ja perhepoliittisena uudistuksena, joka lisää julkisen talouden kustannuksia, sillä se on ”investointi perheisiin” (16.2.2021).

Tästä huolimatta uudistusta esiteltiin ja arvioitiin työllisyysnäkökulmasta:

Hallitus esitteli perhevapaaudistuksensa: Vapaat pitenevät, kustannukset kasvavat, työllisyys ei ainakaan parane [...] [Uudistuksesta vastaavan ministeri] Pekosen mukaan tavoite on, että isät käyttäisivät vapaita nykyistä enemmän, joten kustannusten nousu on toisaalta myös toivottu asia. [...] ”Uudistus tulee lisäämään julkisia kustannuksia, mutta ne ovat investointi perheeseen”, Pekonen sanoi. [...] ”Tämä ei ole hallituksen työllisyystoimi”. (16.2.2021)

Työvoimapulaan haetaan nyt ratkaisuja monesta suunnasta, ei kuitenkaan vanhempainvapaista. Tämän [perhevapaa]uudistuksen työllisyysvaikutukset arvioidaan vähäisiksi. Jos hallitus ei kykene toisaalla tekemään taloutta edistäviä työllisyystoimia, perhevapaaudistus kasvattaa osaltaan julkista velkaa. Laskun maksavat aikanaan tämän päivän lapset. (17.9.2021)

Kvantifioitua tietoa hyödyntävää uutisointia perhevapaaudistuksesta siis dominoi niiden toimijoiden näkökulma, jotka näkevät uudistuksen ensisijaisesti työllisyystoimena, ei tasa-arvo- ja perhepolitiikkana.

⁷⁵ Ks. Elomäki & Ylöstalo 2017; 2021; Elomäki, Ylöstalo & Kantola 2023

⁷⁶ Roberts 2015

⁷⁷ Elias 2015

⁷⁸ Ylöstalo 2022

⁷⁹ Esim. Roberts 2015

Naiset tulevan työvoiman synnyttäjinä

Perhevapaaudistuksen ohella talousnäkökulma oli keskeinen syntyvyyttä koskevassa, kvantifioitua tietoa hyödyntävässä uutisoinnissa, jota väritti huoli syntyvyyden laskusta. Siinä missä perhevapaaudistuksessa naisten palkkatyöllä nähtiin keskeinen rooli yhteiskunnan taloudellisen kantokyvyn turvaamisessa, syntyvyyskeskustelussa taloudellinen turva rakentui naisten niin kutsutulle uusintavalle työlle, eli tulevien sukupolvien ja työvoiman synnyttämiselle⁸⁰. Tätä kuvastaa kaksi syntyvyyden uutisoinnissa käytettyä keskeistä tunnuslukua: väestön uusiutumiskykyä kuvaava ”kokonaishedelmällisyysluku” ja työvoiman ulkopuolisten suhdetta työllisten määrään kuvaava ”huoltosuhde”.

Syntyvyyden kytkeminen tulevaisuuden työvoimaan näkyi aineistossa monin tavoin. Tarkasteluajanjaksolla esimerkiksi sosiaalidemokraattien silloisen puheenjohtajan Antti Rinteen uutisoitiin esitellen ”synnytystalkoot” ratkaisuna laskevaan syntyvyyteen, sillä Rinteen sanoin ”mikään kansakunta ei voi kehittyä paremmaksi, elleivät sen tulevaisuutta turvaa uudet sukupolvet” (23.8.2017). Vaikka Rinteen sanavalintaa kritisoitiin laajasti, laskevan syntyvyyden herättämä syntyvyyshuoli⁸¹ leimasi syntyvyyttä koskevaa uutisointia. Huoli kohdistuu etenkin hyvinvointivaltion taloudellisen pohjan ennakoituun murenemiseen väestön ikääntyessä ja työllisten vähentyessä. Näkökulmaa on pitänyt esillä etenkin valtiovarainministeriö:

Suomalaiset eivät enää synnytä, ja nyt valtiovarainministeriö kiinnostui asiasta. Se tarkoittaa, että on tosi kyseessä. (9.4.2018.)

Syntyvyyden pieneneminen alkaa näkyä jo päiväkodeissa ja kouluissa: pian ne aloittavissa ikäluokissa on jopa 15 000 lasta vähemmän kuin ennen. Aluksi tämä voi tuoda Suomen julkiseen talouteen säästöjä, kertoo [...] valtiovarainministeriöstä. ”Pian se kuitenkin kääntyy niin, että meillä on yhä vähemmän työikäisiä, joiden pitäisi rahoittaa vanhuspalveluita. [...]” (2.2.2020.)

Syntyvyydestä uutisoitiin kuitenkin myös monista muista kuin valtiontalouden näkökulmasta. Esimerkiksi Väestöliiton tutkijat tai yliopistotutkijat taustoittivat syntyvyyden alenemiseen liittyviä yhteiskunnallisia syitä sekä ihmisten omia lapsilukuun liittyviä toiveita. Tutkijat toivat keskustelussa esiin myös lapsiluvun ja lapsitoiveiden välisen eron kytkeytymisen sosioekonomiseen eriarvoisuuteen. Syntyvyyden laskua ei siis uutisoinnissa kehystetty yksinomaan talouskasvua koskevaksi ongelmaksi, vaan yhteiskunnallista eriarvoisuutta heijastavaksi kysymykseksi.

Taloudellistaminen voi myös haastaa talouspolitiikan valtavirran

Tasa-arvopoliittisten kysymysten taloudellistaminen ei ole automaattisesti myötäsukaista työllisyyttä ja talouskasvua ja niiden ensisijaisuutta korostaville poliittisille päämäärille. Tästä toimii esimerkkinä aineistossa uutisointi Juha Sipilän hallituksen talouspolitiikan sukupuolivaikutuksista. Pian Sipilän hallituksen julkaistua hallitusohjelmansa laaja joukko tutkijoita ja professoreja kritisoi avoimessa kirjeessä hallituksen talouspolitiikkaa sukupuolten tasa-arvon heikentämisestä⁸². Tutkijoiden kritiikissä hyödynnettiin kvantifiointia:

⁸⁰ Ks. Bakker 2007

⁸¹ Ks. Siivonen & Ikonen 2022

⁸² Tämän raportin kirjoittajista Hanna Ylöstalo on yhdessä Anna Elomäen, Johanna Kantolan ja Anu Koivusen kanssa organisoinut uutisoinnin kohteena olevan protestin. He ovat analysoineet protestia myös kahdessa tutkimusartikkelissaan: Elomäki ym. 2016; 2019.

”Sopeuttamistoimet ja kuntien kustannusten karsiminen miljardilla eurolla ennakoivat kuntasektorin irtisanomisia. Ne kohdistuvat lähinnä naisiin, sillä 79 prosenttia kuntasektorilla työskentelevistä on naisia”, professorit kirjoittavat. [...] Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimuksen mukaan asiakasmaksujen korotukset, lääkekorvausten pienentäminen ja eläkeläisten asumistuen laskeminen heikentävät vetoomuksen mukaan erityisesti eläkeläisnaisten taloudellista asemaa, sillä naiset muodostavat enemmistön köyhistä eläkeläisistä. Naisten keskimääräiset eläketulot ovat 15 823 euroa ja miesten 20 473 euroa vuodessa, professorit kirjoittavat. (11.6.2015)

Uutisoinnissa tasa-arvopoliittikan taloudellistumisen asetelma kääntyi ikään kuin pääläelle: siinä missä esimerkiksi perhevapaauudistuksen kohdalla tasa-arvopoliittisia tavoitteita perusteltiin työllisyydellä ja talouskasvulla, hallituksen talouspolitiikan sukupuolinäkökulmaisessa kritiikissä hallituksen työllisyyttä ja talouskasvua koskevia politiikkatoimia kritisoitiin siitä, että ne sivuuttavat sukupuolinäkökulman ja syventävät sukupuolten epätasa-arvoa. Vaikka talouskuripoliittikan sukupuolivaikutuksista on käyty jo pitkään keskustelua kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa⁸³, suomalaisessa poliittisessa keskustelussa talouspolitiikkaa ei ole aiemmin laajasti ja näkyvästi tarkasteltu sukupuoli- ja tasa-arvonäkökulmasta⁸⁴. Kritiikin laajuus ja myös näkyvyys mediassa johti osaltaan siihen, että Sipilän hallitus käynnisti sukupuolitietoisien budjetoinnin kehittämishankkeen⁸⁵.

Helsingin Sanomissa käsiteltiin etenkin vuosina 2015–2016 työllisyys- ja talouspoliittisten uudistusten sukupuoli- ja tasa-arvoaikutuksia useaan otteeseen. Uutisoinnissa tuotiin esiin ja konkretisoitiin talouspoliittisten päätösten vaikutuksia esimerkiksi julkisen sektorin naisenemmistöisten alojen ja niiden työntekijöiden palkkoihin. Kvantifioidun tiedon lisäksi uutisoinnissa käytettiin kokemustietoa:

Kohtuuttoman epäreilua. Näin tiivistää tuntemuksensa sydänkirurgisella teho-osastolla työskentelevä sairaanhoitaja [...] sen jälkeen, kun hallitus esitteli tiistaina suunnitelmansa työelämää koskevista leikkauksista. [...] Julkisten ja hyvinvointialojen liiton (JHL) laskelmien mukaan [sairaanhoitajan] palkka alenisi vuodessa lähes 1 300 euroa, jos hän tekee sen aikana 250 sunnuntaityötuntia ja on 10 päivää sairauslomalla kolmessa eri jaksossa. Hänen peruskuukausipalkkansa ilman lisiä on noin 2 400 euroa. [...] "Osallistun henkilökohtaisesti näihin talkoisiin melko suurella panoksella. Samalla leikataan myös lapsiltani, kun esimerkiksi päivähoidon ryhmäkokoja kasvatetaan." (10.9.2015)

Vuosien 2015–2016 jälkeen hallituksen talouspolitiikan sukupuolivaikutuksista uutisointi hiipui, mutta vuosina 2020–2021 koronatoimien tasa-arvoaikutukset olivat uutisoinnin kohteena:

Koronarajoitukset ovat ekonomistien mukaan johtaneet myös palkattomien kotitöiden kasvamiseen. Päiväkotien ja koulujen sulkeutuessa lastenhoito on jäänyt pääasiassa naisten vastuulle, [kansainvälinen valuuttarahasto] IMF arvioi. Toukokuussa julkaistun kyselytutkimuksen mukaan esimerkiksi Britanniassa ja Yhdysvalloissa äidit hoitivat lapsia ja auttoivat heitä koulutöissä korona-aikana keskimäärin yli kuusi tuntia päivässä, isät 4,5 tuntia päivässä. [...] Jos valtiot eivät puutu koronakriisin aiheuttamaan tilanteeseen,

⁸³ Ks. Elson 2014

⁸⁴ Ks. Elomäki, Ylöstalo & Kantola 2023

⁸⁵ Elomäki & Ylöstalo 2018; 2021

pandemia voi IMF:n ekonomistien mukaan vaarantaa kolmen vuosikymmenen aikana saavutetun sukupuolten välisen tasa-arvokehityksen. (22.7.2020)

Numeroilla voidaan siis vahvistaa vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä valtasuhteineen, mutta myös haastaa sitä⁸⁶. Oleellista on pyrkiä ymmärtämään, mitä numerot missäkin tilanteessa tekevät tai mitä niillä pyritään tekemään.

Kvantifiointi vahvistaa kuvaa tasa-arvosta kehityskulkuna

Toinen kvantifioitua tietoa hyödyntävän tasa-arvopolitiikan tendenssi aineistossamme on tasa-arvon kuvaaminen kehityskulkuna – sekä takapakkina että edistyskertomuksena. Tämä näkyi jossain määrin kaikissa tarkastelemissamme tasa-arvopolitiikan teemoissa, mutta etenkin sukupuolittuneen väkivallan, työelämän tasa-arvon ja johtajuuden uutisoinnissa.

Merkittävä osa tasa-arvopolitiikkaa kvantifioitun tiedon avulla käsittelevästä uutisoinnista oli tasa-arvokehityksen seuranta. Tiedon avulla tarkasteltiin muutoksia esimerkiksi perhevapaiden käytössä ja niiden jakautumisessa äitien ja isien välillä, sukupuolittuneen väkivallan uhrikokemuksissa tai poliisin tietoon tulleissa lähisuhdeväkivaltatapauksissa, sukupuolten välisessä palkkaerossa, naisjohtajien määrässä pörssiyritysten johdossa. Suomessa etenkin Tilastokeskus tuottaa avoimesti saatavilla olevaa tilastotietoa sukupuolten asemasta ja tasa-arvosta⁸⁷. Tällaisella tiedolla on tärkeä tehtävä tehdä näkyväksi sukupuolten tasa-arvo-ongelmia ja myös myönteistä tasa-arvokehitystä. Tietoa hyödynnetään esimerkiksi tasa-arvopolitiikan valmistelussa ja toimeenpanossa, ja sukupuolittaisen tiedon tuotanto on itsessään tasa-arvopolitiittinen toimi⁸⁸.

Tasa-arvo taantumuskertomuksena

Tasa-arvopolitiikan uutisoinnissa tasa-arvokehityksen kuvaaminen muodostaa erilaisia narratiiveja, kulttuurisia tarinoita, jotka antavat samalla merkityksiä tasa-arvolle. Yhtäältä tasa-arvokehitystä kuvataan *taantumuskertomuksena*, joka muistuttaa, ettei tasa-arvo ole valmis ja kiinnittää katseen olemassa oleviin tasa-arvo-ongelmiin. Esimerkiksi sukupuolittuneen väkivallan uutisoinnissa kiinnitetään huomio negatiiviseen kehitykseen:

Parisuhteissa ja muissa lähisuhteissa tehdyt väkivaltarikokset lisääntyivät Suomessa viime vuonna, ilmenee Tilastokeskuksen keräämästä aineistosta. Rikoksen uhriksi joutui 8 800 ihmistä, mikä on 6,7 prosenttia enemmän kuin edellisvuotena. Uhreista lähes 70 prosenttia oli naisia. (31.5.2016)

Lähisuhdeväkivallan takia turvakotiin hakeutuneiden määrä on noussut tuntuvasti viime vuosien aikana. Vielä vuonna 2015 turvakoteihin hakeutui alle 3 060 asiakasta. Viime vuonna asiakkaita oli ennakkotietojen mukaan yli 2 000 enemmän. Turvakotien asiakasmäärä on noussut siis yli 70 prosentilla vuosina 2015-2019. (17.2.2020)

Taantumuskertomus haastaa kuvaa Suomesta tasa-arvon mallimaana⁸⁹, ja kuvaukset heikentyvästä tasa-arvotilanteesta sisältävät usein huomion tasa-arvo-ongelman näkymättömyydestä tai

⁸⁶ Merry 2016; Mennicken & Espeland 2019

⁸⁷ Tilastokeskuksen sukupuolten tasa-arvon teemasivut: <https://tilastokeskus.fi/tup/tasaarvo/index.html>

⁸⁸ Ks. Elomäki & Ylöstalo ym. 2023

⁸⁹ Ks. Julkunen 2010

sivuuttamisesta: ”Me olemme hyvinvointivaltio, jonka sokeana pisteenä on naisiin kohdistuva väkivalta” (12.3.2018); ”Suomi ylpeilee tasa-arvolla mutta jättää perheväkivallan huomiotta” (10.4.2018). Taantumuskertomus varoittaa tuudittautumasta uskomukseen, että tasa-arvon on valmis ja sisältää implisiittisen – ja toisinaan eksplisiittisen – vaatimuksen aktiivisista toimista tasa-arvon edistämiseksi sen sijaan, että sen ajateltaisiin etenevän itsestään, ajan kanssa. Taantumuskertomus toimiikin jonkinlaisena vastadiskurssina kulttuurisille uskomuksille tasa-arvosta toteutuneena asiointilana, joka ei vaadi poliittisia tekoja⁹⁰.

Taantumuskertomus ei vaadi negatiivista kehitystä, vaan esimerkiksi sukupuolten palkkaeroista uutisoitaessa se, ettei muutosta tapahtunut tai se tapahtui liian hitaasti, voidaan esittää taantumuskertomuksen kehyksessä:

Tilastokeskus kertoi tiistaina tietoja yksityisen sektorin palkoista vuonna 2015. Miesten ja naisten erot olivat edelleen suuret. Säännöllisen työajan keskiansio kuukausipalkkaisuilla miehillä oli 3 970 euroa kuussa ja naisilla 3 150 euroa. (17.8.2016)

Maailman talousfoorumi: Naisten pitää odottaa 217 vuotta ennen kuin he saavat saman suuruista palkkaa kuin miehet. (2.11.2017)

Taantumuskertomuksen kehyksessä kvantifioidulla tiedolla on poliittinen tehtävä tehdä näkyväksi ja siten olemassa olevaksi ja poliittisen toiminnan kohteeksi tasa-arvo-ongelmia⁹¹. Monilla tasa-arvopolitiikalle tärkeillä indikaattoreilla onkin tausta yhteiskunnallisissa liikkeissä ja poliittisessa aktivismissa⁹². Poliitikalle keskeiset numerot ja laskemisen käytännöt ovatkin aina juurtuneet laskemien tekijöiden ja käyttäjien käsityksiin siitä, millaiset asiat ovat tärkeitä, laskemisen arvoisia. Tämä korostaa numeroiden kontekstin ymmärtämisen tärkeyttä.

Tasa-arvo edistyskertomuksena

Vaikka kvantifioidun tiedon avulla kuvattiin ja tehtiin näkyviksi pääsääntöisesti tasa-arvoon liittyviä ongelmia, aineistossa oli yksi toistuva poikkeus: Keskuskauppakamarin säännöllisesti julkaisemat tiedot naisjohtajien määrästä ja etenkin naisten määrästä pörssiyritysten johdossa. Keskuskauppakamarin selvitykset ovat keskeisessä asemassa johtajuutta käsittelevässä, kvantifioitua tietoa hyödyntävässä uutisoinnissa, sillä 43:sta johtajuutta tasa-arvonäkökulmasta tarkastelevasta artikkelista lähes puolet, 21 kappaletta, käsitteli Keskuskauppakamarin tuottamaa ja jakamaa tietoa naisjohtajista. Poiketen esimerkiksi työelämän tasa-arvoa muuten kuvaavasta uutisoinnista, jonka sävy on yleensä ottaen pessimistinen ja sisältö epäkohtia esiin tuovaa, Keskuskauppakamari kiinnitti huomion tasa-arvon etenemiseen ja tulkitsi naisten (ulkopuolelta arvioiden aika pieneltä tuntuvaa) määrää pörssiyritysten johdossa varsin optimisesti:

Naisjäsenten osuus pörssiyritysten hallituksissa huipputasolla – tänä keväänä 25 prosenttia. Naisten osuus suomalaisten pörssiyritysten hallituspaikoista nousee tänä keväänä 25 prosenttiin ja suurissa pörssiyrityksissä 32 prosenttiin. Koskaan aikaisemmin naisilla ei ole ollut yhtä suurta osuutta kaikista hallituspaikoista, kertoo Keskuskauppakamari tiedotteessaan. [...] ”Naisten osuus suomalaisten pörssiyritysten hallituksissa on ollut pitkään kansainvälisesti verraten huipputasolla. On hienoa huomata,

⁹⁰ Kantola ym. 2020

⁹¹ Ks. Rai, Hoskyns & Thomas 2014

⁹² Merry 2011; 2016

että naisten edustus hallituksissa jatkaa yhä kasvuaan kaikenkokoisissa yhtiöissä”, toteaa Keskuskauppakamarin lakimies [...] tiedotteessa. (11.5.2016)

Naisjohtajia käsittelevissä uutisissa toistuu Keskuskauppakamarilta omaksuttu sävy: ollaan jo huipputasolla ja yhä paranee! Niinpä huomiota kiinnittää aineistossa *Eeva*-lehdessä Misogyniapoliisi-palstaa pitävän toimittaja Virpi Salmen artikkeli naisjohtajista. Se sisältää samoja lukuja kuin Keskuskauppakamarin selvitykset, mutta sävy on aivan toisenlainen:

Suomalaisista johtajista 26 prosenttia on naisia, pörssiyhtiöiden hallituksen jäsenistä 29 prosenttia ja pörssiyhtiöiden liiketoimintajohtajista 11 prosenttia. Nainen johtaa pörssiyhtiössä usein aputoimintoja, kuten henkilöstöä tai viestintää. Luvut ovat rumia siksi, että niihin tiivistyvät työelämän monet tasa-arvo-ongelmat. (17.3.2019)

Myös startup-yritys Prönön toimitusjohtaja, nainen, kommentoi samansuuntaisia tuloksia sisältävän selvityksen tuloksia toiseen sävyyn kuin Keskuskauppakamari:

Selvitys: Lähes puolessa Suomen pörssiyhtiöiden hallituksista istuu enintään yksi nainen ja valtaosa jäsenistä on yli 40-vuotiaita – ”Tulos järkytti, se on kaamean huono”. (28.1.2021)

Lukujen myönteisen tulkinnan lisäksi Keskuskauppakamari esittää tasa-arvon edistyskertomuksena – kehityksenä, joka etenee itsestään, ilman tasa-arvopoliittisia toimia. Tämä on keskeinen osa Keskuskauppakamarin tasa-arvoagenda. Esimerkiksi maaliskuun 2022 naisjohtajakatsauksessaan Keskuskauppakamari toteaa, että se ”on edistänyt jo pitkään naisjohtajuutta itsesääntelyn keinoin”⁹³. Artikkeleihin haastatellut yritysten ja Keskuskauppakamarin edustajat vastustavat etenkin sukupuolikiintiöitä. Tasa-arvo kuvataan edistyksenä, joka tapahtuu ilman ulkopuolista ohjausta, yritysten omin keinoin tai automaattisena kehityskulkuna:

[Keskuskauppakamarin juristin] mukaan huomionarvoista on se, että kehitys on tapahtunut yhtiöiden omasta aloitteellisuudesta. Viranomaisten tai lainsäädännönpakottavaa ohjausta ei ole tarvittu. (11.5.2016)

Keskuskauppakamari uskoo naisten määrän toimitusjohtajina kasvavan tulevaisuudessa, koska naisten osuus tekniikan- ja it-alan opiskelijoista on lisääntynyt merkittävästi viime vuosien aikana. (29.12.2021)

Edistyskertomus tasa-arvosta sivuuttaa rakenteelliset tasa-arvo-ongelmat ja paikantaa ratkaisut yksilöiden tai yritysten tahtoon ja valintoihin. Ne kivikkoiset polut, joiden kautta vain harvat naiset etenevät työelämässä lähellekään pörssiyhtiön johtajan paikkaa, eivät sovi tähän matkakertomukseen⁹⁴. Päinvastoin kuin taantumuskertomus, joka painottaa aktiivisen tasa-arvopolitiikan tarvetta, progressiokertomus kiistää sen tarpeen.

Tasa-arvon kehityskulkuja kuvaavassa, kvantifioitua tietoa hyödyntävässä uutisoinnissa ilahduttavaa on, että *Helsingin Sanomat* seuraa itse aktiivisesti naisten määrää politiikassa ja tuottaa sitä koskevaa tietoa. Naisten määristä vaaleissa ehdokkaina, hallitusneuvotteluissa, eduskunnassa ja ministereinä julkaistaan säännöllisesti toimituksen itse tuottamaa kvantifioitua

⁹³ Keskuskauppakamari 2022: 3

⁹⁴ Skjeie & Teigen 2005

tietoa. Esimerkiksi vuoden 2015 hallitusneuvotteluista kirjoitettiin: ”Neuvotteluita käyvät puolueet julkistivat keskiviikkona kymmenessä eri työryhmässä istuvien henkilöiden nimet. Työryhmien jäseninä on 56 tai 55 miestä ja 30 tai 31 naista.” (13.5.2015) Tämä median oma tiedontuotanto ei tunnu noudattavan sen enempää taantumus- kuin progressiokertomuksenkaan narratiivia, vaikka se tuokin usein esiin naisten aliedustusta politiikasta. Kiinnittämällä katseen politiikalle keskeisiin sukupuolijakaumiin uutisointi toimii tasa-arvopolitiikan vahtikoirana.

Tasa-arvopolitiikka kvantifioidun tiedon valossa

Tämän tarkastelun avulla, joka ei ole tyhjentävä, olemme tuoneet esiin joitakin tendenssejä kvantifioitua tietoa hyödyntävässä tasa-arvopolitiikan journalismissa. Kaikkia havaintojamme yhdistää se, että tasa-arvopolitiikalle keskeinen kvantifioitu tieto on luonteeltaan poliittista, mutta sen poliittinen tausta ja tavoitteet eivät näy uutisoinnissa. Kvantifioitua tietoa käsitellään maailmaa neutraalisti kuvailevana, vaikkakin suhteellisen usein myös tiedon epäjohtonmukaisuuksia tai sitä koskevia kiistoja näkyväksi tehden.

Uutisointi näyttää myös herkästi seurailevan tiedon tuottajien näkökulmaa, oli se sitten naisten työllisyyden nostoon, yritysten itsesääntelyyn tai väkivallan vastaisiin toimiin pyrkivä. Mikäli politiikalle keskeistä tietoa tarkasteltaisiin poliittisena, voisi journalismi ottaa helpommin etäisyyttä tietoon sisältyviin poliittisiin agendoihin ja jopa asettaa ne kriittisen tarkastelun kohteeksi. Tämä ei tarkoita tiedon oikeellisuuden kiistämistä – emme tiedon poliittisuudella viittaakaan siihen, ettei tieto olisi ”totta” – vaan sen tuottamisen ja käytön näkökulmaisuuuden kriittistä tarkastelua. Tiedon kontekstiin asettaminen onkin tärkeä osa numeroiden lukutaitoa ja niiden eettistä käyttöä.

5. Työllisyyspolitiikan kvantifiointi media-aineistossa

- Työllisyyspolitiikan uutisointi on hyvin valtio vetoista. Toimijoina korostuvat hallitus, kansanedustajat ja ministeriöt sekä tutkimuslaitokset, jotka pääasiassa tuottavat tietoa. Uutisointi onkin syklistä siten, että hallitus kertoo politiikkatoimesta tai reflektoi toimiaan, mikä uutisoinnissa raportoidaan ja mahdollisesti kontrastoidaan jonkun hallituksen ulkopuolisen asiantuntijan käytön avulla.
- Tyypillisesti keskustelua käydään erilaisten työllisyyteen liittyvien indikaattorien välityksellä, joista yleisimpiä ovat hallituksen asettama työllisyysastetavoite sekä politiikkatoimien työllisyysvaikutukset.
- Työllisyysaste on itsestään selvän käypä mittari työllisyyspolitiikan seuraamiseen, ja siihen liittyy normatiivinen kasvuoletus: kaikki toimijat haluavat nostaa työllisyysastetta, ja sen on aina kasvettava nykytilastaan. Uutisointia voidaan kuvaila seurantajournalismiksi: hallituksen tavoitteiden toteutumista seurataan jatkuvasti ja herkeämättä
- Työllisyyspoliittisia lukuja avataan ja selitetään uutisoinnissa oman juttutyypinsä avulla, ja näissä artikkeleissa lukujen sopimuksenvaraisuus on artikkelin pointti. Tällaiset artikkelit monimutkaistavat ajoittain työllisyysasteen itseäänselvyyttä ja kyseenalaistavat numerovetoista työllisyyspolitiikkaa, mutta toisaalta ne pönkittävät työllisyystavoitteiden saavuttamisen vaikeutta ja vahvistavat siten työllisyysasteen nousujohteisuuden normia.

Tässä luvussa tarkastelemme kvantifioitun tiedon eri muotoja ja niiden luomaa todellisuutta työllisyyspolitiikan uutisoinnissa. Muodostimme työllisyyspolitiikan aineiston kartoittamalla *Helsingin Sanomien* verkkopalvelusta työllisyyttä ja työllisyyspolitiikkaa käsitteleviä artikkeleita, joissa hyödynnettiin kvantifioitua tietoa. Ajallisesti aineisto rajattiin vuosiin 2015–2021. Haku aloitettiin hakusanalla “työllisyys”, ja haku tuotti yhteensä 474 sopivaa artikkelia (keskimäärin 68 artikkelia per vuosi). Aineistoa pyrittiin kaventamaan alustavan läpiluvun kautta työmäärällisistä syistä, ja havaittuamme aineistoon perehdyttyämme, että työllisyysaste näyttäytyi keskeisenä kvantifioitun tiedon muotona, päädyimme fokusoimaan aineiston työllisyysastetta koskevaan uutisointiin. Alkuperäisestä aineistosta valikoitiin siis työllisyysastetta koskevat artikkelit ja aineistoa täydennettiin uudella verkkohaulla työllisyysaste- ja työllisyystavoite -hakusanoilla mahdollisesti puuttuvien relevanttien artikkelien varmistamiseksi. Lopullinen aineisto, johon analyysimme perustuu, muodostuu siis 215 artikkelista.

Luomme ensiksi katsauksen aineistossa ilmenneisiin kvantitatiivisen tiedon tuottajiin ja tiedonmuotoihin ja piirrämme yleiskuvan työllisyyspolitiikan uutisoinnista suhteessa kvantifioituun tietoon. Tämän jälkeen käsittelemme tarkemmin työllisyysastetta kiinnittäen huomiomme indikaattorin voimaan jäsentää työllisyyspolitiikka ja sen uutisointia. Pohdimme, millainen on työllisyysasteen tuottama todellisuus, joka uutisoinnissa rakentuu. Lopuksi tarkastelemme työllisyyspoliittisen numerotiedon avaamista – eli taustoittamista, selittämistä ja havainnollistamista – ja pohdimme lukujen avaamisen tuottamaa epävarmuutta ja monimutkaisuutta työllisyyspolitiikan kontekstissa.

Keskustelu työllisyyspolitiikasta on hyvin valtiovetoista

Taulukko 2: Työllisyysasteaineiston tiedon tuottajat ja -kommentoijat.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Yhteensä
Tiedon tuottajat								
Ministeriöt	3	12	10	7	18	2	17	72
Tutkimuslaitos	2	13	11	23	33	21	16	119
Hallitus	2	13	5	9	13	12	6	60
Puolueet	4	0	1	1	2	3	0	11
Muut	2	17	8	15	19	8	12	81
Epäselvä	2	1	6	0	0	0	0	9
Tiedon kommentoijat								
Ministeriön virkamiehet	2	2	2	4	5	6	8	29
Tutkimuslaitoksen asiantuntija	4	8	2	8	7	4	6	39
Ministeri tai kansanedustaja	6	12	7	11	10	4	6	56
Työmarkkinajärjestön edustaja	1	3	0	6	12	1	3	26
Muut	1	14	0	12	11	5	7	50

Taulukossa 2 on kuvaus työllisyysasteaineistossa esiintyvistä tiedon tuottajista ja tiedon kommentoijista vuositasolla. Tiedon tuottaja merkitsee sitä, että artikkeli käsittelee jotakin ao. tahon tuottamaa kvantifioitua tietoa. Tiedon kommentoija taas viittaa siihen, kuka kommentoi artikkelissassa esiintyvää kvantifioitua tietoa. Kategoriat ovat päällekkäisiä siinä mielessä, että yhdessä artikkelissa voidaan mainita useampi kuin yksi taho sekä tiedon tuottajana että kommentoijana.

Kuten taulukosta havaitaan, työllisyyspolitiikkaa koskevaa tietoa aineistoista tuottavat etupäässä tutkimuslaitokset, joista yleisin on Tilastokeskus. Muita tutkimuslaitoksia ovat Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT) sekä työmarkkinaosapuoliin enemmän tai vähemmän kytköksissä olevat Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA, Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA ja sekä Labore (ent. Palkansaajien Tutkimuslaitos). Muut-kategoria pitää sisällään muun muassa pankit (Suomen pankki, yksityiset kansalliset pankkitoimijat kuten Nordea, sekä Maailmanpankki). Epäselvä-kategoria viittaa kvantifioituun tietoon, jonka lähdettä ei ole mainittu tai se ei käy muuten artikkelista ilmi.

Suurin tiedontuottaja on valtionhallinto, sillä eri ministeriöt ja hallitus mainitaan yhteensä 132 artikkelissa, eli noin puolessa koko aineistosta. Ei-hallituspoliittiset toimijat ovat vähemmistössä, eli työllisyyspolitiikan alueella numerotieto muodostuu pitkälti valtio- ja tutkimuslaitosvetoisesti. Tiedon kommentoijina esiintyvät niin ikään etupäässä valtionhallinnon edustajat joko virkahenkilöiden tai hallituksen edustajien hahmossa, mikä edelleen lujittaa työllisyyskeskustelun valtiojohtoisuutta. Myös tutkimuslaitosten edustajat kommentoivat usein tietoja. Muut-kategoria pitää sisällään mm. pankkien edustajia, eri yliopistojen yksittäisiä tutkijoita, yritysten edustajia jne. artikkelin sisällöstä riippuen.

Taulukko piirtää työllisyyskeskustelusta kuvan, jota sävyttää yhtäältä väistämätön politiikan uutisoinnin sykliisyys. Hallitus kertoo jostakin politiikkatoimesta tai reflektoi toimiaan, minkä journalismi raportoi ja sittemmin kontrastoi jonkun hallituksen ulkopuolisen asiantuntijan käytön avulla. Toisaalta uutisointia luonnehtii myös tiedon vakiintunut journalistinen uskottavuushierarkia, jossa valtionhallinnon tahot ovat hierarkian huipulla institutionaalisen asemansa ja silkan tiedontuotantokapasiteettinsa ansiosta⁹⁵. Työllisyyskeskustelu on hyvin valtiovetoinen osin siis jo journalismin ja poliittisen vallan vakiintuneiden perusrakenteiden takia.

Indikaattoriperusteisuutta voidaan kuitenkin tulkita myös “politiikan tieteellistymisen” yhteiskunnallista taustaa vasten, eli että ihanteellisesti politiikka on voitava todentaa tosiasioihin perustuvaksi, mikä on lisännyt vaikutusarviointien kaltaisten käytäntöjen merkitystä politiikassa⁹⁶. Numeeriset indikaattorit tarjoavat niihin liitetyn neutraaliusolehtaman⁹⁷ myötä tähän oivallisen työkalun. Tämä näkyi selvästi myös haastatteluaineistossamme: haastatellut työllisyyspolitiikan toimijat kokivat, että työllisyysvaikutusten painoarvo on noussut rajusti ja jossain määrin jopa ylikorostunut viime vuosina (ks. luku 6).

Työllisyyspolitiikan tyypillisimmät tiedonmuodot

Työllisyyspolitiikan uutisoinnissa työllisyysasteeseen suoraan liittyvät kvantifioidut tiedonmuodot muodostavat tiedonmuotojen enemmistön. Hallituksen työllisyysastetavoite mainitaan yli puolessa (N=122) aineiston artikkeleista. Tämänhetkinen työllisyysaste (N=68) on sekin yleisesti esiintyvä tiedonmuoto, ja useimmat paljon käytetyt indikaattorit, kuten politiikkatoimien työllisyysvaikutukset (N=83), työllisten määrän lisäämiseen liittyvä tavoite (N=78) sekä työttömyysaste (N=61), ovat nekin suoraan sidoksissa työllisyysasteeseen. Ei toki ole yllättävää, että työllisyysastetta koskevassa uutisoinnissa työllisyysasteeseen liittyvä kvantifioitu tieto korostuu, mutta silmiinpistävää on se, miten voimakkaasti indikaattorit määrittelevät työllisyyspolitiikan uutisoinnin sisältöä. Keskustelua sävyttävät hallitusten

⁹⁵ Harjuniemi 2021

⁹⁶ esim. Syväterä 2020

⁹⁷ Esim. Merry 2011; 2016

tavoitteiden ohella varsin vakiintuneet työllisyyteen liittyvät indikaattorit, kuten työllisten ja työttömien määrä ja niiden kehitys, työllisyysasteen ennusteet ja niin edelleen. Monet näistä perustuvat Tilastokeskuksen keräämiin ja ylläpitämiin tietoihin.

Myös aineiston ajanjakso heijastuu tiedonmuotoihin. Aineisto alkaa vuodesta 2015, jolloin alkuvuodesta muodostettiin uutta hallitusta. Kun uusi hallitus ohjelmineen oli valmis, journalismissa alettiin käsitellä työllisyyspolitiikkaa seikkaperäisemmin. Keskustelu työllisyyspolitiikasta määrittäytyi pitkälti siten, että journalismissa arvioidaan hallituksen työllisyystoimia erilaisten asiantuntijoiden näkemysten avulla, ja yleisesti ottaen hallituskauden aluksi työllisyystavoitteet nähtiin liian kunnianhimoisina (tästä lisää osion tulevissa luvuissa). Vuoden 2017–2018 taitteessa alkoi kuitenkin näyttää siltä, että hallitus saavuttaa työllisyystavoitteensa, ja numeeriset arviot työllisyystavoitteen täyttymisestä lisääntyvät vuonna 2019.

Aineistossa on myös artikkeleita, jossa jotakin kvantifioitua tiedonmuotoa ja/tai sellaisesta johdettua argumenttia jollain tapaa kontrastoidaan ja kyseenalaistetaan esimerkiksi toisen tiedon tuottajan luvuilla (N=23). Tällaisia artikkeleita ei ole koko aineiston määrään suhteutuna kovin paljon, minkä perusteella voidaan ajatella että työllisyyspolitiikan uutisoinnissa journalismi voittopuoleisesti toistaa työllisyyspoliittisia lukuja sellaisena kuin eri tietolähteet ovat ne tuottaneet. Journalismi toisin sanoen näyttäytyy numerotiedon raportoijana pikemmin kuin haastajana⁹⁸. Työllisyyspolitiikan lukujen haastamisen tematiikka – eritoten lukujen havainnollistamisen ja avaamisen osalta – ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen, ja käsittelemme tätä tarkemmin myöhemmin tässä osiossa.

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että työllisyyspoliittinen keskustelu keskittyy hallituksen politiikkaan ja keinoihin sen toteuttamiseksi, ja että keskustelua suuntaavat kvantifioidut tiedonmuodot ovat pääasiassa makrotasoisia. Ne siis kuvaavat ilmiöitä koko yhteiskunnan tasolla. Kuten kvantifioitu tieto ylipäänsä, makrotasoiset indikaattorit perustuvat väistämättä kompromisseille ja sopimuksille siitä, millainen indikaattorin nimeämä ilmiö on, miten ilmiöstä tuotetaan tietoa tai on mahdollista tuottaa tietoa, mitä ilmiön ulottuvuuksia indikaattori kuvaa eniten – ja mitä jää katveeseen. Sosiaalisten ilmiöiden kvantifiointi voidaankin nähdä uudelleenmäärittelyn strategiana, jossa maailma ”pakataan uudelleen” numeeriseen muotoon. Taulukot, graafiset esitykset ja kuviot muokkaavat laadulliset eroavaisuudet kvantitatiiviseksi eriarvoisuudeksi⁹⁹.

Työllisyysasteen kasvulle ei ole vaihtoehtoja

Tarkastelemme seuraavaksi, millaista todellisuutta työllisyysaste luo. Kuten edellä on tuotu ilmi, numerot eivät ole neutraaleja, vaan niiden tuottamiseen liittyy erilaisia sopimuksenvaraisuuksia ja epävarmuuksia. Sen lisäksi, että numerot eivät niinkään ilmaise yksiselitteisiä faktoja, numeroiden tulkinta – ja sitä kautta niiden pohjalta muodostuva totuus – on vuorovaikutteinen, valtasuhteiden ja tiedon tuottamisen problematiikkoihin kytkeytyvä prosessi, jossa numeroihin heijastetaan erilaisia merkityksiä, arvoja ja ideaaleja. Tarkastelemmekin episteemisen hallinnan¹⁰⁰ viitoittamasta näkökulmasta sitä, millaisia arvoja ja normeja työllisyysasteeseen heijastetaan. Tarkastelumme ei keskity niinkään aineiston toimijoiden harjoittamaan episteemiseen työhön¹⁰¹,

⁹⁸ Ks. Lewis & Westlund 2015

⁹⁹ Espeland & Stevens 1998; Mau 2020

¹⁰⁰ Alasuutari & Qadir 2019

¹⁰¹ vrt. esim. Sivonen & Syväterä 2022

vaan keskitymme siihen tiedolliseen auktoriteettiin, joka työllisyysasteeseen indikaattorina kiertyy¹⁰².

Aineistossa työllisyysaste on määräävä indikaattori, jonka ympärille työllisyyspoliittinen keskustelu tavalla tai toisella jäsentyy. Työllisyysaste on erottamaton osa seuraavia ilmiöitä: hyvinvointivaltion rahoitus ja sen palvelujen turvaaminen, julkisen talouden kestävyys, kestävyysvaje ja viimeksi mainitun purkaminen, huoltosuhte¹⁰³ ja talouskasvun ylläpitäminen. Työllisyysaste lomittuu näihin muodostaen yhtälön, jossa työllisyysaste – ja eritoten sen nousujohteisuus – on ensiarvoisen tärkeä Suomen menestyksen, talouskasvun ja hyvinvointivaltion säilymisen kannalta. Työllisyyden nosto näyttäytyy myös vaihtoehtona kiristävälle politiikalle, kuten peruspalvelujen leikkauksille.

Mutta mikäli hallituksen tavoite 72 prosentin työllisyysasteesta toteutuu, velaksi eläminen loppuu vuosikymmenen vaihteessa. [...] Kaikki riippuu siis työllisyyden paranemisesta. Jo yhden prosenttiyksikön lisäys työllisyyteen tasapainottaa julkista taloutta noin 600 miljoonalla eurolla. (7.4.2016)

Hallituksen tavoite 72 prosentin työllisyysasteesta on ehdoton minimi, jos kestävyysvaje halutaan kuroa umpeen ilman uusia säästöjä tai veronkorotuksia. (27.5.2017)

Tämä niveltyy muuttuneeseen kansalaisuuden ihanteeseen. Nykyisessä poliittisessa diskurssissa ihannekansalainen nähdään aktiivisena toimijana, joka työssäkäyntinsä ja veronmaksamisensa kautta ylläpitää hyvinvointivaltiota ja sen palveluja niitä varten, jotka eivät itse kykene muuntautumaan tämän ihanteen mukaiseksi. Tuottavan ja aktiivisen kansalaisuuden rinnalla kulkeekin huoli hyvinvointivaltion vapaamatkustajista¹⁰⁴. ”Työllisyys” on siksi latautunut suorastaan hyvinvointivaltion olemassaolon kysymyksillä. Aineistossamme työllisyysaste nouseekin merkittävään rooliin työllisyyspolitiikan journalismissa: työllisyysastetta ja sen kehitystä seurataan tiiviisti, ja työllisyyspolitiikkaa arvotetaan siitä näkökulmasta, ovatko toimet riittäviä asteen nostamiseksi ja lisätyöllisten luomiseksi. Sipilän hallituksen tavoitteita pidettiin alusta alkaen erittäin kunnianhimoisina, ja työllisyysasteeseen liittyvää eri tahojen tuottamaa tietoa jäsennetään tukemaan tätä tavoiteseurannan kehystä. Uutisoinnin sävy on skeptinen.

”Pahin taantuma on takana, ja olemme pienessä reilun prosentin kasvussa, mutta hukkasimme vuosikymmenen. Lähdemme aikamoiselta takamatkalta. Meillä on työllisyysaste 69 prosenttia, kun muualla Pohjoismaissa se on 75–77 prosenttia, Islannissa jopa yli 80 prosenttia”, Orpo sanoo. ”Hyvinvointiyhteiskunta kuitenkin perustuu korkeaan työllisyysasteeseen.” (13.12.2016)

Suomen Pankin ennusteen mukaan bruttokansantuote kasvaa 1,1 prosenttia tänä vuonna, mikä olisi 0,4 prosenttiyksikköä enemmän kuin joulukuun ennusteessa. Työllisyysaste paranee 69 prosenttiin vuonna 2018, mutta ei saavuta hallituksen 72 prosentin tavoitetta. (9.6.2016)

¹⁰² ks. Syväterä 2020; Vähä-Savo 2020

¹⁰³ Huoltosuhteen kohdalla on hyvä erottaa käsitteen kaksi määritelmää. Ensimmäkin se viittaa väestölliseen huoltosuhteeseen, joka kuvaa työikäisen väestön määrää suhteessa ei-työikäiseen väestöön eli lapsiin ja vanhusväestöön. Toiseksi se viittaa taloudelliseen huoltosuhteeseen, jolla tarkoitetaan työssäkäyvän väestön suhdetta työttömiin ja työvoiman ulkopuoliseen väestöön. Aineistossa viitataan pääsääntöisesti jälkimmäiseen määritelmään, ks. Ruotsalainen 2010.

¹⁰⁴ Kananen 2014; Saarinen ym. 2014

Toisaalta asetettujen tavoitteiden saavuttaminenkaan ei välttämättä takaa onnistumista tai riittävää työllisyyden tasoa:

Sipilän hallitus saattaa kyllä työllisyystavoitteeseensa yltää, mutta perinnöksi näyttävät jäävän työmarkkinat, jotka eivät kestävyysvajeen korjaamisen vaadittaviin työllisyyslukemiin pysty. Insinöörikielillä sama: jos väljän koneen saa kulkemaan moottoritiellä nippa nappa satasta, se ei ole saavutus vaan pettymys. (21.2.2018)

Indikaattorina työllisyysasteeseen liittyikin itsestään selvä normatiivinen nousujohteisuus. Työllisyysastetta haluavat yksiselitteisesti nostaa kaikki aineiston toimijat puolueista ministeriöihin ja haastateltuihin asiantuntijoihin sekä journalisteihin itseensä, joista viimeksi mainittu tulee kaikkein selvimmin esille pääkirjoitustasolla.

Tarkasta [työllisyysasteen] suhdeluvusta voi kiistellä, mutta erimielisyyttä ei löydy siitä, että suunnan on oltava ylöspäin. (7.4.2018)

”Numeroihin on helppo rakastua, mutta me ajattelemme niin, että tärkeintä on kehityksen oikea suunta ja suuruusluokka. Ja vaikka nyt kellotetaankin sadan metrin aikoja, haluan muistuttaa, että työllisyyden nostossa on kyse maratonista”, ministeri vertasi. (23.7.2019)

Työllisyysasteen on aineistossa aina kasvettava, ja sen ideaalitaso siirtyy jatkuvasti eteenpäin. Myös politiikkaa suuntaava työllisyysastetavoite siirtyy tämän imperatiivin mukaisesti. Kun esimerkiksi vuoden 2017–2018 taitteessa alkaa näyttää siltä, että Sipilän hallitus saavuttaisikin alun perin kunnianhimoisena pidetyt työllisyystavoitteensa, 72 %:n työllisyysasteesta aletaan puhua välitavoitteena. Työllisyyspolitiikka määritellään uudelleen tästä välitavoitemaisuudesta käsin, ja työllisyysasteen nostaminen muodostuu ylihallituskautiseksi projektiksi, johon seuraava hallitus on etukäteen sidottu.

Sipilän mukaan 72 prosenttia on kuitenkin vain välitavoite. Ensi vaalikaudella työllisyysaste täytyy nostaa Pohjoismaiden tasolle 75 prosenttiin. (25.1.2018)

Suomalainen työlainsäädäntö muuttuu vääjäämättä, sanoo työministeri Jari Lindström (sin). Tämä on hänen mukaansa välttämätöntä, jotta työllisyysastetta voidaan nostaa pidemmälle hallituksen nykyisestä tavoitteesta, 72 prosentista. (13.4.2018)

Kuvaavasti Sipilän hallitusta seurannut Rinteen/Marinin hallitus nosti työllisyysastetavoitteen 75 prosenttiin. Lisäksi esimerkiksi Valtiovarainministeriö väläyttelee aika ajoin 80 prosentin työllisyysastetta sopivana tavoitetasona. Työllisyysasteen itsestäänselvyyden ja riidattomuuden osoittaa hyvin alla olevista sitaateista jälkimmäisen puhujan työllisyysasteelle asettama kehystys: työllisyysasteen nousujohteisuuden tarpeellisuus on yleisesti hyväksyttyä tietoa.

Valtiovarainministeriön valtiosihteerin [...] laskelmien mukaan työllisyysasteen pitäisi nousta seuraavan vuosikymmenen kuluessa lähemmäs 80 prosenttia, jotta Suomen julkinen talous olisi kestävällä perustalla. (7.4.2018)

”Niin kuin kaikki tietävät, 72 prosenttia ei tule riittämään. Työllisyysasteen pitäisi nousta ensi vuosikymmenellä vähintään 75–77 prosenttiin ja siitä eteenpäin lähelle 80 prosenttia, jotta työllisten määrä suhteessa koko väestöön pysyisi suurin piirtein siinä missä nyt ollaan”, [Säästöpankkiryhmän pääekonomisti] sanoo. (21.12.2018)

Politiikan journalismissa työllisyysaste onkin jonkinlaisessa jatkuvassa liminaalitulassa: se on aina menossa ylös- tai alaspäin, ja sitä pitää jatkuvasti kasvattaa. Mikäli työllisyysaste on laskussa, on syytä tehdä pikaisia toimia asiantilan korjaamiseksi; mikäli se on nousussa, on siirrettävä katse tulevaan ja nostettava astetta lisää. Lisäksi aineistossa työllisyysaste voi kasvaa "luonnollisesti" vain tiettyyn rajaan saakka¹⁰⁵, minkä jälkeen on tehtävä radikaalimpia työllisyyspoliittisia uudistuksia kasvu-uran käynnistämiseksi. Ajallisesti katsoen 1990-luvun lamaa edeltävää tasoa pidetään tyypillisesti mittapuuna (jolloin oli käytännössä täystyöllisyys), joka aineistossa karkaa kauemmas ja kauemmas. Indikaattorina työllisyysaste on armaton, sillä se ilmaisee aina joko hyvää tai huonoa kehitystä.

Hallitus haluaa nostaa Suomen työllisyysasteen tällä vaalikaudella 72:een prosenttiin. Työllisyyden parantamista on lupailut hallitus toisensa perään. Tavoiteltu 72 prosentin työllisyys on tosin viimeksi nähty vuonna 1990. Nyt työllisyysaste on runsaat 69 prosenttia. (12.7.2017)

PTT:n [tutkija] ja Etlan [tutkija] pitävät niin ikään 72 prosentin tavoitetta riittämättömänä. ”Ennen 1990-luvun lamaa työllisyysaste oli lähes 75 prosentissa. Jos sinne päästäisiin, olisi hyvä”, [PTT:n tutkija] sanoo. (29.3.2018)

Työllisyysasteen itsestäänselvyyttä käypänä mittarina ja asteen nousujohteisuutta itsearvoisena tavoitteena kyseenalaistetaan vain muutamassa yksittäisessä artikkelissa koko aineiston aikana. Kyseenalaistaminen nojaa pääsääntöisesti valtionhallinnon ulkopuolisten asiantuntijoiden lausumiin.

Työllisyysastetta on pyritty nostamaan, jotta nykyisenkaltaiset hyvinvointivaltiorakenteet voidaan rahoittaa, kun eläkkeelle siirtyminen supistaa työllisten määrää ja samalla lisää julkisen sektorin menoja. Työ- ja elinkeinoministeriö on laskenut, että jos työllisyysaste pysyttelisi nykyisellään 72,4 prosentissa, vuonna 2023 työssä kävisi 17 000 ihmistä nykyistä vähemmän. ”Jos tulonsiirtoja leikataan, perutaan samalla syyt sille, miksi työllisyysastetta alun perin haluttiin nostaa”, [kansantaloustieteen professori] sanoo. (12.9.2019)

Episteemisen hallinnan viitoittamasta näkökulmasta¹⁰⁶ voidaankin sanoa, että työllisyyspolitiikan journalismissa työllisyysaste kutsuu esiin narratiivin, jossa työllisyysasteen on jatkuvasti kasvettava. Työllisyysasteen luoma todellisuus rakentuu tälle perusolettamalle, ja tilaa kyseenalaistaa työllisyysasteen ja kohenevan kansantalouden ja muun yleisen hyvän kohtalonyhteyttä on hyvin vähän, mikä luo sitä kautta varsin rajalliset mahdollisuudet kyseenalaistaa työllisyysasteen kasvattamiseen tähtääviä poliittisia toimia. Työllisyyspoliittisen keskustelun raamit hahmottuvat yleisen nousujohteisuusperiaatteen mukaisesti, ja sitä kautta mahdollinen kritiikki rajoittuu lukujen tulkintaan, eli siihen, tuottaako hallituksen määrätty toimi todella niin ja niin paljon työllisiä tai työpaikkoja kuin väitetään.

Työllisyysasteen nostamiseen liittyvät työllisyyspoliittiset toimenpiteet käsitellään uutisoinnissa useimmiten kuitenkin luettelomaisesti tai peräti listamuodossa. Tällöin luvut tulevat pitkälti suoraan jostakin hallituksen julkistamasta laskelmasta. Niistä ei pääsääntöisesti käy ilmi, miten

¹⁰⁵ ”Luonnollista rajaa” kuvaa rakennetyöttömyyden käsite, mistä aineistossa puhutaan pääasiassa (kansan)taloustieteellisen konsensuksen mukaisesti: Suomessa on 1990-luvun laman jälkeen rakenteellinen työttömyys seurannut melko lähellä kokonaistyöttömyysastetta. Tästä seuraa, että työllisyystoimien liikkumavara ilman suuria rakenteellisia uudistuksia on kapea.

¹⁰⁶ Alasuutari & Qadir 2019; Lonka & Jalonen 2023

luvut on laskettu eikä usein edes se, onko kyse laskennallisesta vaikutuksesta (ts. jonkin virallisen tahon, kuten VM:n, legitimoimasta vaikutuksesta) vai puhtaasti poliittisesti määritellystä tavoitteesta tai toiveesta.

Merkittävin viidestä kokonaisuudesta on ansiosidonnaisen työttömyysturvan muuttaminen niin, että se kannustaa nykyistä nopeampaan työllistymiseen. Tavoite on saada 8 000 työllistä lisää. (26.9.2016)

Valtiovarainministeriön kannustinloukkutyöryhmä laskee, että asumistukea leikkaamalla, päivähoitomaksuja alentamalla, perhevapaita uudistamalla ja aktiivisemmalla työttömyysturvalla voidaan saada ainakin yli 10 000 ihmistä työhön. (3.3.2017)

Mikäli lukuja luetaan vain tekstin tasolla, esimerkiksi edellisen lainauksen kohdalla voi päätellä, että toimien vaikutus perustuu implisiittisesti muutoksiin ihmisten käyttäytymisessä, mutta yhteys jää kuitenkin hämäräksi: Miten maallikko voi tietää, miten esimerkiksi asumistuen leikkaus lisää työllisyyttä? Työllisyystoimien uutisoinnissa artikkeleiden sävy on usein puhtaasti toteava, mikä tekee lukujen legitimitetistä kyseenalaistamattoman. Lukujen tuottamiseen liittyvä problematiikka jää siis pääsääntöisesti uutisoinnin katveeseen, mikä on omiaan pönkittämään työllisyysasteen normatiivista nousujohteisuutta.

Toisaalta työllisyysasteen ja siihen kiertyvien työllisyystoimien keskeisyys uutisoinnissa kumpuaa suoraan politiikasta itsestään. Sekä Sipilän että Rinteen/Marinin hallituksella työllisyyspoliittisten toimien laskennalliset vaikutukset ovat tärkeä osa niiden poliittista lupausta: politiikka on niin sanotusti näyttöperusteista. Tästä yhteydestä seuraa, että työllisyyspolitiikkaa leimaa tietty paradoksaalisuus, joka tulee aineistossa silloin tällöin ilmi:

Jokaiselle hallitukselle on riskipeliä luvata ohjelmassaan jotain kovin täsmällisesti. Jos tavoite ei toteudukaan, hallituspuolueiden puheenjohtajat joutuvat selittelemään sitä vaaliväittelyissä seuraavien eduskuntavaalien alla. Mikä meni vikaan? (6.3.2020)

Yhtäältä siis selkeät numeroin ilmaistut tavoitteet (esim. tietty työllisyysaste tai tietty määrä työllisiä hallituskauden loppuun mennessä) ovat hyvästä politiikan seurattavuuden ja uskottavuuden kannalta, mutta toisaalta ne voivat epäonnistuessaan tehdä haittaa, kuten vaikuttaa hallituksen kannatukseen tai osoittaa hallituksen – tai laajasti ymmärrettynä jopa poliittisen päätöksentekokoneiston – kyvyttömyyden tehdä päteviä päätöksiä ja toimia. Tällöin myös numerovetoisen työllisyyspolitiikan legitimitetti tulee kyseenalaistetuksi. Tarkastelemme seuraavaksi, miten työllisyyspolitiikkaan liittyviä lukuja havainnollistetaan ja toisaalta miten niiden sopimuksenvaraisuutta tuodaan esiin.

Numeroiden avaaminen monimutkaistaa indikaattoreita

Työllisyyspolitiikan uutisointi heijastelee laajempaa politiikan muutosta. Tutkimus on osoittanut, että hallitusohjelmat ovat 2000-luvulle tultaessa ja sen kuluessa muuttuneet yhä yksityiskohtaisemmiksi. Tämä kertoo hallitusohjelman merkityksen kasvusta; sen tehtävä on osoittaa, että hallituksessa olevat puolueet ovat sitoutuneet etukäteen siinä kirjattuihin tavoitteisiin. Samalla hallitusohjelmasta tehty tietoinen poikkeaminen on harvinaista¹⁰⁷. Poliittisia toimia voidaan nykyään kirjata hallitusohjelmiin hyvinkin yksityiskohtaisesti, ja yksityiskohdat

¹⁰⁷ Saarinen ym. 2014; Koskinen & Saarinen 2019

lisääntyvät ja syvenevät entisestään hallituksen esityksissä ja lakialoitteissa, joiden kautta hallitusohjelmaa implementoidaan. Myös työllisyyspoliittiset toimenpiteet ovat luonteeltaan hyvin spesifejä, kun toimille lasketaan yksityiskohtaisia vaikutuksia tai vaikutusarvioita. Työllisyysasteesta keskustellaan pääasiassa prosenttilukuina ja työllisyystoimista puolestaan henkilömäärinä, mikä on omiaan hämärtämään lukujen suuruusluokkaa ja mittakaavaa, etenkin kun työllisyystoimiin liittyvien lukujen skaala on usein varsin suuri.

Valtiovarainministeri Vanhanen sanoi keskiviikkona, että esimerkiksi varhaiskasvatusmaksujen alentaminen maksaa noin 70 miljoonaa euroa ja se tuo 2 500–3 600 työpaikkaa. Myös joillakin muilla työllisyystoimilla on isoja hintalappuja. (17.9.2020)

”Me arvioimme, että neuvottelutuloksen vaikutus olisi 35 000 työpaikkaa ja työmarkkinaosapuolet arvioivat, että 45 000 työpaikkaa. Ei kovin iso haarukka enää vaikeasti laskettavassa asiassa”, Sipilä sanoi. (1.3.2016)

Tällöin jää pitkälti lukijan vastuulle puntaroida, onko artikkelissa mainittu työllisten määrä paljon vai vähän. Jälkimmäinen sitaatti havainnollistaa hyvin lukujen mittakaavaan liittyvää tulkinnanvaraisuutta: siinä pääministeri Sipilä arvioi 10 000 työllisen eron laskelmissa ”maltilliseksi”. Toisin sanoen työllisyystoimien mittakaava rakentuu artikkelin muusta kontekstista, ja siksi lukujen mittakaava vaihtelee aineistossa runsaasti. Utisointi pyrkii ajoittain hälventämään lukuihin liittyvää epäselvyyttä suhteuttamalla lukuja esimerkiksi työmarkkinoiden, eri alojen tai työllisyyspoliittisten toimenpiteiden piirissä olevien kokonaistilanteeseen tai -määrään. Harvakseltaan lukuja ja niiden mittaluokkaa myös konkretisoidaan alla olevan kaltaisilla esimerkeillä:

Seuraavaksi ruudulle tulee tieto, että vuoden 2017 tietojen mukaan noin 290 000 ihmistä nykyistä enemmän olisi töissä, jos Suomessa syntyneiden työllisyysaste olisi yhtä huikea kuin Ruotsissa. Suomessa on siis noin 22 täyden Hartwall-areenan verran ihmisiä työelämän ulkopuolella siksi, että työllistämässä on epäonnistuttu Ruotsiin verrattuna. (28.9.2019)

Kun työllisyysaste siis yhtäältä näyttäytyy itsestään selvänä ja kyseenalaistamattomana indikaattorina, jonka kautta työllisyyspolitiikka jäsentyy ja jonka kautta sitä voidaan seurata, työllisyyteen liittyvien numeeristen indikaattorien ja lukujen sopimuksenvaraisuus ja monitulkintaisuus on kuitenkin asia, joka tulee aineistossa säännöllisesti esille. Voidaan sanoa, että tällaiset artikkelit muodostavat uutisoinnissa oman juttutyypinsä, joka rakentuu eksplisiittisesti sopimuksenvaraisuuden osoittamisen pohjalle. Näin kvantifioitujen kategorioiden keinotekoisuus tehdään ajoittain näkyväksi.

”Kyseenalaistusartikkelit” avaavat lukuja ja niihin liittyvää problematiikkaa useasta perspektiivistä. Lukuja avataan esimerkiksi tilastointikäytäntöjen ja niiden muutosten näkökulmasta. Kvantifioitu tieto on riippuvainen niistä lainalaisuuksista ja kompromisseista, joilla sosiaalisista ilmiöistä on ylipäänsä mahdollista tuottaa tietoa¹⁰⁸ – työllisyyden kohdalla kyse on esimerkiksi siitä, mitä tarkoitetaan työikäisellä väestöllä tai ylipäätään ”työllisellä” ja ”työttömällä”. Käytännössä ihmiset liikkuvat näiden kategorioiden välillä jatkuvasti sekä oman toimintansa että heitä koskevien tiedonkeruun käytäntöjen vuoksi. Työllisen ja työttömän kategoriat eivät ole ongelmattomia, vaan ne ovat riippuvaisia tiedontuotantoon liittyvistä

¹⁰⁸ Merry 2011

sopimuksista ja käytännöistä. Havainnollistamalla indikaattorien muodostumista uutisointi tekee indikaattoreihin väistämättä liittyvän sopimuksenvaraisuuden näkyväksi.

Tilastokeskuksen ylläpitämissä virallisissa tilastoissa työllisiksi lasketaan nimittäin kaikki suomalaiset, jotka tekevät viikossa tunninkin töitä. Käytännössä henkilö voi siis olla työtön tai opiskelija, mutta yksikin lyhyt työkeikka saattaa muuttaa hänet tilastoissa työlliseksi. (12.7.2018)

Noin neljännes työttömistä on pitkäaikaistyöttömiä. Heidän lukumääränsä pysyy paikallaan siksi, että uusia pitkäaikaistyöttömiä tulee koko ajan, vaikka finanssikriisin ja taantuman aikaan pitkäaikaistyöttömiksi jääneiden määrä laskee edelleen. (8.11.2019)

Alin sitaatti tuo esiin aineistossa ilmenevän tilastoinnin vaikeuden ja työttömyyden hankaluuden välisen suhteen. Työttömyyteen liittyy uutisoinnissa huolta, ja erityisesti pitkäaikaistyöttömät (eli tilastollisesti yli vuoden työttömänä olleet henkilöt) muodostuvat ryhmäksi, jonka työllistäminen – eli työpaikan saaminen ja/tai työllisyyspoliittisten toimenpiteiden kohteeksi saaminen – näyttää hyvin vaikealta.

Työttömyyden ytimeen kuuluvat ne, jotka ovat olleet yli vuoden työttömänä. Heitä on noin 45 000. Mitä enemmän Rinteen hallituksen työllisyystavoite nojaa pitkäaikaistyöttömien työllistämiseen, sitä hankalampaa työllisyystavoitteen saavuttaminen on. (6.7.2019)

Huoli pitkäaikaistyöttömyydestä on tasaisesti lisääntynyt 1990-luvun laman jälkeen, jonka jälkimainingeissa pitkäaikaistyöttömyys kasvoi ja sitkistyi. 2000-luvulla pitkäaikaistyöttömyys on määritelty yhteiskunnalliseksi ongelmaksi osaltaan työttömän aktiivisuutta korostavan työvoima- ja sosiaalipolitiikan myötä¹⁰⁹. Uusi työvoima- ja sosiaalipolitiikka on lisännyt työttömän aktivoimiseen tähtäviä toimenpiteitä, kuten erilaisia tukityöllistämisen muotoja, joista kieltäytyminen johtaa työttömän kohdalla useimmiten sanktioihin, kuten tukien leikkaamiseen tai menettämiseen¹¹⁰. Tämä yhteiskunnallinen konteksti luo pohjavireen, jonka päällä uutisointi työttömyydestä soljuu. Kvantifioinnin näkökulmasta on kiinnostavaa, että tilastoinnin vaikeudet pönkittävät työttömyyteen ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyyteen liittyvää huolta. Esimerkiksi työllisyyden kuntakokeilua käsittelevässä artikkelissa kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat työttömät asetetaan havainnollistamaan työllisyyden tilastoinnin hankaluutta.

Sitten [...] esittää kysymyksen: ”Lehdissä puhutaan, että Suomen työllisyysaste on ennätyskorkea. Kuulutaanko me nyt niihin 72 prosenttiin?” Vastaus on ei. Kuntouttavaan työtoimintaan ja muihin palveluihin osallistuvat eivät ole virallisesti työttömiä työnhakijoita, mutta eivät myöskään Tilastokeskuksen tilastoissa työllisiä. Kuntaliiton mukaan työllisyyskokeilut Tampereella ja muissa kokeilukunnissa ovat kuitenkin ”tuottaneet vuodessa 10 000 palkkatyöpaikkaa kaikkein vaikeimmin työllistyville”. Väite on liioittelua. Luku kuvaa sitä, kuinka monen kokeilun piiriin kuuluneen henkilön työttömyys on vuoden aikana päättynyt työpaikan saamiseen. Siitä ei voi päätellä, onko työllistyminen kokeilun ansiota. (25.9.2018)

Tämä on uutisoinnissa omiaan ruokkimaan hallituksen työllisyystoimiin kohdistuvaa epävarmuutta ja skeptisyyttä:

¹⁰⁹ Blomberg & Kildal 2011; Välimaa 2011; Kajanoja 2018

¹¹⁰ Välimaa 2011; Jakonen 2018

Suomesta ei hevin löydä sellaista talouden tuntijaa, joka uskoo hallituksen pääsevän työllisyystavoitteeseensa: työvoiman kasvuun 110 000 henkilöllä. Vaikka työttömien määrä putoaisi rakenteellisen työttömyyden rajalle, työvoima kasvaisi noin 20 000–30 000 ihmisellä. Työvoiman ulkopuolelta, työn etsinnästä luopuneiden piilotyöttömien joukoistakaan ei noin vain tempaista työllisyyslukemia täyteen. (10.2.2017)

Epävarmuutta liittyy myös työllisyystoimien todentamiseen poliittisesti. Työllisyys ei välttämättä lisäänykään hallituksen toimien avulla siinä määrin kuin hallitukset esittävät, koska ministeriöillä on tietty tapa laskea ja legitimoida työllisyyspoliittisia lukuja, eikä kaikille toimille kyetä laskemaan vaikutuksia yhtä luotettavasti.

Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriössä tarkkojen työllisyysvaikutusarvioiden tekeminen on kuitenkin vaikeaa, koska uudistuksissa täytyy ottaa huomioon valtavia vaikutusketjuja, joista on vaikea luoda selkeitä datapisteitä. Sama koskee kaikkia muitakin ministeriöitä. (22.4.2021)

Nykyisellä tutkimustiedolla ja mittareilla pystytään ennustamaan edes jotenkin työllisyystoimien vaikutuksia yleensä vain, jos ne koskevat verotuksen muutosta tai etuuksien leikkauksia. (4.7.2019)

Tämä tulee erityisen selkeästi esiin Rinteen/Marinin hallituksessa, joka ohjelmassaan asetti työllisyyspoliittiset toimensa päätöserusteisiksi, eli on voitava osoittaa, että muutokset työllisyysessä todella johtuvat hallituksen politiikasta. Ministeriöiden asema lukujen legitimoijina korostui, ja aiheen uutisointi toi esille työllisyystoimien verifiointiin liittyvät neuvottelut eri ministeriöiden kesken ja ministeriöiden ja hallituksen välillä.

[VM:n osastopäällikön] mukaan alun perinkin on ajateltu, että 60 000 uudesta työpaikasta ensimmäiset 30 000 olisivat sellaisia, joille pystytään laskemaan jonkinlainen työllisyysvaikutus valtiovarainministeriössä. Jälkimmäiset 30 000 voisivat olla sellaisia, joille laskelmien tekeminen on vaikeaa, jollei mahdotonta. (10.3.2020)

Lukujen taustoja avaava uutisointi piirtää kuvan, jossa työllisyystavoitteiden saavuttaminen on vaikeaa monesta syystä: vikaa voi olla tiedontuotannon käytännöissä, lukujen kyvyssä kuvata ilmiötä ja lukujen poliittisessa legitimoinnissa. Työllisyysasteen itsestään selvä nousujohteisuus näyttäytyy siksi uhattuna. Lukujen selittäminen monimutkaistaa muuten niin annettua työllisyysastetta ja siihen kiertyvää työllisyyspolitiikkaa ja sen uutisointia. Kun mennään lukujen taakse, niiden muodostama todellisuus alkaa näyttää vähintäänkin ambivalentilta ja epätarkalta – pahimmillaan puolestaan toivottoman monimutkaiselta. Tässä valossa työllisyystoimien tekeminen luotettavasti on hankalaa. Kuten edellisessä alaluvussa tuotiin ilmi, toivottomuus ei kuitenkaan hallitse työllisyysasteesta käytyä laajempaa työllisyyspoliittista keskustelua, vaan se rakentuu hyvin vahvasti hallituksen politiikan ja politiikkatoimien seuraamisen varaan.

Työllisyyspolitiikka kvantifioitun tiedon valossa

Tarkastelumme perusteella työllisyyspolitiikan uutisointi on hyvin valtiovetoista. Hallituksen ja valtionhallinnon edustajat korostuvat sekä tietojen kommentoijana että tiedon tuottajana tutkimuslaitosten ohella. Työllisyysaste on itsestäänselvä, annettu mittari, jonka ympärille uutisointi jäsentyy. Työllisyysasteeseen liittyy vankkumaton kasvuolettama: sen on jatkuvasti ja itsestäänselvästi kasvettava, ja tämä imperatiivi jäsentää sekä työllisyyspolitiikkaa että sen

journalistista kommentointia. Samalla kuitenkin työllisyysasteen mittaamiseen liittyvät piilevät epävarmuudet ja sopimuksenvaraisuudet tuodaan uutisoinnissa säännöllisesti esiin, mutta epävarmuus ei kuitenkaan määrittele työllisyyspoliittista seurantakehystä, joka uutisointia analyysimme mukaan hallitsee.

Katsommekin, että työllisyyspolitiikan rutiininomaisessa uutisoinnissa lukujen sopimuksenvaraisuus jää pitkälti katveeseen. Useimmissa tapauksissa luvut palautuvat osaksi hegemonista poliittista työllisyyden ensiarvoisuuden diskurssia ja sen sisällä tapahtuvia vaihteluja. Silti lukujen sopimuksenvaraisuuteen kiinnitetään myös huomiota tasaisin väliajoin. Kiinnostavaa kyllä, nämä sosiaalisen todellisuuden piirteet – työllisyysasteen ja siihen liittyvien indikaattorien annettuus tai itsestänselvyys ja indikaattorien sopimuksenvaraisuus ja epätarkkuus – eivät kuitenkaan pääsääntöisesti yhdy. Toisin sanoen on yhtä aikaa mahdollista uutisoida työllisyyspolitiikan käänteitä nojaten laskelmiin ja lukuihin – jolloin lukujen kyseenalaistus rajautuu lukujen tulkintaan ja tulkinnasta käytyyn poliittiseen kamppailuun – ja tuoda esiin indikaattoreihin liittyvää väljyyttä, sopimuksenvaraisuutta ja epävarmuutta. Näiden kahden piirteen ristiriitaisuus ei kärjisty, eli paradoksia ei muodostu.

Tulkitsemme, että havainto ilmentää sitä sosiaalisen todellisuuden tuottamiseen liittyvää lainalaisuutta, että jotkut käsitteet otetaan annettuna siksi, että sosiaalinen vuorovaikutus olisi ylipäätään mahdollista ja jatkuvaa. Episteemisen hallinnan näkökulmasta joillakin toimijoilla, käsitteillä ja merkityksillä on vakiintunut rooli annettuna tietona¹¹¹, mutta ei kaikilla. Tällöin sopimuksenvaraisuutta käsittelevät artikkelit näyttävät jatkuvuuden kannalta välttämättöminä yksinkertaisesti siksi, että ne pitävät mediakeskustelua käynnissä. Samalla ne tekevät näkyväksi myös sen, missä määrin ja millä tavoilla vallitsevaa työllisyyspolitiikkaa ja sen taustalla vaikuttavaa tiedollista järjestystä on mahdollista mediassa kyseenalaistaa.

¹¹¹ Alasuutari & Qadir 2019

6. Kvantifioidun tiedon tuottaminen ja käyttö

- Kysyntä syy-seuraussuhteita osoittavaa kvantifioitua tietoa ja etenkin politiikan vaikutusarviointeja kohtaan on kasvanut poliitikkojen taholta. Tietoon kohdistuvia odotuksia kuvataan toisinaan epärealistisiksi: tarkkoja arviointeja halutaan myös silloin, kun niitä ei voida antaa.
- Vaikka tiedontuottajat pyrkivät tuottamaan niin hyvää tietoa kuin mahdollista, usein ajan, aiemman relevantin tutkimuskirjallisuuden ja muiden resurssien puute aiheuttaa sen, että tieto sisältää monia epävarmuuksia. Poliittikkatoimien vaikutusten arviointi etukäteen on jo lähtökohtaisesti epävarmaa. Tiedon tuottajat tuovat näitä epävarmuuksia aktiivisesti itse esille.
- Toimittajat seuraavat aktiivisesti työnsä keskeisiä numeroita ja myös tiedon tuottamisen teknisiä seikkoja, kuten tilastointitavan muutoksia. He pyrkivät avaamaan niitä myös lukijoille, joskin tasapainotellen erilaisten journalististen tavoitteiden välillä.
- Numeroiden tuottaminen ja käyttö rutinoituu työn arjessa, ja laajempiin tietoa ja sen politiikkaa koskeviin pohdintoihin, kuten ”miksi juuri nämä numerot”, jää harvoin aikaa.
- Numeroita avataan pääasiassa teknisestä näkökulmasta, eikä politiikan numeroita tarkastella välttämättä poliittisina numeroina. Kun huomio kiinnittyy ensi sijassa numeroiden oikeellisuuteen, sivuutetaan agendavalta, mikä politiikalle keskeisiin numeroihin sisältyy.

Tässä luvussa analysoimme kvantifioidun tiedon tuottamista ja käyttöä politiikassa ja politiikan journalismissa haastatteluaineiston avulla. Haastattelimme maaliskuussa 2023 yhdeksää politiikalle keskeisen kvantifioidun tiedon tuottajaa ja käyttäjää: kahta tutkijaa, kolmesta eri ministeriöstä neljää viranomaista, jotka työssään tuottavat etenkin työllisyyspolitiikalle keskeistä kvantifioitua tietoa (kuten työllisyysvaikutusten arviointeja), sekä kolmea talouden ja politiikan toimittajaa kahdesta eri mediasta. Haastattelujen avulla pyrimme ymmärtämään paremmin politiikalle keskeisen kvantifioidun tiedon tuottamista ja käyttöä, sekä siihen liittyviä haasteita ja hyviä käytäntöjä.

Analysoimme litteroitua haastatteluaineistoa laadullisen aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin¹¹². Ensimmäisessä vaiheessa etsimme aineistoista toistuvia teemoja, toisessa vaiheessa

¹¹² Tuomi & Sarajärvi 2018

yhdistimme teemoja suuremmiksi kokonaisuuksiksi ja kolmannessa vaiheessa analysoimme niitä teoreettisen viitekehiksemme avulla. Lopullinen analyysimme muodostui kolmen teeman ympärille: 1) numeroiden tuottamisen ja käytön haasteet työn arjessa, 2) tiedon epävarmuudet ja 3) numeroiden poliittisuus. Nämä kaikki teemat toistuivat kaikkien haastateltujen ryhmien (tutkijat, viranomaiset, toimittajat) haastatteluissa.

Numeroiden tuottamisen ja käytön haasteet työn arjessa

Kaikki haastateltavat pitivät työn kovaa kiirettä ja tempoa joko tärkeimpänä tai yhtenä tärkeimmistä haasteista, joka liittyy politiikalle keskeisen kvantifioitun tiedon tuottamiseen ja käyttöön. Numeroiden tuottajat, etenkin vaikutusarvioita tekevät ministeriöiden viranomaiset, totesivat kiireisen aikataulun keskeiseksi vaikutusarviointityötä ja muuta tiedon tuottamista raamittavaksi tekijäksi. He puhuivat politiikan rytmistä, jota kuvattiin hyvin nopeaksi. Poliitikkojen kerrottiin kaipaavan suoraviivaista tietoa syy-seuraus -suhteineen, vaikka tiedontuottajien mukaan tällaista tietoa on usein vaikeaa, ellei mahdotonta tuottaa, ja usein se on myös luonteeltaan epävarmaa. Poliitikkojen toiveiden ja odotusten takia tiedontuotantoa joudutaan laajentamaan epävarmoille alueille, joista ei löydy riittävästi aiempaa tutkimustietoa. (Virkahenkilö 1; virkahenkilö 2.)

Poliitikkojen tarve tiedolle selittyy mahdollisesti osin niin kutsutulla tilivelvollisuuskulttuurilla (engl. *audit culture*¹¹³) ja sen vakiintumisella julkishallinnon piirissä. Tilivelvollisuuskulttuurissa johtajatuksena on, että poliittikkatoimien ei ainoastaan tarvitse pohjata tietoon, vaan niiden tulee olla vastuullisia julkisen rahan sijoituksia, joille voidaan osoittaa selkeät (positiiviset) vaikutukset. Numeropohjainen tieto vastaa tässä suhteessa siis myös poliitikkojen tarpeeseen esiintyä vastuullisina julkisen talouden hoitajina.

Vaikutusarviointien merkitys politiikassa onkin kasvanut ja hallitusten tulee arvioida poliittikkansa vaikutuksia laajasti: esimerkiksi vaikutukset eri ihmisryhmiin, työllisyyteen ja julkiseen talouteen on huomioitava¹¹⁴. Etenkin työllisyysvaikutusten arvioinnista kerrottiin tulleen ”muoti-ilmiö” (virkahenkilö 1). Huolelliseen vaikutusarviointiin, minkä oleellinen osa on esimerkiksi aiempaan tutkimuskirjallisuuteen tutustuminen, ei kuitenkaan usein ollut riittävästi aikaa (virkahenkilö 2). Myös muuttuvat ulkoiset olosuhteet aiheuttivat haasteita: esimerkiksi koronapandemian aikana koronatoimet sulki eri alojen työpaikkoja ja työllisyystavoitteet muuttuivat lennosta, mikä aiheutti tiedontuotannolle isoja lisäponnistuksia (virkahenkilö 1).

Laajemmasta näkökulmasta myös poliittisen kulttuurin koettiin muuttuneen aiempaa hektisemmäksi, mikä heijastuu myös tiedontuotantoon kasvaneina aikapaineina:

Useinhan päätöksentekijöillä on semmoinen elämänrytmi, että politiikan agenda voi elää vaikka jonkun Twitter-viestin mukaan. Joku keksii laittaa semmoisen, mitä kaikki kokee tarpeelliseksi alkaa yhtäkkiä kommentoimaan. Siitä seuraa, että jos joku aamulla on laittanut Twitter-viestin, jota poliitikot kokee tarpeelliseksi, että tätä pitää kommentoida, niin viimeistään iltapäivällä pyydetään joku muistio, missä sitä asiaa pitää selvittää. (Virkahenkilö 2.)

¹¹³ Power 1999; Shore & Wright 2015

¹¹⁴ Ylöstalo 2020

Haastateltavat kokivat, ettei tietoa tuoteta ihanteellisissa olosuhteissa vaan pikemminkin ”joka kerta annetaan niin hyvä arvio kuin on mahdollista kyseisestä reformista kyseisellä aikataululla” (virkahenkilö 4). Kiireen vuoksi vakiintuneiden menetelmien ja työkalujen käyttö korostuu sen kustannuksella, että pohdittaisiin kriittisesti menetelmien rajoitteita tai vaihtoehtoisia lähestymistapoja. Usein ei myöskään päästä ihanteelliseen lopputulokseen: ”Jos kauhean kovalla tempolla tehdään ja on tietyt deadlinet, niin kyllä se [tieto] usein jää aika sutuksi”, kuvaa haastateltava. (Virkahenkilö 1.) Tiedon tuottajat tunnistavat itse hyvin tiedon epävarmuudet eri tilanteissa, mutta joutuvat mukautumaan käytännön vaatimuksiin tehtävissään.

Ajan puutteen lisäksi tutkijat ja virkahenkilöt nimesivät etenkin työllisyysvaikutusten arvioinnissa suurimmaksi haasteeksi aiemman tutkimuskirjallisuuden puutteen. Työllisyysvaikutusten arviointi rakentuu aiemmalle tutkimuskirjallisuudelle, tarkemmin empiiristen käyttäytymisvaikutuksia koskevien tutkimusten varaan, joita hyödynnetään samankaltaisten reformien työllisyysvaikutusten arvioinnissa. Suhteellisen tuore kotimainen kirjallisuus on hyödyllisintä, mutta sitä ei ole läheskään aina saatavilla. (Virkahenkilö 2; virkahenkilö 4.) Tutkimuskirjallisuuden käyttöön liittyy kuitenkin paljon haasteita, joita haastateltava kuvaa:

Haaste on siinä, että ne aikaisemmat tutkimukset perustuu vähän erilaiseen kontekstiin. Eri paikkaan, eri aikaan ja ehkä vähän eri politiikkaankin. Siinä on tällainen haaste ja epätarkkuus. Se on aina se kysymys, kuinka hyvin niitä aikaisempia tutkimuksia voidaan soveltaa tähän uuteen aikaan, paikkaan ja politiikkaan. (Tutkija 1.)

Aikaresurssin lisäksi tiedontuotantoa hankaloittaa myös muiden resurssien puute, kuten aineistojen saatavuus: tarvittavaa aineistoa ei ole aina olemassa, tai se tulee viiveellä (virkahenkilö 1). Ministeriöissä ei myöskään aina ole riittävää osaamista: valtiovarainministeriössä työllisyys- ja tulonjakovaikutusten arviointi on vakiintunut käytäntö, mutta muissa ministeriöissä saatetaan tarvita apua valtiovarainministeriöltä, yliopistoista tai tutkimuslaitoksilta (tutkija 1; virkahenkilö 1). Kvantifioitun tiedon keskeisyys tuottaa valtionhallintoon erilaisia polkuriippuvuuksia: ministeriöt ovat riippuvaisia muiden tuottamista aineistoista, sekä henkilöistä, joilla on tietynlaisen tiedon tuottamiseen vaadittua asiantuntemusta. Siksi tiedontuotanto, jonka tavoite on ollut paitsi auttaa tekemään informoituja poliittisia päätöksiä¹¹⁵ sekä läpivalaista politiikkaa saattaakin lisätä asiantuntijavaltaa ja antaa sen harvojen käsiin¹¹⁶.

Myös toimittajien numeroiden käyttöä määrittä kiire ja työn hektisyys. Tästä johtuen numeroiden käyttö politiikan journalismissa on rutinoitunut ja noudattelee totuttuja käytäntöjä. Haastatellun toimittajan mukaan suomalaisessa poliittisessa ympäristössä on jaettu ymmärrys siitä, mitä numeroita pitäisi käyttää: ”Samat luvut pyörii siellä koko ajan, vuodesta toiseen ja päivästä toiseen. Velkasuhde, alijäämä, työllisyysaste, työttömyysaste.” (Toimittaja 2.) Numeroiden voima toimiikin numeroiden ”kierrättämisen” kautta: mitä enemmän numeroita toistetaan, sitä itsestään selvempiä ja ikään kuin todempia niistä tulee¹¹⁷. Toimittajat tunnistivat tarpeen pohtia ja avata myös lukijoille, miksi politiikassa kiinnitetään huomio tiettyihin numeroihin mieluummin kuin joihinkin toisiin, mutta työn arjessa tällaiset pohdinnat usein unohtuvat, kun mennään virran mukana: ”Toimittajat on sopuleita siinä mielessä, että se, mikä on pinnalla, sitä toistetaan” (toimittaja 1).

¹¹⁵ Triantafillou 2017

¹¹⁶ Porter 1995

¹¹⁷ Piattoeva & Boden 2020

Haastatellut toimittajat olivat myös huolissaan aikansa riittämisestä politiikalle keskeisten numeroiden riittävän huolelliseen käsittelyyn, varsinkin, kun tiettyihin alueisiin fokuoituneiden erikoistoimittajien määrä toimituksissa on ollut vähenemään päin. He kokivat yleisellä tasolla, että numeroita käytetään politiikassa usein varsin kevyesti, mikä voisi antaa aihetta poliitikkojen haastamiselle, mutta toimittajat vain harvoin ehtivät tai osaavat perehtyä numeroihin riittävästi haastaakseen ne tai niihin vetoavat poliitikot ilman tukevaa asiantuntijatietoa. (Toimittaja 1; toimittaja 3.) Tiettyyn aihealueeseen ja sille keskeiseen numerotietoon perehtyneet erikoistoimittajat olivat luottavaisia oman käytännön työssä kehittyneen ammattitaitonsa suhteen, mutta laajemmin tiedon käyttö ja tulkinta huoletti heitä tilanteessa, jossa toimituksilla oli jatkuva resurssivaje:

Onko toimituksella resursseja? Ei ole. Eihän me olla mitään tutkimuslaitoksia, ja meidän pitää päivässä tehdä juttuja kiireellä. En mä tiedä, onko se mitenkään realistista edes pystyä analysoimaan kaikkea mahdollista. (Toimittaja 1.)

Haastatellut toimittajat kokivat myös olevansa riippuvaisia asiantuntijoista tiedon muuttuessa yhä monimutkaisemmin tuotettavaksi ja tulkittavaksi:

Kun samaan aikaan meillä on kehitys, jossa toimituksista ainakin pidemmän aikavälin tarkastelulla ihmisten määrä on vähentynyt, ja erikoisalueita seuraavien toimittajien määrä on vähentynyt. [...] Mitä syvemmälle tarkkuustasolle [tiedossa] mennään tai jonnekin detaljeihin, niin sitä suuremmaksihan se riski käy, että nyt mä tässä käsittelen aihetta, jota en ihan itse pysty ymmärtämään, ja silloinhan on tosi paljon itse asiassa niiden asiantuntijoiden varassa. (Toimittaja 3.)

Politiikalle keskeisen kvantifioitun tiedon tuottaminen ja tulkitseminen on vain harvoille mahdollista¹¹⁸. Se tekee median roolin julkisen vallan vahtikoirana hankalaksi, kun toimittajat joutuvat monissa tilanteissa tyytymään poliitikkojen esittämiin lukuihin esimerkiksi poliittikkatoimien työllisyysvaikutuksista (jotka on saatettu tuottaa kiireellä ja puutteelliseen tutkimuskirjallisuuteen nojautuen, kuten edellä kävi ilmi) tai asiantuntijoiden arvioon. Vaikka asiantuntijat ja tutkijat ovat yleensä ottaen puolueettomia, kvantifioitu tieto sisältää yhteiskunnallisiin arvoihin ja toisinaan myös poliittisiin päämääriin sidoksissa olevia oletuksia esimerkiksi siitä, mitkä asiat ovat laskemisen arvoisia¹¹⁹. Media voi demokratisoida numeroihin nojaavaa poliittista keskustelua avaamalla kvantifiointiin liittyviä tiedollisia valintoja ja epävarmuuksia lukijoille¹²⁰, kuten media-aineistomme mukaan jonkin verran tapahtuukin. Kuitenkin edellä kuvatut työn arkiset haasteet vaikuttavat siihen, missä määrin näin on mahdollista tehdä¹²¹.

Haasteista huolimatta haastatellut toimittajat pyrkivät pysymään mahdollisimman hyvin kartalla siitä, mistä heidän työssään yleisimmin käytetyissä numeroissa on kyse ja millaisia esimerkiksi teknisiä reunaehtoja niiden tuottamiseen liittyy. Näin lukuja kyetään ”turvallisesti käsittelemään ilman, että syntyy virheitä tai väärintulkintoja” (toimittaja 2). Virheitä syntyy helposti, ellei ole tarkkana. Haastateltu toimittaja muistelee, että työllisyysasteen mittaustapaa muutettiin kesken

¹¹⁸ Porter 1995; D’Ignazio & Klein 2020

¹¹⁹ Merry 2016

¹²⁰ Albæk 2011

¹²¹ On syytä myös huomioida missä määrin, kuten mediatutkimuksen luvussa huomautimme, numerot ympäröivät politiikan journalismia, tehden siitä itsessään myös kvantifioinnin kohteen. Eräs haastateltavista kantoi huolta siitä, että mikäli toimituksissakin keskitytään liikaa numeroihin – esimerkiksi lukijamäärien muodossa – journalistiset näkökulmat kärsivät (toimittaja 2).

hallituskauden yhtenäistämällä se eurooppalaiseen käytäntöön, mikä ”tarkoittaa sitä, että meillä sama määrä työllisiä tuottikin pysyvästi prosenttiyksikön alhaisemman työllisyysasteen” (toimittaja 2). Toinen esimerkki koskee Suomen julkisen velkasuhteen mittaamisessa tehtyä muutosta, ”joka nosti Suomen velkasuhdetta ikään kuin teknisesti, pysyvästi, merkittävästi” (toimittaja 2). Kaikki toimittajat eivät kuitenkaan olleet huomanneet mittaustavan muutosta:

Mä oon nähnyt juttuja, joissa tätä nykyistä velkasuhdetta verrataan johonkin kymmenen vuoden takaiseen lukuun niin, että toimittaja on vaan Googlannut vanhoista uutisista, mikä velkasuhde oli kymmenen vuotta sitten ja kauhistellut, kuinka paljon se on noussut. Ymmärtämättä, et tässä on tullut tilastomuutos, joka on itse asiassa nostanut sitä pysyvästi viisi prosenttiyksikköä, ja nämä luvut ei ole ollenkaan vertailukelpoisia. (Toimittaja 2.)

Sekä tutkijat, viranomaiset että toimittajat korostavat pyrkimystään tuottaa ja käyttää kvantifioitua tietoa parhaalla mahdollisella tavalla, mutta usein työn erilaiset arkiset haasteet aiheuttavat sen, että paras mahdollinen jää kauas parhaasta – tai joskus edes riittävän hyvästä. Seuraavaksi avaammekin politiikalle keskeisen kvantifioitun tiedon epävarmuuksia.

Politiikassa käytetty tieto on usein epävarmaa

Kaikki haastateltavat toivat esiin, että tiedon rooli on kasvanut politiikassa: tieto ohjaa päätöksentekoa, ja poliittisia päätöksiä myös perustellaan usein tiedolla¹²². Rinteen/Marinin hallituskaudella kuitenkin työllisyysvaikutusten arvioinnit ovat olleet haastateltavien mukaan erityisen suuressa roolissa, sillä hallitus satoi tavoitteensa määrällisiin työllisyystavoitteisiin. Työllisyysvaikutusten arviointeja vaaditaan haastateltavien mukaan kaikenlaisille politiikkatoimille – myös silloin, kun ne eivät ole laskettavissa (virkahenkilö 1; virkahenkilö 2; virkahenkilö 3).

Työllisyysvaikutuksia lasketaan, vaikka arvioinnin tekevä virkahenkilö tietää jo etukäteen, ettei tarkkaa arviota voi antaa. ”Tarkkuus” ja ”arviointi” sopivat tietysti jo lähtökohtaisesti huonosti yhteen, mistä etenkin haastatellut tutkijat huomauttivat (tutkija 1; tutkija 2). Tutkijan mukaan olisikin syytä puhua ennusteesta pikemmin kuin arviosta (tutkija 2). Paitsi että arviointi ei aina onnistu, työllisyysvaikutukset lasketaan myös politiikkatoimissa, joissa työllisyys ei välttämättä ole ensisijainen tai muuten relevantti tavoite¹²³. Haastateltavan mukaan työllisyysvaikutukset ovat saaneet politiikan arvioinnissa ”ylikorostetunkin merkityksen, koska on paljon asioita, jotka voi olla hyödyllisiä tehdä, vaikkei niillä välittömästi olisi työllisyysvaikutuksia” (virkahenkilö 1).

Kun työllisyysvaikutukset eivät ole laskettavissa, virkahenkilöt kertovat pyrkivänsä tunnistamaan vaikutusmekanismeja. Tällainen tieto ei kuitenkaan ole politiikassa riittävää: haastateltava kertoo poliitikkojen reaktion olevan: ”ei kelpaa, laittakaa se numeroksi” (virkahenkilö 2). Kun vaaditaan numeron tuottamista tällaisissa tilanteissa, joudutaan toisen virkahenkilön mukaan antamaan ”hiha-arvio”, eli vetämään arvio hihasta, jollaseksi haastateltava nimittää vaikutusten numeerisen suuruusluokan arviointia pelkästään aiemman teoreettisen tutkimuskirjallisuuden perusteella (virkahenkilö 1). Poliitikkojen käytössä numerot voivat kuitenkin antaa vaikutelman eksaktiudesta silloinkin, kun ne eivät sitä ole¹²⁴.

¹²² Ks. Triantafillou 2017

¹²³ Ks. Ylöstalo 2022

¹²⁴ Ks. Merry 2011

Haastateltavien mukaan politiikassa käytetään paljon sellaista tietoa, joka on luonteeltaan epävarmaa. Tämä koskee etenkin politiikkatoimien dynaamisten vaikutusten, kuten työllisyysvaikutusten, etukäteisarviointia. Ministeriöhaastateltavan mukaan työllisyysvaikutusten arviointi etukäteen on parhaimmillaankin epävarmaa ja huonoimmillaan ”sivistyneitä arvauksia tai ihan arvauksia” (virkahenkilö 1). Näissä tilanteissa viranomaiset eivät mielellään edes tekisi varsinaista vaikutusarviointia, mutta epävarmuudesta huolimatta poliittiset toimijat voivat vaatia niitä.

Tiedon tuottajat pyrkivät aina tuomaan esiin tiedon epävarmuudet. Vaikutusarviointeja tekevät haastateltavat korostivat tuovansa systemaattisesti esiin ne oletukset, joihin vaikutusarviointi perustuu, sekä niihin sisältyvät epävarmuustekijät. Valtiovarainministeriö on Rinteen/Marinin hallituskaudella myös julkaissut avoimesti politiikkatoimien työllisyysvaikutusten arvioinnit sekä sen, ”miten lukuihin on päädytty, mitä oletuksia tehty ja mitä tutkimuksia hyödynnetty” (virkahenkilö 4). Virkahenkilöt kertovat tuovansa esiin myös muita vaikutuksia kuin työllisyysvaikutuksia, kuten vaikutuksia tulotasoon tai köyhyyteen, olivat ne sitten toivottuja tai ei-toivottuja vaikutuksia.

Tiedon merkityksen kasvettua poliittisessa päätöksenteossa tiedosta on tullut myös poliittisten kamppailujen kohde, ja esimerkiksi populistista tiedevastaisuutta pidetään jopa uhkana demokratialle¹²⁵. Niinpä tiedon epävarmuuden korostamisessa on myös käänttöpuoli: poliittisessä keskustelussa ”epävarmuus on kauhean hankala käsite”, kuten ministeriöhaastateltava sanoo (virkahenkilö 4). Kvantifioitun tiedon tuottajat pohtivatkin sitä, miten viestiä tulosten epävarmuudesta. Riskinä on se, että epävarmuuksien esiin tuominen vesittää koko arviointityön – useimmiten kyse ei olekaan ”hiha-arvioista” vaan vähintään aiempaan tutkimuskirjallisuuteen perustuvasta vaikutusmekanismien tunnistamisesta. Haastateltava pohtii:

Miten me se epävarmuus voitaisiin tuoda siten, että se ei mene sitten julkisessa keskustelussa siihen, että kaikki on yhtä todennäköistä? Se on kuitenkin tutkimustiedon perusteella, että vaikka siihen sisältyy epävarmuuksia, me voidaan sanoa, että se on todennäköisempää. (Virkahenkilö 4.)

Vaikka tieto olisikin vähintään todennäköistä (sillä paraskaan ihmistieteellinen tieto ei tarjoa täydellistä varmuutta), haastateltavat tasapainoilevat silti tiedon ja politiikan välillä. Kvantifioitun tiedon kasvanut merkitys tietoon perustuvan päätöksenteon kontekstissa määrittelee uudelleen politiikan ja tiedon välistä suhdetta ja hierarkiaa. Niin tutkijoiden kuin virkahenkilöidenkin haastatteluissa tulee esiin epäily siitä, että arvioitaessa politiikkatoimien vaikutuksia etukäteen ”reformi on jo ennakolta päätetty” (tutkija 1). Toisin sanoen on epäselvää, missä määrin vaikutusarvioinneilla on merkitystä jo tehdyille päätöksille. Onkin esitetty, että tiedon tehtävä ei ole niinkään vaikuttaa politiikkaan kuin legitimoida politiikka tietoon perustuvaksi¹²⁶.

Kun tavoitteena on viedä politiikkatoimi läpi, tiedon tuottamiseen liittyvät kompromissit jäävät helposti sivurooliin. Tutkija summaa: ”Jos politiikkaa ruvetaan sitomaan johonkin työllisyystavoitteeseen, joka pohjautuu näihin etukäteisarvioihin, siinä mennään aika pitkälle näiden etukäteisarvioiden luotettavuudessa [...]” (Tutkija 1). Myös virkahenkilöt kuvaavat epämurkuvuuttaan tilanteessa, jossa poliittiselta taholta tulee paine saada näyttöä vaikutuksista,

¹²⁵ Noppari & Hiltunen 2018

¹²⁶ Ylöstalo 2020

jotka eivät ehkä kuitenkaan ole todennettavissa – tätä kuvataan tilanteena, jossa ”rattaat asetetaan hevosen eteen” (virkahenkilö 4).

Toimittajien suhtautuminen kvantifioituun tietoon vaihteli sen tuottajan ja käyttäjän mukaan: siinä missä asiantuntijatietaa pidettiin yleensä ottaen luotettavana, poliitikkojen ajateltiin pyrkivän esittämään numerot parhain päin ja omaa agendaansa tukien. Kuten haastateltu toimittaja toteaa, ”politiikkojen on helppo hämätä numeroilla” (toimittaja 1). Poliitikkojen käytössä työllisyysvaikutusten arviot asettuvat osaksi politiikan rutiininomaista ja toimittajien näkökulmasta ennalta-arvattavaa kamppailua: hallitus mieluusti ottaa kohenneen työllisyyden omiin nimiinsä osoituksena onnistuneesta politiikasta, oppositio puolestaan kyseenalaistaa hallituksen politiikan vaikutuksen vedoten esimerkiksi globaalin talouden suhdanteisiin (toimittaja 2). Numeroiden tarkistamista pidettiin yhtenä toimittajien tehtävänä vallan vahtikoirina (toimittaja 1; virkahenkilö 3).

Vaikka toimittajat luottivat asiantuntijatietoon, he olivat myös tietoisia monista tietoon liittyvistä epävarmuuksista, näkökulmaisuudesta tai osittaisuudesta. Tieteen näkökulmasta nämä seikat koskevat jossain määrin kaikkea tietoa, eivätkä ole tieteellisen tiedon heikkous vaan olemus¹²⁷. Toimittajat kertoivat pyrkivänsä tuomaan epävarmuuksia myös lukijoiden tietoon, tasapainotellen kuitenkin samalla keskenään ristiriitaisten journalististen tavoitteiden välillä. Yhtäältä he halusivat antaa lukijoille kaiken tarpeellisen informaation ja toisaalta pohtivat, kuinka tarpeellista tällainen yksityiskohtaisuus on tavallisen lukijan kannalta:

Sitä toivoisi tai haluaisi ajatella, että myös journalismi voisi toimia semmoisessa roolissa, että pystyisi sanomaan, että tässä vaikka poliittisessa debatissa käytetään vähän väärällä tavalla tätä tietoa, tai että ehkä tämä ei oikeastaan kuvaa sitä. Mutta siinäkin tulee se aina, [...] että kuinka mielekästä sekin on sitten jollekin lukijalle, joka ei ehkä seuraa politiikkaa hirveän paljon lopulta, että nyt tässä yhdessä keskustelussa joku käytti tätä numeroa vähän väärällä tavalla. Meneekö se aika pieneksi sitten kuitenkin? (Toimittaja 3.)

Koska työssä on kiire, toimittajat kertoivat tukeutuvansa usein samoihin lähteisiin, ja lähdepohjaa kuvattiin haastatteluissa melko kapeaksi. Erityisen paljon käytettiin sellaisten instituutioiden tuottamaa tietoa, joiden ei ajatella edustavan mitään erityistä intressiä, kuten Tilastokeskus ja ministeriöt. Toimittaja kuvaa: ”Yleinen lähtökohta on, että se tieto, mikä tulee Tilastokeskuksesta tai ministeriöistä, niin se on luotettavaa” (toimittaja 2).

Myös hiljattain tehdyssä suomalaistutkimuksessa todettiin, että toimittajat pitävät etenkin tutkimuslaitoksia ja -instituutioita sekä ministeriöitä luotettavina asiantuntijoina¹²⁸. Etujärjestöjen, kuten elinkeinoelämän tai palkansaajajärjestöjen tuottamaan tietoon haastatellut toimittajat suhtautuivat hieman kriittisemmin, mutta lähtökohtaisesti sitäkin pidettiin luotettavana (toimittaja 1; toimittaja 2; toimittaja 3). Yksi haastateltavista kommentoi, että tasapainotellessa tietynlaisten agendan omaavien tiedontuottajien välillä usein täytyy hakea myös ”vastapuolen” näkemys aiheeseen. Myös aiemmassa journalismin tutkimuksessa on korostettu puolueettomuuden ideaalia: yhtäältä tiedon tuottajien oletettu puolueettomuus nähtiin kriteerinä tiedon uskottavuudelle¹²⁹, toisaalta toimittajat itse pyrkivät puolueettomuuteen tuomalla esiin eri näkökulmia¹³⁰.

¹²⁷ Harding 1991

¹²⁸ Harjuniemi 2020; 2021

¹²⁹ Ks. Harjuniemi 2021

¹³⁰ Reunanen & Koljonen 2016

Vaikka toimittajat kyseenalaistavat poliitikkojen tapaa käyttää numeroita ja tuovat esiin erilaisia näkökulmia, haastatteluissa ei tullut esiin politiikan numeroiden käsitteleminen *poliittisina* numeroina¹³¹. Numeroita arvioitiin, usein asiantuntijoihin nojautuen, sen mukaan, ovatko ne oikeita vai eivät: kuvaavatko ne sitä, mitä niiden on tarkoitus kuvata ja kuvaavatko ne sitä oikein. Kuten olemme tuoneet esiin, numeroiden kyky tuottaa sosiaalista todellisuutta ja myös niiden poliittinen voima kuitenkin piilee myös siinä, että ne edustavat tuottajiensa näkökulmia. Poliittista keskustelua eduskuntavaalien alla hallinnut valtiovarainministeriön kestävyysvajelaskelma on esimerkki poliittisesta numerosta, joka edustaa valtiovarainministeriön näkökulmaa talouspolitiikan suunnasta ja antaa sille huomattavaa vaikutusvaltaa tuon suunnan määrittelijänä¹³². Kriittisessä yhteiskuntatutkimuksessa valtiovarainministeriötä onkin pidetty ”ministeriönä, jolla on missio” ja korostettu sen roolia kilpailuvaltioparadigman juurruttamisessa Suomeen¹³³. Kiinnittämällä huomio vain numeroiden oikeellisuuteen sivuutetaan se poliittinen valta, mikä liittyy kykyyn tuottaa numero, jonka ympärillä eduskuntavaalikeskusteluja käydään.

Numeroiden politiikka

Numeroihin tukeudutaan politiikassa esimerkiksi siksi, että ne tuovat uskottavuutta niihin liitetyn neutraaliusolettaman vuoksi¹³⁴. Poliittisessa päätöksenteossa tämä näkyy toiveena saada yksiselitteiseltä vaikuttava laskelma politiikkatoimen arvioiduista vaikutuksista esimerkiksi työllisyyteen. Ministeriöhaastateltavien mukaan poliitikot eivät useinkaan ole tyytyväisiä epävarmemmilta tuntuviin sanallisiin arvioihin, vaan haluavat nimenomaan numeroita:

Jos tilanne on se, niin kuin monesti jossain hankkeessa on, että [kvantitatiivisia vaikutusarvioita] ei pysty [tekemään]. Sanotaan, että parannetaan jotain järjestelmää ja siitä ei oikein mitenkään ole arvioitavissa, että miten se määrällisesti voisi vaikuttaa. Sitten voidaan tehdä jotain esimerkkilaskelmia ja muuta ja jos sanotaan, että ei tästä pysty laskemaan mitään kvantitatiivista arviota, niin se ei voi olla se poliittisen pääns vastaus sellainen, että kyllä me se ymmärretään, mutta silti laitatte siitä jonkun luvun. (Virkahenkilö 2.)

Tiedon tuottajat kertovat poliitikkojen toivovan ”mahdollisimman suoraa ja välitöntä syy-seuraus-tyyppistä tietoa”, jotta he pystyvät ”osoittamaan, mieluiten määrällisesti, että kuinka paljon euroissa tai työllisissä tai missä ikinä sitä on”. Tällaista tietoa voi olla käytännössä vaikea tuottaa, koska syy-yhteydet eivät ole kovinkaan selkeitä, ja politiikkatoimilla voi olla myös ”sivuvaikutuksia”, mitä viranomaiset pyrkivät myös ennakoimaan. (Virkahenkilö 2.) Haastateltu virkahenkilö kuvasi poliitikkojen tiedolle asettamia odotuksia epärealistisiksi. Hän kertoo:

Meillä on poliittisessa päätöksenteossakin ehkä semmoinen ihannekuva, että totta kai, kun meillä on hyvät hetut ja sotut ja systeemit ja kaikki rekisterit on kunnossa, että me voitaisiin tällaista hyvinkin kattavaa data- tai tietoikkunaa ylläpitää, josta tiedettäisiin vaikka mitä. Kyllä ne odotukset on paljon kovemmat, kuin mikä se realistinen tilanne on. (Virkahenkilö 1.)

Poliitikoilla on haastateltavien mukaan epärealistinen käsitys myös siitä, millaisia esimerkiksi yksittäisen työllisyystoimen vaikutukset voivat ylipäätään olla. Virkahenkilö kuvaa:

¹³¹ Ks. Esmark 2020

¹³² Haaparanta ym. 2019

¹³³ Kantola & Kananen 2013

¹³⁴ Espeland & Stevens 2008

Monesti tuntuu, että he [poliitikot] on hirveän pettyneitä, että ai, ai että tämä työvoimapolitiittinen toimenpide lisää työllisyyttä vain 10 prosenttia. Ja sehän on tosi paljon, tai siis mulle itselleni se 10 prosenttia on tosi paljon! [naurahtaa] Sitten tuntuu, että he jotenkin ajattelee, että aa, eikö tämä tuonutkaan tuhansia tai kymmeniä tuhansia työpaikkoja lisää, mutta ei mikään toimi tuo kymmeniä tuhansia työpaikkoja. (Virkahenkilö 3.)

Tiedontuotannossa tavoite on usein huomattavasti maltillisempi: se, että ”edes saa kuvattua, mitkä asiat vaikuttaa, on yleensä jo aika paljon”, mutta poliitikoille se ei haastateltavan mukaan riitä (virkahenkilö 1). Vähittäiset muutokset tai pienet luvut, jotka erottuvat huonosti esimerkiksi graafeissa, eivät näytä houkuttavan poliitikkoja: tutkimukset, joiden tulokset eivät näytä dramaattisilta jäävät usein käyttämättä (virkahenkilö 4).

Myös toimittajat tunnistivat numeroiden tärkeyden politiikassa – ja oman roolinsa numeroiden tärkeyden vahvistajana:

Poliittisessa keskustelussa, ja varmaan media on ollut siinä isossa roolissa, on tavallaan vahvistunut vaade siitä, että kaikkien väitteiden pitäisi olla jotenkin jäljitettävissä joihinkin numeroihin tai tämmöisiin, että tämä voidaan todentaa, että tämä asia on tällä tavalla. (Toimittaja 3.)

Sekä toimittajat että myös osa tiedon tuottajista pitivät tätä yleisesti ottaen hyvänä asiana. Poliitiikan läpinäkyvyys paranee, tehdyt päätökset ovat informoituja (vaikka päätöksiä tehtäisiin lopulta tiedosta huolimatta) ja poliitikot voidaan myös asettaa helpommin vastuuseen päätöksistä¹³⁵. Virkahenkilö kuvaa:

Jos katsoo ihan vaan sitä, että millaisia oli hallituksen esitykset 90-luvulla, niin nykypäivän laseilla [ne] on ihan alkeellisia, että eihän tällaista voi viedä julkisuuteen. Onhan ne, vaikutusarviointi on kehittynyt aivan huimasti parissakymmenessä vuodessa, ja kyllä mä nyt väittäisin, että lainvalmistelukin on monelta osin kehittynyt. Toki se sykli on ehkä nopeutunut. (Virkahenkilö 3.)

Myös toimittajat arvioivat, että vaikutusarviot politiikassa ovat nykyään paljon kattavampia ja perusteellisempia kuin aiemmin. Vaikka arviot eivät ole kiveen hakattuja totuuksia, ne kuitenkin antavat selkeää suuntaa. Toimittajilla on niiden ansiosta myös aiempaa paremmat mahdollisuudet perehtyä aiheisiin, koska taustamateriaalia on saatavilla. Haastateltu toimittaja muotoilee, että numeroiden haastamiseen on hyvät työkalut, ”jos me vaan jaksetaan ja viitsitään” (toimittaja 3).

Numerotiedon keskeisyydestä johtuen politiikan numeroiden tuottajilla on huomattavaa yhteiskunnallista valtaa, joka ei ole kenen tahansa saavutettavissa¹³⁶. Toimittaja kommentoi, että yhteiskunnassa on tapahtunut eräänlainen ”pääekonomisaatio”, jossa jokainen intressitaho on palkannut itselleen pääekonomistin noin viimeisen kymmenen vuoden aikana. ”Myös mediatalojen kannattaisi palkata itselleen pääekonomistit ihan vain, että ne pääekonomistit voisi katsoa niiden muiden pääekonomistien laskelmia ja sanoa, että kannattaako näihin luottaa, koska ei toimittajat ole taloustieteilijöitä kuitenkaan”, haastateltu toimittaja toteaa (toimittaja 3).

Toinen toimittaja pohtii, että numerot ovat alkaneet ohjata jo liikaakin politiikkaa ja journalismia:

¹³⁵ Ks. Triantafillou 2017; Esmark 2020

¹³⁶ Rose 1991; Espeland & Stevens 2008

Eihän mitään optimaalista yhteiskuntaa voi pelkkien numeroiden perusteella rakentaa. Tämä numerotuotanto ja -tulkinta on musta aika, siis ihan sinällään laadukasta, mutta vaara on se, jos numerot alkaa hallita liikaa politiikan tekemistä myös journalismia. (Toimittaja 2.)

Sama haastateltava tarkensi edelleen, että numeroiden äärelläkin pitäisi muistaa, että muitakin tärkeitä asioita on kuin vain ne, joiden ympärillä olevista numeroista keskustellaan; on ”vaaran merkkejä siitä”, että parille luvulle annetaan liian suuri valta, mikä luo liian kapean kuvan yhteiskunnasta. Tästä vaarasta on haastateltavan mukaan puhuttu myös toimituksessa. (Toimittaja 2.)

Kvantifioidun tiedon tuottamisen ja käytön haasteet

Tiedon tuottajat pyrkivät tuottamaan parasta mahdollista tietoa ja toimittajat käyttämään sitä parhaalla mahdollisella tavalla, epävarmuudet tunnistaen ja ne esille tuoden. Käytännössä kuitenkin työn kiireinen arki, poliitikkojen ja lukijoiden tarpeet sekä erilaisten resurssien puute johtivat usein siihen, että tiedon tuottaminen ja käyttö ei ollut niin hyvää ja vastuullista kuin toimijat itse toivoivat. Numeroiden tuottaminen ja käyttö rutinoituu työn kiireessä, ja laajempiin tietoa ja sen politiikkaa koskeviin pohdintoihin, kuten ”miksi juuri nämä numerot”, jää harvoin aikaa.

Erikoistuneen kvantifioidun tiedon kasvanut tarve on johtanut asiantuntijavallan kasvuun politiikassa. Poliitikalle keskeiset numerot voivat olla ”mustia laatikoita”¹³⁷, joiden sisällön ymmärtää vain pieni asiantuntijoiden joukko – ainakin sillä tasolla, että voisi haastaa numeroita. Haastatellut asiantuntijat pyrkivät parhaansa mukaan avaamaan tiedontuotantoa ja siihen liittyviä epävarmuuksia, ja toimittajat puolestaan pyrkivät avaamaan näitä lukijoille. Tällainen numeroiden ”ruumiinavaus” kohdistuu kuitenkin pääsääntöisesti numeroiden tuottamisen tekniikkaan, ei tietoon liittyviin poliittisiin näkökulmiin ja valtasuhteisiin.

¹³⁷ Ks. Merry 2016

7. Yhteenveto ja johtopäätökset

Olemme tässä raportissa tarkastelleet numeroiden valtaa politiikan journalismissa keskittymällä kahteen politiikan lohkoon, tasa-arvo- ja työllisyyspolitiikkaan. Aineistona olemme hyödyntäneet *Helsingin Sanomien* ao. politiikka-alueiden kvantifiointia sisältävää uutisointia vuosilta 2015–2021 (N=526) sekä tietoa poliittisen päätöksenteon tueksi tuottavien tahojen (N=6) sekä kvantifioitua tietoa hyödyntävien toimittajien (N=3) haastatteluja.

Tutkimuksemme lähtökohta on kvantifioidun tiedon keskeisyys nyky-yhteiskunnassa ja politiikassa. *Kvantifioinnin sosiologian* viitekehystä käsin lähestymme kvantifiointia sosiaalisena käytäntönä, joka paitsi kuvaa, myös muokkaa sosiaalista todellisuutta ja suhdettamme siihen. Tämä tekee siitä myös vallan käytännön. *Episteemisen hallinnan* käsitteen avulla pyrimme ymmärtämään niitä tapoja, joilla kvantifiointi vakiinnuttaa tietynlaiset käsitykset maailmasta tai käsillä olevasta tilanteesta. Episteeminen hallinta ei ole välttämättä tarkoituksellista eikä kyky vakiinnuttaa käsityksiä maailmasta ole jonkin yksittäisen toimijan hallussa, vaan rakentuu osana tiedon tuottamisen, käyttämisen ja levittämisen rutiininomaisia käytäntöjä.

Näistä lähtökohdista olemme kysyneet: *Miten kvantifiointi toimii episteemisenä hallintana politiikan journalismissa?*

Tasa-arvopolitiikan kvantifioitua uutisointia koskevassa analyysissämme toimme esiin kaksi tendenssiä. Ensinnäkin, kvantifioitu tieto tasa-arvopolitiikan uutisoinnissa mukaillee ja vahvistaa tasa-arvopolitiikan taloudellistumista, jossa tasa-arvopolitiikka valjastastetaan talouskasvun välineeksi tai hallituksen työllisyystavoitteiden kirittäjäksi. Tasa-arvopoliittisten kysymysten taloudellistaminen ei kuitenkaan ole automaattisesti myötäsukaista työllisyyttä ja talouskasvua ja niiden ensisijaisuutta korostaville poliittisille päämäärille vaan voi myös haastaa ne. Toiseksi tasa-arvoa kuvataan kvantifioidun tiedon avulla kehityskertomuksena: taantumuskertomuksena ja edistyskertomuksena. Molemmat sisältävät poliittisia, joskin vastakkaisia tavoitteita: vaatimuksen aktiivisesta politiikasta tai itsesääntelystä.

Tasa-arvopolitiikalle keskeinen tieto on luonteeltaan poliittista, mutta sen poliittinen tausta ja tavoitteet eivät näy uutisoinnissa. Kvantifioitua tietoa käsitellään maailmaa neutraalisti kuvailevana, vaikkakin suhteellisen usein myös tiedon epäjohtonmukaisuuksia tai sitä koskevia kiistoja näkyväksi tehden. Uutisointi näyttää myös herkästi seurailevan tiedon tuottajien näkökulmaa, oli se sitten naisten työllisyyden nostoon, yritysten itsesääntelyyn tai väkivallan vastaisiin toimiin pyrkivä. Mikäli politiikalle keskeistä tietoa tarkasteltaisiin poliittisena, voisi journalismi ottaa paremmin etäisyyttä tietoon sisältyviin poliittisiin agendoihin. Tämä ei tarkoita tiedon oikeellisuuden kiistämistä vaan sen tuottamisen ja käytön näkökulmaisuuksien kriittistä tarkastelua. Tiedon kontekstiin asettaminen onkin tärkeä osa numeroiden lukutaitoa ja niiden eettistä käyttöä.

Työllisyyspolitiikan analyysimme perustuu työllisyysastetta koskevaan uutisointiin. Työllisyyspolitiikan uutisointi on hyvin valtioventoista: siinä toimijoina korostuvat hallitus, kansanedustajat ja ministeriöt sekä tutkimuslaitokset, jotka toimivat tiedon pääasiallisina tuottajina. Työllisyyspolitiikan uutisointi on syklistä siten, että hallitus kertoo jostakin politiikkatoimesta tai reflektoi toimiaan, mikä uutisoinnissa raportoidaan ja mahdollisesti kontrastoidaan jotakuta hallituksen ulkopuolisen asiantuntijaa hyödyntäen. Keskustelua käydään erilaisten työllisyyteen liittyvien indikaattorien välityksellä, joista yleisimpiä ovat hallituksen asettama työllisyysastetavoite sekä yksittäisten politiikkatoimien työllisyysvaikutukset. Työllisyysaste on itsestään selvän käypä mittari työllisyyspolitiikan seuraamiseen, ja siihen liittyy vahva normatiivinen kasvuoletus. Kaikki toimijat haluavat nostaa työllisyysastetta, ja sen on aina kasvettava nykytilastaan. Työllisyyden kysymykset ja erityen työllisyyden lisääminen ovatkin viime vuosina korostuneet politiikassa, ja työllisyyspolitiikan uutisointia voidaan kuvailla seurantajournalismiksi: hallituksen tavoitteiden toteutumista seurataan herkeämättä, tavoitteen ollessa jatkuvasti joko lähempänä tai kauempana.

Vaikka työllisyysaste ja suurelta osin myös työllisyyspoliittisten toimien vaikutusarvioinnit näyttävät enimmäkseen annettuina faktoina, työllisyyspoliittisia lukuja kuitenkin avataan ja selitetään uutisoinnissa säännöllisesti. Tällaiset artikkelit monimutkaistavat ajoittain työllisyysasteen itsestään selvyttä ja kyseenalaistavat numerovetoista työllisyyspolitiikkaa, mutta toisaalta ne pönkittävät työllisyystavoitteiden saavuttamisen vaikeutta ja vahvistavat siten työllisyysasteen nousujohteisuuden normia. Lukujen kyseenalaistus jää kuitenkin pääsääntöisesti rutiininomaisen työllisyyspolitiikan uutisoinnin jalkoihin, jossa indikaattorit näyttäytyvät ongelmattomina.

Media-aineiston ohella analysoimme politiikalle keskeisen tiedon tuottajien sekä toimittajien haastatteluja. Kaikista haastatteluista välittyi, että numeroiden kanssa työskentely on monella tapaa työlästä. Numeroiden tuottamiseen ja käyttöön liittyy monenlaisia epävarmuustekijöitä, joita sekä tiedon tuottajat että toimittajat parhaansa mukaan pyrkivät käsittelemään. Työn arki, kiire ja erilaisten resurssien puute kuitenkin edellyttävät monissa tilanteissa näiden epävarmuustekijöiden työntämistä sivuun. Lisäksi politiikan konteksti on haastava tiedon tuottamisen kannalta. Poliitiikan tiedonintressi korostaa yksiselitteisyyttä ja varmuutta, mikä kääntyy myös poliitiikkatoimien oikeutuksen tueksi. Tätä kautta numerot uhkaavat muuttua politiikan tekemistä – ja politiikan journalismia – hallitseviksi.

Numeroiden voima politiikan journalismissa

Numerot ovat politiikassa ja politiikan journalismissa tärkeitä. Ne antavat yksinkertaisessa muodossa tietoa monenlaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä ja niiden mittasuhteista. Ne voivat tehdä piiloon jääviä yhteiskunnallisia ongelmia näkyviksi, julkisen keskustelun ja poliittisten toimien kohteeksi. Kuten olemme tässä raportissa tuoneet esiin, yksinkertaisilta näyttävien numeroiden taakse piiloutuu kuitenkin monimutkaisia laskelmia, asiantuntijavaltaa, poliittisia toimijoita ja heidän näkökulmiaan, sisään- ja ulossulkevia valintoja sekä epävarmuuksia. Siksi numeroita ja niiden tuottamista on tärkeää ymmärtää paitsi teknisenä, myös sosiaalisena, poliittisena, kulttuurisena ja historiallisena asiana.

Numeroista ei ole tullut politiikassa tärkeitä sattumalta vaan osana yhteiskuntapoliittisia kehityskulkuja. Yksi niistä on teknokraattinen hallinta, jonka logiikkaa numerot myötäilevät. Teknokraattisen hallinnan puitteissa politiikan poliittisuus ideologioineen, erimielisyyksineen ja

kamppailuineen alkaa näyttää tehottomalta, ja sen sijaan poliittisia kysymyksiä pyritään lähestymään tiedolla johdettuna käytännöllisenä ongelmanratkaisuna. Poliitikassa numerot voivat antaa vaikutelman paitsi suunnitelmallisesta ja tiedolla johdetusta, myös tuloksellisesta päätöksenteosta. Numeroiden keskeisyys ja oletettu neutraalius kutsuvat asettamaan mitattavia poliittisia tavoitteita. Mittarin avulla voi osoittaa politiikan onnistumista – vaikkakin on myös riski, että se antaa aiheen arvostella politiikan epäonnistumista.

Samalla politiikan mittarit luovat ja vahvistavat mielikuvia siitä, mitä asiat ovat mittaamisen arvoisia ja siten poliittisesti tärkeitä. Kysymys siitä, miksi juuri nämä asiat ovat tärkeitä jää sivuun, kun keskitytään seuraamaan mittarin värähtelyjä. Numerot saavat voimansa toistosta: samojen lukujen, kuten työllisyysasteen, kierrättäminen ja herkeämätön seuranta saa aikaan vaikutelman, että se on poliittisesti mitä tärkein kysymys. Sen sijaan kysymykset esimerkiksi tasa-arvosta, hyvinvoinnista, sosiaalisesta ja ekologisesta kestävyydestä eivät tarjoa yksittäistä, helposti seurattavaa lukua, eivätkä ne myöskään näy samaan tapaan uutisvirrassa tai poliittisen tavoitteenasettelun kohteena.

Politiikan journalismille numerot tarjoavat monenlaisia mahdollisuuksia toimia poliittisen vallan vaihtokoirina ja lisätä demokratiaa. Ne mahdollistavat laajojen kokonaisuuksien ja kehityskulkujen kuvaamisen uskottavalla ja ymmärrettävällä tavalla. Ne lisäävät politiikan läpinäkyvyyttä ja mahdollistavat poliittisten lupausten seurannan. Numerot luovat jatkuvuuksia ja mahdollistavat historiallisten kehityskulkujen tarkastelun. Ne mahdollistavat, ainakin periaatteessa, painopisteen siirtymisen henkilökeskeisestä asiakeskeisempään politiikan journalismiin. Samalla ne kuitenkin kaventavat arvopoliittisen keskustelun tilaa. Vaikka numerot kantavat mukanaan poliittisia arvoja ja ideologioita, numerot ja niiden käyttö politiikassa ohjaavat poliittista keskustelua näistä arvoista kohti numeroita itseään, samalla kun kriittinen keskustelu kohdistuu niiden tekniseen oikeellisuuteen.

Tutkimassamme politiikan journalismissa avataan melko säännöllisesti laskemisen tapoja ja sitä, mistä politiikalle keskeisissä numeroissa on kyse – vaikkakin haastattelemamme toimittajat kertovat puntaroivansa aina sitä, missä määrin tällainen tekniikka on lukijoiden kannalta kiinnostavaa ja merkityksellistä. Poliitiikan journalismissa tarkistetaan etenkin poliitikkojen käyttämien lukujen oikeellisuutta ja tuodaan esiin myös asiantuntijoiden erimielisyyttä mittaustavoista tai lopputuloksista.

Samalla numeroihin nojaava politiikan journalismi näyttää jossain määrin sivuuttavan kysymyksen numeroiden itsensä vallasta. Poliitikalle keskeiset numerot edustavat poliittisia näkökulmia ja tavoitteita, mutta nuo näkökulmat ovat harvoin tarkastelun kohteena. Numeroiden takana on myös institutionaalista valtaa ja asiantuntijavaltaa: kvantifioidun tiedon tuottaminen ja tulkinta vaatii monenlaisia resursseja, eikä numeroiden voima ole valjastettavissa kenen tahansa käyttöön. Kysymys siitä, ovatko numerot oikeassa on tärkeä, mutta ei riittävä. Poliitiikan journalismin ei tulisi jäädä faktantarkastajan rooliin vaan koetella poliittisia väitteitä poliittisina, ideologisina, arvoihin ja intresseihin sidottuina.

Politiikan numerot muotoutuvat tiedon ja ideologian välisessä jännitteessä, mikä tekee niistä myös poliittisen journalismin näkökulmasta hankalia. Tiedosta käydään monenlaisia kamppailuja, ja journalismin tehtävä on vaalia demokratiaa esimerkiksi tietenvastaisen populismin ja totuudenjälkeisyyden hyökkäyksiltä. Silti on tärkeää luopua neutraaliuden harhasta ja ymmärtää näkökulmaisuus, osittaisuus ja epävarmuus kaiken tieteellisen tiedon olemukseksi. Tieteellistä tietoa ei määritä täydellinen objektiivisuus tai varmuus, vaan esimerkiksi tieteellisesti koetellut menetelmät, aiempaan tutkimuksen nojaaminen, itsensä korjaavuus, ja asettautuminen

tiedeyhteisön kritiikin kohteeksi. Siksi tiedon avaaminen epäilylle ei tarkoita sitä, että sen jälkeen mikä tahansa kokemus, näkemys tai mielipide olisi yhtä pätevä.

Pienen haastatteluaineistomme perusteella talouden ja politiikan toimittajilla on kyky ja halu numeroiden refleksiiviseen, eettiseen ja vastuulliseen käyttöön. Haastattelemamme toimittajat paitsi seurasivat aktiivisesti työlleen keskeisiä numeroita ja niiden tuottamista, myös reflektoivat työssään jatkuvasti niiden käyttöä ja avaamista lukijoille. He pohtivat politiikalle keskeisten numeroiden sopimuksenvaraisuuksia ja numeroiden ympärille syntyviä poliittisia kamppailuja.

Silti kysymykset siitä, milloin ja millaisia numeroita pitäisi käyttää, miksi juuri tätä asiaa mitataan ja lasketaan tai siitä raportoidaan, katoavat hektisen työn arjen taustameluksi. Numeroihin myös tottuu: kun numero nousee politiikan keskiöön, sitä voidaan alkuun kyseenalaistaa ja tuoda esiin eri näkökulmia, mutta ajan kanssa joku tulkinta vakiintuu ja sementoituu kvantifioinnin institutionaalisen pohjan kerrostuessa. Numeroa käytetään, vaikka sen mahdolliset puutteet tiedostetaan, ja pikkuhiljaa puutteetkin unohtuvat.

Lopuksi on syytä muistaa, että kvantifiointi ohjaa monella tapaa myös journalistista työtä. Metriikan käyttö on vakiintunut ja arkinen osa journalistista toimintaa – siinä missä esimerkiksi yliopistotutkijoidenkin arkea. Numerot eivät muokkaa maailmaa meidän ulkopuolellamme, vaan me olemme osa sitä maailmaa, johon numeroiden voima vaikuttaa. Siksi sitä on tärkeä ymmärtää.

8. Numeroiden lukutaidon kehittäminen

Tämä raporttimme viimeinen osio on suunnattu etenkin toimittajille. Olemme koonneet sekä haastatteluista että tutkimuskirjallisuudesta vinkkejä numeroiden lukutaitoon ja sen kehittämiseen. Numeroilla on kiistatta tärkeä tehtävä yhteiskunnassa, politiikassa ja politiikan journalismissa. Koska numeroilla on myös voima muokata sosiaalista todellisuutta, on niitä tärkeää käyttää refleksiivisesti, vastuullisesti ja eettisesti. Journalismilla on demokratiassa tärkeä tehtävä paitsi välittää kansalaisyhteiskunnalle tietoa, myös avata etenkin politiikkaa koskevan tiedon poliittisia taustoja ja myös epävarmuuksia. Numeroiden lukutaito ei edellytä kykyä ymmärtää erikoistuneita tutkimusmenetelmiä, vaan kykyä asettaa numerot niiden laajempaan kulttuuris-historialliseen kontekstiin. Se on kykyä taustoittaa numeroita ja kertoa niihin liittyvistä kamppailuista – asioita, jotka ovat toimittajan työn ja ammattitaidon ytimessä.

10 askelta kohti parempaa numeroiden lukutaitoa

1. Numeroiden lukutaitoa voi kehittää

Numeroiden lukutaito ei synny itsestään vaan vaatii aikaa ja vaivaa. Se on kuitenkin opeteltavissa, ja sitä voi aina kehittää. Lukutaito voi olla myös kollektiivista – jaa tietoa, käytäntöjä ja kokemuksia kollegojen kanssa. Keskustelkaa toimituksissa numeroiden käytössä syntyvistä mahdollisista katveista tai sokeista pisteistä. Numeroiden lukutaito on tärkeää myös siksi, että toimittajat eivät ole vain numerotiedon käyttäjiä, vaan työssään myös sen kohteita.

2. Tunne työsi kannalta tärkeiden numeroiden tekniset taustat

Millaisiin oletuksiin politiikan keskeiset tai vakiintuneet numerot perustuvat? Millaisia epävarmuuksia mittauksiin ja laskentatapoihin liittyy? Onko tilastointitavassa tapahtunut muutoksia? Tiedon tuottajien tulee avata tiedon teknisiä taustoja tiedon käyttäjille – mieti, missä määrin niitä on syytä avata myös lukijoille. Jokaista epävarmuustekijää on mahdoton huomioida yksittäin, mutta tiedon sopimuksenvaraisuus on silti tärkeää tuoda esiin.

3. Tunne tai pohdi myös numeroiden yhteiskunnallisia ja kulttuurisia taustoja

Mistä politiikan keskeiset numerot ovat lähtöisin? Millaista kritiikkiä niitä kohtaan on esitetty? Numerot ovat ole syntyneet tyhjästä, vaan ne ovat sidoksissa yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin ja valtasuhteisiin. Älä tyydy kierrättämään numeroita ja vahvistamaan niiden esittäjien näkökulmia ja valtaa.

4. Monipuolista numeroita ja tietoa

Kun samat numerot kiertävät politiikassa, syntyy vaikutelma, että juuri niiden ilmaisemat asiat ovat tärkeitä. Tämä kaventaa yhteiskunnallista keskustelua ja vahvistaa olemassa olevia

valtasuhteita. Miksi esimerkiksi työllisyyttä ja taloutta koskevia lukuja käytetään myös silloin, kun puhutaan esimerkiksi tasa-arvosta, perheistä ja kulttuurista? Pohdi, millaisia vaikutelmia numerot synnyttävät ja miten joku muu numero ja näkökulma muuttaisi vaikutelmaa.

5. Käsittele politiikan numeroita poliittisina numeroina

Politiikalle keskeisiin numeroihin sisältyy poliittisia tavoitteita. Niitä ei tule arvioida vain teknisen oikeellisuuden kannalta vaan myös siitä näkökulmasta, millaisia poliittisia päämääriä niihin sisältyy tai niillä tavoitellaan. Joskus nämä päämäärät voivat olla numeroiden ”sisällä”, ääneen lausumattomina.

6. Ymmärrä tiedon näkökulmaisuus ja osittaisuus – silti kaikki tieto ei ole yhtä pätevää

Kaikki tieto tuotetaan jostakin näkökulmasta käsin, ja kaikki tieto on jollakin tavalla rajattua ja osittaista. Mikään tieto ei ole täydellisen objektiivista. Tämä on tieteellisen tiedon luonne, ei heikkous; sen tunnustaminen ei ole tiedevastaisuutta vaan tiedon kriittistä reflektointia. Silti kaikki tieto ei ole samanarvoista, vaan tieteellisesti koeteltu tutkimus on eri asia kuin mielipide tai kokemus.

7. Mitattavuus tekee näkyväksi, mutta ei kerro tärkeydestä

Asioita ei mitata vain siksi, että ne ovat tärkeitä, vaan asioista, joita mitataan, tulee tärkeitä. Poliitikassa ja resurssienjaossa näkyväksi tuleminen edellyttää ilmiön muuttamista laskettavaksi ja sitä kautta hallinnoitavaksi, ja siksi yhteiskunnan eri toimijat käyttävät mittaamisen ja laskemisen käytäntöjä tehdäkseen näkyväksi tärkeinä pitämiään asioita ja päämääriä. Asiat voivat kuitenkin olla poliittisesti merkityksellisiä, vaikka niitä ei mitattaisi tai ne eivät olisi mitattavissa.

8. Demokratisoi tietoa: mieti yleisön näkökulmaa

Jos numeroiden seuraaminen ja ymmärtäminen on joskus hankalaa toimittajille, se on sitä vielä enemmän suurelle yleisölle. Demokraattisessa yhteiskunnassa politiikalle keskeiset numerot eivät voi olla ”mustia laatikoita”, joiden sisältöä vain pieni asiantuntijajoukko ymmärtää. Myös maallikoiden tulee voida ymmärtää, mistä politiikan keskeiset numerot tulevat ja miksi niitä käytetään. Tiedon tuottajilla on velvollisuus avata numeroiden taustoja ja epävarmuuksia ja toimittajien velvollisuus on avata niitä yleisölle – muiden journalististen tavoitteiden puitteissa.

9. Tunne asiantuntijatiedon tuottamisen arkea

Politiikassa numerot tuotetaan usein hirvittäväällä kiireellä, ja lukuja joudutaan välillä antamaan, vaikkei sellaista pitäisi kaikissa tilanteissa antaa. Siksi moniin tiedon muotoihin, kuten etukäteisiin vaikutusarvioihin, tulee suhtautua varauksella. Etenkin silloin, kun jokin numero – kestävyysvaje, työllisyysvaikutus – saa suuren painoarvon poliittisessa keskustelussa, on syytä pysähtyä pohtimaan, mistä tiedossa on kyse ja millaisissa olosuhteissa tietoa tuotetaan.

10. Numeroiden lukutaidon kehittäminen on jatkuva prosessi

Numeroiden lukutaitoa ei voi lopullisesti saavuttaa, vaan sen kehittäminen on jatkuva prosessi. Se on tärkeä osa toimittajien ammattitaitoa.

Liite 1. Haastateltavat

Taulukko 3: Haastateltavat

Tutkijat		
Tutkija 1	tutkimuslaitos	Haastateltu 27.3.2023 Zoomissa.
Tutkija 2	yliopisto	Haastateltu 3.4. 2023 Zoomissa.
Virkahenkilöt		
Virkahenkilö 1	ministeriö	Haastateltu 5.4. 2023 Zoomissa.
Virkahenkilö 2	ministeriö	Haastateltu 6.4.2023 Zoomissa.
Virkahenkilö 3	ministeriö	Haastateltu 20.4.2023 Zoomissa.
Virkahenkilö 4	ministeriö	Haastateltu 5.4. 2023 Zoomissa.
Toimittajat		
Toimittaja 1	sanomalehti	Haastateltu 12.4. 2023 Zoomissa.
Toimittaja 2	sanomalehti	Haastateltu 13.4. 2023 Zoomissa.
Toimittaja 3	sanomalehti	Haastateltu 17.4. 2023 Zoomissa.

Lähteet

- Aalberg, Toril, Jesper Strömbäck ja Claes H. de Vreese, C.H. 2011. "The framing of politics as strategy and game: a review of concepts, operationalizations and key findings." *Journalism* 13 (2): 162–178.
- Alasuutari, Pertti ja Ali Qadir. 2014. "Epistemic governance: an approach to the politics of policy-making." *European Journal of Cultural and Political Sociology* 1 (1): 67–84.
- Alasuutari, Pertti ja Ali Qadir. 2016. "Imageries of the social world in epistemic governance." *International Sociology* 31 (6): 633–652.
- Alasuutari, Pertti ja Ali Qadir. 2019. *Epistemic Governance: Social Change in the Modern World*. Palgrave Macmillan.
- Alasuutari, Pertti. 2018. "Authority as epistemic capital." *Journal of Political Power* 11(2):165-190.
- Albæk, Erik. 2011. "The interaction between experts and journalists in news journalism." *Journalism* 12 (3): 335–348.
- Bakker, Isabella. 2007. "Social reproduction and the constitution of a gendered political economy." *New Political Economy* 12 (4): 541–56.
- Beer, David. 2015. "Productive measures: culture and measurement in the context of everyday neoliberalism." *Big Data & Society* 2 (1): 1–12.
- Belair-Gagnon, Valerie, Rodrigo Zamith ja Avery E. Holton. 2020. "Role orientations and audience metrics in newsrooms: an examination of journalistic perceptions and their drivers." *Digital Journalism* 8 (3): 347–366.
- Bergroth, Harley. 2020. *Paradoxes of Therapeutic Self-Tracking Assemblages in Everyday Life*. Turku: Turun yliopisto.
- Blomberg, Helena ja Nanna Kildal, toim. 2011. *Workfare and Welfare State Legitimacy*. Vaajakoski: Bookwell.
- Brown, Wendy. 2015. *Undoing the Demos*. New York: Zone Books.
- Carlson, Matt. 2018. "Confronting measurable journalism." *Digital Journalism* 6 (4): 406–417.
- D'Ignazio, Catherine ja Lauren F. Klein. 2020. *Data Feminism*. Cambridge & Lontoo: The MIT Press.
- Davies, William. 2018. *Nervous States. How Feeling Took Over the World*. Lontoo: Jonathan Cape.
- Davis, Aeron. 2000. "Public relations, business news and the reproduction of corporate elite power." *Journalism* 1 (3): 282–304.

- Deuze, Mark. 2005. "What is journalism? Professional identity and ideology of journalists re-considered." *Journalism* 6 (4): 442–464.
- Deuze, Mark. 2008. "Understanding journalism as newswork: how it changes, and how it remains the same." *Westminster Papers in Communication and Culture* 5 (2): 4–23.
- Elias, Juanita. 2013. "Davos woman to the rescue of global capitalism: postfeminist politics and competitiveness promotion at The World Economic Forum." *International Political Sociology* 7 (2): 152–169.
- Elomäki, Anna ja Hanna Ylöstalo, yhteistyössä Raisa Jurva ja Emma Lamberg. 2023. *Hallituksen tasa-arvo-ohjelmien vaikuttavuus ja toimivuus*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta 2023:41. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Elomäki, Anna ja Hanna Ylöstalo. (Toim.) 2018. *Tasa-arvoa talousarvioon – talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi ja sukupuolitietoinen budjetointi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta 2018:58. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Elomäki, Anna ja Hanna Ylöstalo. 2017. "Tasa-arvopolitiikan U-käännös? Hallituksen tasa-arvo-ohjelmat hallinnan välineenä." *Politiikka* 59 (2): 82–95.
- Elomäki, Anna ja Hanna Ylöstalo. 2020. "Talous on tasa-arvokysymys: taloudellistunut tasa-arvo ja sukupuolisokea talouspolitiikka." Teoksessa *Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutoksia: talouskriisistä tasa-arvon kriiseihin*, toimittaneet Johanna Kantola, Paula Koskinen Sandberg ja Hanna Ylöstalo, 48–68. Helsinki: Gaudeamus.
- Elomäki, Anna ja Hanna Ylöstalo. 2021. "Gender budgeting in the crossroad of gender policy and public financial management: the Finnish case. Special issue: Experiences and challenges with gender budgeting and accounting: Moving towards gender-responsive forms of accountability?" *Public Money & Management* 41 (7): 516–526.
- Elomäki, Anna, Hanna Ylöstalo ja Johanna Kantola. 2023. "Sukupuolten tasa-arvo ja hoiva." Teoksessa *Talouskuri tuli Suomeen*, toimittanut Janne Autto. Tampere: Vastapaino.
- Elomäki, Anna, Johanna Kantola, Anu Koivunen ja Hanna Ylöstalo. 2019. "Affective virtuosity: Challenges for governance feminism in the context of the economic crisis." *Gender, Work and Organization* 26 (6): 822–839.
- Elomäki, Anna, Johanna Kantola, Anu Koivunen ja Hanna Ylöstalo. 2016. "Kamppailu tasa-arvosta: tunne, asiantuntijuus ja vastarinta strategisessa valtiossa." *Sosiologia* 53 (4): 377–395.
- Elson, Diane. 2014. "Economic crises from the 1980s to the 2010s: A gender analysis." Teoksessa *New Frontiers in Feminist Political Economy*, toimittaneet Shirin Rai ja Georgina Waylen. Lontoo: Routledge.
- Entman, Robert. 2004. *Projections of Power*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Eskelinen, Teppo ja Paul Jonker-Hoffrén. 2017. "Taloustiede episteemisenä yhteisönä ja kamppailu asiantuntijuudesta." *Poliittinen Talous* 5 (1): 91–120.
- Esmark, Anders. 2020. *The New Technocracy*. Bristol: Bristol University Press.
- Espeland, Wendy Nelson ja Michael Sauder. 2016. *Engines of Anxiety: Academic Rankings, Reputation, and Accountability*. New York: Russell Sage.
- Espeland, Wendy Nelson ja Mitchell L. Stevens. 1998. "Commensuration as a social process." *Annual Review of Sociology* 24: 313–343.

Espeland, Wendy Nelson ja Mitchell L. Stevens. 2008. "A sociology of quantification." *European Journal of Sociology* 49 (3), 401-436.

Espeland, Wendy Nelson ja Vincent Yung. 2019. "Ethical dimensions of quantification." *Social Science Information* 58 (2): 238–260.

Fairclough, Isabela ja Norman Fairclough. 2012. *Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students*. Lontoo: Routledge.

Haaparanta, Pertti, Ohto Kanninen ja Heikki Taimio. 2019. "Kestävyyssvaje johtaa talouspolitiikan harhapoluille." *Talous ja Yhteiskunta* 1/2019: 74–84.

Hacking, Ian. 1999. *The Social Construction of What?* Cambridge: Harvard University Press.

Harding, Sandra. 1991. *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Cornell University Press.

Harjuniemi, Timo. 2020. *Asiantuntijoita vai asiansa ajajia? Suomalaisten toimittajien näkemyksiä talouspolitiikan asiantuntijuudesta*. Helsinki: Helsingin Sanomain Säätiö.

Harjuniemi, Timo. 2021. "Talouden asiantuntijoiden uskottavuuden hierarkia suomalaisten talous- ja politiikan toimittajien silmin." *Media & Viestintä* 44 (3): 30–51.

Heikkilä, Heikki, Heikki Hellman ja Liisa Ovaska. 2023. *Mä lehden luin: Yleisön suhde painettuun ja digitaaliseen sanomalehteen*. Tampere: Tampere University Press.

Jakonen, Mikko. 2018. "Työn muutoksen suuret linjat." Teoksessa *Työllisyyskysymys*, toimittanut Jouko Kajanoja, 354–384. Helsinki: Into.

Julkunen, Raija. 2010. *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.

Junkkari, Marko. 2014. "Päivystävä dosentti on supliikki mies." Helsingin Sanomat 11.11.2014. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002776533.html>. Luettu 2.5.2023.

Juntunen, Laura. 2011. *Leikkaa–liimaa-journalismia? Tutkimus uutismedian lähdekäytännöistä*. Viestinnän tutkimusraportteja 4/2011. Helsinki: Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto.

Juntunen, Laura. 2017. *Kulttuurien törmäys? Journalismin etiikka sosiaalisen median aikakaudella*. Viestinnän raportteja 1/2017. Helsinki: Viestinnän tutkimuskeskus CRC, sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto.

Kajanoja, Jouko (toim.). 2018. *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into.

Kananen, Johannes. 2014. *The Nordic Welfare State in Three Eras: From Emancipation to Discipline*. Farnham: Ashgate.

Kantola, Anu ja Johannes Kananen. 2013. "Seize the moment: financial crisis and the making of the Finnish competition state." *New Political Economy* 18 (6): 811–826.

Kantola, Anu ja Lotta Lounasmeri. 2014. "Viestinnän ammattilaiset promootioyhteiskunnassa: Aktivisteja ja ajatusjohtajia." *Media & Viestintä* 37 (3): 3–21.

Kantola, Johanna, Paula Koskinen Sandberg ja Hanna Ylöstalo. 2020. ”Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutokset.” Teoksessa *Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutoksia: talouskriisistä tasa-arvon kriiseihin*, toimittaneet Johanna Kantola, Paula Koskinen Sandberg ja Hanna Ylöstalo, 7–30. Helsinki: Gaudeamus.

Keskuskaupakamari. 2022. *Naisjohtajakatsaus: Naiset pörssiyhtiöiden johdossa – kansainvälinen vertailu*. https://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2022/03/Naisjohtajakatsaus_01-2022.pdf. Luettu 2.6.2023.

Kollmeyer, Christopher. 2004. “Corporate interests: how the news media portray the economy.” *Social Problems* 51 (3): 432–452.

Koskinen, Henri ja Arttu Saarinen. 2019. ”Innovaatioita, kasvua ja yrittäjämäisiä kansalaisia. Yrittäjyyspuhe suomalaisissa hallitusohjelmissa 1979–2015.” *Sosiologia* 56 (2): 141–156.

Kunelius, Risto ja Jari Väliaverronen. 2012. “From reporting to storytelling: mediating the political public sphere in Finland from the 1960s to 2005.” *Communication @ center. The ICA Conference Theme Book Series*. New York: Hampton Press.

Kunelius, Risto, Elina Noppari ja Esa Reunanen. 2009. *Media vallan verkoissa*. Tiedotusopin laitos, julkaisusarja A112. Tampere: University of Tampere.

Lewis, Seth C. ja Oscar Westlund. 2015. “Big data and journalism: epistemology, expertise, economics, and ethics.” *Digital Journalism* 3 (3): 447–466.

Lonka, Harriet ja Harri Jalonen. 2023. ”Päätöksenteon tietoperusteisuus episteemisenä hallintana: Tartuntatautilain asiantuntijalausuntojen analyysi.” *Yhteiskuntapolitiikka* 88 (1): 5–18.

Mau, Steffen. 2019. *The Metric Society: On the Quantification of the Social*. Cambridge: Polity Press.

Mau, Steffen. 2020. “Numbers matter! The society of indicators, scores and ratings.” *International Studies in Sociology of Education* 29 (1-2): 19–37.

Mennicken, Andrea ja Wendy Nelson Espeland. 2019. “What’s new with numbers? Sociological approaches to the study of quantification.” *The Annual Review of Sociology* 45: 223–245.

Merry, Sally. 2011. “Measuring the world: indicators, human rights, and global governance.” *Current Anthropology* 52(3): S83–S95.

Merry, Sally. 2016. *The Seductions of Quantification: Measuring Human Rights, Gender Violence, and Sex Trafficking*. Chicago: The University of Chicago Press.

Niemi, Onni ja Tapio Pellinen. 2021. THL:n luvut jopa 11 000 päivittäisestä tartunnasta vaikuttivat kunta-vaalien siirtämiseen – Pääjohtaja Tervahauta: ”Oikea elämä on erilaista kuin kompuuteriin syötetty matematiikka”. Helsingin Sanomat, 6.3.2021. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007844756.html>. Luettu 30.5.2023.

Nieminen, Hannu ja Mervi Pantti. 2009. *Media markkinoilla. Johdatus viestintään ja sen tutkimukseen*. Helsinki: Loki-Kirjat.

Niemonen, Reeta. 2021. Henriksson: THL:n huonontunut arvio tartunnoista ratkaisi. Yle, 6.3.2021. <https://yle.fi/a/3-11824597/64-3-637>. Luettu 30.5.2023.

Noppiari, Elina ja Ilmari Hiltunen. 2018. ”Populistinen vastamedia eliittejä haastamassa.” Teoksessa *Media ja populismi: työkaluja kriittiseen journalismiin*, toimittaneet Mari K. Niemi ja Topi Houni, 236–272. Vastapaino: Tampere.

Onninen, Oskari. 2023. ”Luetuin juuri nyt.” *Suomen Kuvalehti*, 24.4.2023. https://suomenkuva-lehti.fi/mielipide/luetuin-juuri-nyt-laatu-julkaisut-eivat-mainosta-sita-etta-lukijoita-kiinnostaa-sosiaaliporno-ja-vulvankuvat/?shared=1255086-f8b82858-500&utm_medium=Social&utm_source=Facebook#Echobox=1682407417. Luettu 2.5.2023.

Parviainen, Aapo. 2014. ”Mediassa paras ekonomisti on pankkiekonomisti.” *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 110 (4): 574–581.

Piattoeva, Nelli ja Rebecca Boden. 2020. ”Escaping numbers? The ambiguities of the governance of education through data.” *International Studies in Sociology of Education* 29 (1-2): 1–18.

Porter, Theodore M. 1995. *Trust in Numbers*. Princeton: Princeton University Press.

Poutanen, Mikko. 2019. ”Business logics: co-option of media discourse by pro-market arguments in the case of Nokia in Finland” Teoksessa *Critical Policy Discourse Analysis*, toimittaneet Montessori, Nicolina Montesano, Michael Farrelly ja Jane Mulderrig, 122–146. Edward Elgar.

Power, Michael. 1999. *The Audit Society: Rituals of Verification*. Oxford University Press.

Raeijmaekers, Daniëlle ja Pieter Maesele. 2017. ”In objectivity we trust? Pluralism, consensus, and ideology in journalism studies.” *Journalism* 18 (6): 647–663.

Rai, Shirin M., Catherine Hoskyns ja Dania Thomas. 2014. ”Depletion: the cost of social reproduction.” *International Feminist Journal of Politics*, 16 (1): 86–105.

Reunanen, Esa ja Kari Koljonen. 2016. ”Not partisans, but participants.” *Journalism Studies* 19 (5): 726–744.

Roberts, Adrienne. 2015. ”The political economy of ‘transnational business feminism’: Problematizing the corporate-led gender equality agenda.” *International Feminist Journal of Politics* 17 (2): 209–231.

Rose, Nikolas. 1991. ”Governing by numbers: Figuring out democracy.” *Accounting Organizations and Society* 16 (7): 673–692.

Ruotsalainen Kaija. 2010. ”Väestö vanhenee – heikkeneekö huoltosuhde?” Väestöliitto 2010. https://www.stat.fi/tup/vl2010/art_2013-02-21_001.html#:~:text=V%C3%A4est%C3%B6llisten%20huoltosuhde%20kuvaa%20lasten%20ja,olevien%20m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4n%20suhdetta%20ty%C3%B6llisten%20m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4n. Luettu 30.5.2023.

Saarinen, Arttu, Suvi Salmenniemi ja Harri Keränen. 2014. ”Hyvinvointivaltiosta hyvinvoivaan valtioon: hyvinvointi ja kansalaisuus suomalaisessa poliittisessä diskurssissa.” *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (6): 605–618.

Scheufele, Dietram A. 1999. ”Framing as a theory of media effects.” *Journal of Communication* 49 (1):103–122.

- Schudson, Michael. 2002. "The news media as political institutions." *Annual Review of Political Science* 5 (1): 249–269.
- Shore, Chris ja Susan Wright. 2015. "Audit culture revisited: rankings, ratings, and the reassembling of society." *Current Anthropology* 56 (3): 421–444.
- Siivonen, Jenna ja Hanna-Mari Ikonen. 2022. "Ennakoivien toimijoiden diskursiivinen tuottaminen syntyvyyden vähenemistä käsittelevissä kantaaottavissa kirjoituksissa." *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 31 (1): 21–37.
- Sivonen, Marja ja Jukka Syväterä. 2022. "Formal commitments versus actual practices? Narratives as tools of epistemic governance in the debate over Finnish forestry." *Acta Sociologica* 0 (0): 1–15.
- Skjeie, Hege ja Mari Teigen. 2005. "Political constructions of gender equality: travelling towards... a gender balanced society?" *NORA: Nordic Journal of Women's Studies* 13 (3): 187–197.
- Suhonen, Pertti. 2016. "Hallitus gallupjournalismin ristipaineissa." *Media & Viestintä* 39 (2): 137–153.
- Swanson, Jacinda. 2008. "Economic common sense and the depoliticization of the economic." *Political Research Quarterly* 61 (1): 56–67.
- Syväterä, Jukka. 2020. "Tieteen monitahoinen auktoriteetti: analyysi eduskunnan uutta lainsäädäntöä koskevista keskusteluista." *Sosiologia* 57 (1): 44–64.
- Tandoc, Edson C. 2014. "Journalism is twerking? How web analytics is changing the process of gatekeeping." *New Media & Society* 16 (4): 559–575.
- Tilastokeskus 2023. Tilastokeskuksen sukupuolten tasa-arvon teemasivut. <https://tilastokeskus.fi/tup/tasaarvo/index.html>. Luettu 30.5.2023.
- Triantafillou, Peter. 2017. *Neoliberal Power and Public Sector Reforms*. Manchester: Manchester University Press.
- Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Tammi.
- Vähä-Savo, Valtteri. 2020. "Cross-national comparisons in epistemic governance: analysis of parliamentary debates from eight countries." *Contemporary Politics* 26 (5): 597–615.
- Välilmaa, Outi. 2011. *Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Väliverronen, Jari, Reeta Pöyhtäri ja Mikko Villi. 2023. *Paljon vanhaa, jotain uutta ja jotain lainattua: Suomalaisjournalistien ammattikuva Worlds of Journalism Study -kyselyssä*. JYU reports 17. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vos, Tim P. ja David J. Wolfgang. 2016. "Journalists' normative constructions of political viewpoint diversity." *Journalism Studies* 19 (6): 764–781.

Wiio, Juhani. 2006. *Media uudistuvassa yhteiskunnassa. Median muuttuvat pelisäännöt*. Sitran raportteja 65. <https://www.sitra.fi/julkaisut/media-uudistuvassa-yhteiskunnassa/>. Luettu 2.5.2023.

Ylönen, Matti, Mona Mannevuola ja Niina Kari. 2022. *Viestintätoimistojen valta — Poliitiikan uudet pelurit*. Tampere: Vastapaino.

Ylöstalo, Hanna. 2020. "Depoliticisation and repoliticisation of feminist knowledge in a Nordic knowledge regime: The case of gender budgeting in Finland." *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 28 (2): 126–139.

Ylöstalo, Hanna. 2022. "Feminism at the crossroads of neoliberalism and neoconservatism: Restructuring women's labor in the context of family leave reform in Finland." *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 29 (4): 1336-1359.